

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

Χωροαειφορικός Σχεδιασμός Τουριστικής
Ανάπτυξης.
Η περίπτωση του Ν. Δράμας

Φοιτητής: Μπακαούκας Μελέτιος
Επιβλέπων Καθηγητής: Κότιος Άγγελος

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2006

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4793/1
Ημερ. Εισ.: 04-07-2006
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2006
ΜΠΑ

Στη μάνα μου....

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής αποτελεί η διερεύνηση της τουριστικής ανάπτυξης και κυρίως η υλοποίηση ενός σχεδίου βασισμένο στις αρχές της αειφορίας με στόχο να προωθήσει και να αναδείξει το τουριστικό προϊόν του νομού Δράμας και να αυξήσει τις αναπτυξιακές προοπτικές της περιοχής. Όσον αφορά το νομό Δράμας, αποτελεί περιοχή που υστερεί αναπτυξιακά και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα ισχυρή οικονομική βάση, διαθέτει όμως σημαντικούς τουριστικούς πόρους που δύναται να αξιοποιήσει μελλοντικά. Με βάση τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες, όπως αυτές προκύπτουν από την ανάλυση της περιοχής, η τουριστική δραστηριότητα μπορεί να ισχυροποιήσει την τοπική οικονομική βάση και να λειτουργήσει ως παράγοντας ανάπτυξης. Η προτεινόμενη στρατηγική τουριστικής ανάπτυξης θα βασιστεί στο τρίπτυχο περιβάλλον-πολιτισμός-ελεύθερος χρόνος. Από το συνδυασμό των τριών αυτών τομέων θα προκύψουν εναλλακτικές δραστηριότητες που θα προσφέρουν στον επισκέπτη μια πληθώρα εμπειριών (περιπέτεια-απόδραση-ψυχαγωγία-διασκέδαση-απόλαυση-αναψυχή), έτσι ώστε να καταστεί η περιοχή ιδιαίτερα ελκυστικός τουριστικός προορισμός.

Λέξεις κλειδιά: αειφορία, χωρο-αειφορία, αειφορικός σχεδιασμός, βιωσιμότητα τουριστική ανάπτυξη

ABSTRACT

✓ The object of the present diplomatic is the investigation of the tourism development and especially the construction of a plan, based on the principles of sustainability, which aims in promoting and developing the tourism product of Drama prefecture and increasing its development opportunities. Drama is a region of no special development and without a particularly strong economical base, which however has important exploitable tourism resources. Depending on the characteristics and the opportunities, as they come out of the region's analysis, the touristic activity can strengthen the local economical base and operate as developmental factor. The suggested strategic of tourism development will be based on the triptych environment-culture-spare time. The combination of these sectors creates alternative activities that will offer to the visitor a variety of experiences (adventure-get away-entertainment- amusement-pleasure-recreation), so as to define the region as especially attractive destination. ✓

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	11
1.1 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	11
1.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13
1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	15
1.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	17
1.5 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	20
1.6 ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	25
1.7 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	27
2. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	30
2.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	30
2.1.1 ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	30
2.1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	33
2.2 ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	41
2.2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	41
2.2.2 ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	48
2.2.3 ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	55
2.2.4 ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ -ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	58
3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	65
3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	65
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ- ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	65
3.1.1 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΛΞΗΣ	67
3.1.2 ΟΔΟΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΜΑΓΕΥΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ	74
3.1.3 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ	84
3.1.4 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	85
3.1.5 ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ	86
3.1.6 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	88
3.1.7 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	89
3.1.8 ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΦΑΛΑΚΡΟΥ	91
3.1.9 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ	93
3.1.10 ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΑΙΝΙΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΜΗΚΟΥΣ	94
3.1.11 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ	96
3.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	101
3.2.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	101
3.2.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	102
3.2.3 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	104
4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	108
4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T	109
4.1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ	111
4.1.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ	115
4.1.3 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ	118
4.1.4 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	119

5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ ΧΩΡΟΑΕΙΦΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	122
5.1 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.....	122
5.2 ΣΤΟΧΟΙ ΣΧΕΔΙΟΥ	123
5.3 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	125
5.4 ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	134
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	141
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	145
Π.1 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	145
Π.1.1 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ.....	145
Π.1.2 ΤΟ ΦΑΛΑΚΡΟ ΟΡΟΣ	146
Π.1.3 ΤΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΦΑΛΑΚΡΟΥ.....	147
Π.1.4 ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΕΛΑΤΙΑΣ.....	148
Π.1.5 ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΜΑΑΡΑ.....	149
Π.1.6 Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΝΕΣΤΟΣ.....	150
Π.1.7 ΦΑΡΑΓΓΙ ΠΕΤΡΟΥΣΑΣ	150
Π.1.8 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ.....	151

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2.1 : Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δράμας 1991 – 2001

Πίνακας 2.2 : Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες – Κατανομή πληθυσμού 2001

Πίνακας 2.3 : Καταγεγραμμένη Ανεργία στο Νομό Δράμας – Στοιχεία μηνός Οκτωβρίου 2004

Πίνακας 2.4 : Εξέλιξη Ανεργίας στο νομό Δράμας

Πίνακας 2.5 : Εγγεγραμμένη Ανεργία στο Νομό Δράμας

Πίνακας 2.6 : Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων, χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση αυτών 1999/2000

Πίνακας 2.7: Δασικά Συμπλέγματα

Πίνακας 2.8 : Μορφολογία εδάφους

Πίνακας 2.9: Κατανομή Έκτασης σε βασικές κατηγορίες χρήσεων γης

Πίνακας 2.10 : Κατανομή της έκτασης στις βασικές κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης 1999/ 2000

Πίνακας 2.11 : Οικισμοί με ΓΠΣ

Πίνακας 2.12 : Οικισμοί που πραγματοποιήθηκαν μελέτες πολεοδόμησης

Πίνακας 2.13: Περιοχές ΦΥΣΗ 2000

Πίνακας 3.1 : Το τουριστικό προϊόν του νομού Δράμας

Πίνακας 3.2: Τα ξενοδοχεία στο νομό Δράμας

Πίνακας 3.3: Λοιπά καταλύματα στο νομό Δράμας

Πίνακας 3.4: Τα καταφύγια στο νομό Δράμας

Πίνακας 3.5: Οι κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα και οι διανυκτερεύσεις στο νομό Δράμας 1988-1998

Πίνακας 3.6: Σύνολο διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών στο νομό Δράμας 1996-2001

Πίνακας 3.7: Σύνολο διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών στον νομό Δράμας 1996-2001

Πίνακας 5.1: Εμπλεκόμενοι Φορείς

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 2.1 : Εξέλιξη πληθυσμού του Νομού 1961-2001

Διάγραμμα 2.2 : Ποσοστιαία Μεταβολή πληθυσμού 1991-2001

Διάγραμμα 2.3 : Ηλικιακή Πυραμίδα

Διάγραμμα 2.4 : Α.Ε.Π ανά τομέα παραγωγής

Διάγραμμα 2.6 Μορφολογία Εδάφους Περιφέρειας ΑΜΘ

Διάγραμμα 2.7 Κατανομή έκτασης σε βασικές κατηγορίες χρήσεων γης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Ευρύτερη περιοχή Νομού Δράμας – Χάρτης προσανατολισμού

Χάρτης 2: Χάρτης Διοικητικής Διαίρεσης Νομού Δράμας

Χάρτης 3. Φυσικό Περιβάλλον του Νομού Δράμας. Βλάστηση, Χλωρίδα και Πανίδα

Χάρτης 4. Η Θηραματοπονία στον Νομό Δράμας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1.1: Τα είδη του τουρισμού

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ και ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΜΘ: Ανατολική Μακεδονία Θράκη

ΑΝΕΔ: Αναπτυξιακή Εταιρία Δράμας

ΓΠΣ: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

ΔΕΗ: Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΚΑΠ: Κοινή Αγροτική Πολιτική

ΟΑΕΔ: Οργανισμός Απασχόληση Εργατικού Δυναμικού

ΟΠΑΑΧ: Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου

ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΟΤΕ: Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας

ΠΟΠ: Προϊόντα Ονομαστής Προέλευσης

ΤΑΠ: Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα

ΤΕΔΚ: Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων

ΤΕΕ: Τεχνικό Επιμελητήριο

ΤΕΙ: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

ΥΠΑΝ: Υπουργείο Ανάπτυξης

ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης

ΕΠΙΛΟΓΗ ΘΕΜΑΤΟΣ – ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η επιλογή του θέματος βασίζεται στη γενικότερη ανάγκη αναζήτησης ενός προτύπου σχεδιασμού του ελληνικού τουριστικού προϊόντος το οποίο θα βασίζεται στις εναλλακτικές μορφές του τουρισμού και που θα ‘υπακούει τυφλά’ τις αρχές της αειφορίας.

Ύστερα από πολλές επισκέψεις στο νομό της Δράμας (για τουριστική δραστηριότητα) με την οικογένειά μου ανακάλυψα τις μαγευτικές γωνιές της περιοχής και θαμπώθηκα από το κάλλος του φυσικού τοπίου. Για το λόγο αυτό και ύστερα από προτροπή του επιβλέποντα καθηγητού μου κ. Αγγελου Κότιου κατέληξα να ασχοληθώ στα πλαίσια της διπλωματικής μου διατριβής, με τον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης της εν λόγω περιοχής.

Η ολοκλήρωση της διπλωματικής αυτής εργασίας θα ήταν αδύνατη χωρίς την υπόδειξη και καθοδήγηση αρμοδίων προσώπων. Έτσι στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους ανθρώπους που με βοήθησαν στην προσπάθεια αυτή. Δίδονται λοιπόν ευχαριστίες:

Στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Άγγελο Κότιο (Αναπληρωτή Καθηγητή του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α και Αντιπρύτανη του Π.Θ) για τη συμβολή του στην εκπόνηση της διπλωματικής μου διατριβής και την άψογη συνεργασία μας τα τελευταία τρία χρόνια.

Στο Γενικό Γραμματέα της νομαρχίας Δράμας, μέλος του Δ.Σ της ΑΝ.Ε.Δ και στενό οικογενειακό φίλο κ. Αυγερινόπουλο Ευστάθιο για την πρόσβαση στις αρμόδιες υπηρεσίες του νομού.

Στον πρώην Δήμαρχο του νομού και νυν βουλευτή της Ν.Δ κ. Μαργαρίτη Τζίμα για της χρήσιμες συμβουλές του.

Στον κ. Σαράτση Ιωάννη(Χωροτάκτη Πολεοδόμο Μηχανικό) για τις ευθύβολες παρατηρήσεις του και την υποστήριξή του κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου.

Στην κ. Όλγα Χριστοπούλου (Επίκουρο Καθηγήτρια του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α) για την παροχή βιβλιογραφίας και για την άριστη πολυετή συνεργασία μας.

Στον κ. Παύλο Κράβαρη (απόφοιτο του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α) για την ουσιαστική συμβολή του στην εκπόνηση της διπλωματικής μου διατριβής.

Πιο πολύ από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου και τον αδερφό μου γιατί με ανέχονται τόσα χρόνια και όλους τους δικούς μου ανθρώπους που με στήριξαν και με στηρίζουν ουσιαστικά : το Μυρσινάκι, την Παρασκευούλα, τον Ηλία, τη Γιώτα, το Σωκρατάκο.

ΔΟΜΗ

Η διπλωματική εργασία αποτελείται από έξι στον αριθμό κεφάλαια:

- Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή για το φαινόμενο του τουρισμού και γίνονται κάποιες εννοιολογικές προσεγγίσεις και παραδοχές ως προς τον τουρισμό, την αφορία και τον αειφορικό σχεδιασμό.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται η ανάλυση όλων των παραγωγικών τομέων που εμπλέκονται στην αναπτυξιακή διαδικασία του νομού Δράμας.
- Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά ο τομέας του τουρισμού και απαριθμούνται οι τουριστικοί πόροι της περιοχής μελέτης.
- Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται η S.W.O.T ανάλυση της περιοχής, μια μέθοδος που παρουσιάζει ρεαλιστικότητα την υφιστάμενη κατάσταση, παραθέτοντας τις Ευκαιρίες, τους Κινδύνους, τα Πλεονεκτήματα και τις Αδυναμίες της περιοχής μελέτης.
- Στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται οι προτάσεις μας και οι φορείς που είναι αρμόδιοι για την υλοποίησή τους.
- Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που αποκομίστηκαν από την εκπόνηση της διπλωματικής μας διατριβής.

1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.1 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί πολυσύνθετο φαινόμενο και σαν τέτοιο, έχει διακριτά χαρακτηριστικά και μπορεί να κατηγοριοποιηθεί. Παίρνοντας ως βάση για τον διαχωρισμό ποιοτικά αλλά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, τον διακρίνουμε σε επιμέρους κατηγορίες.

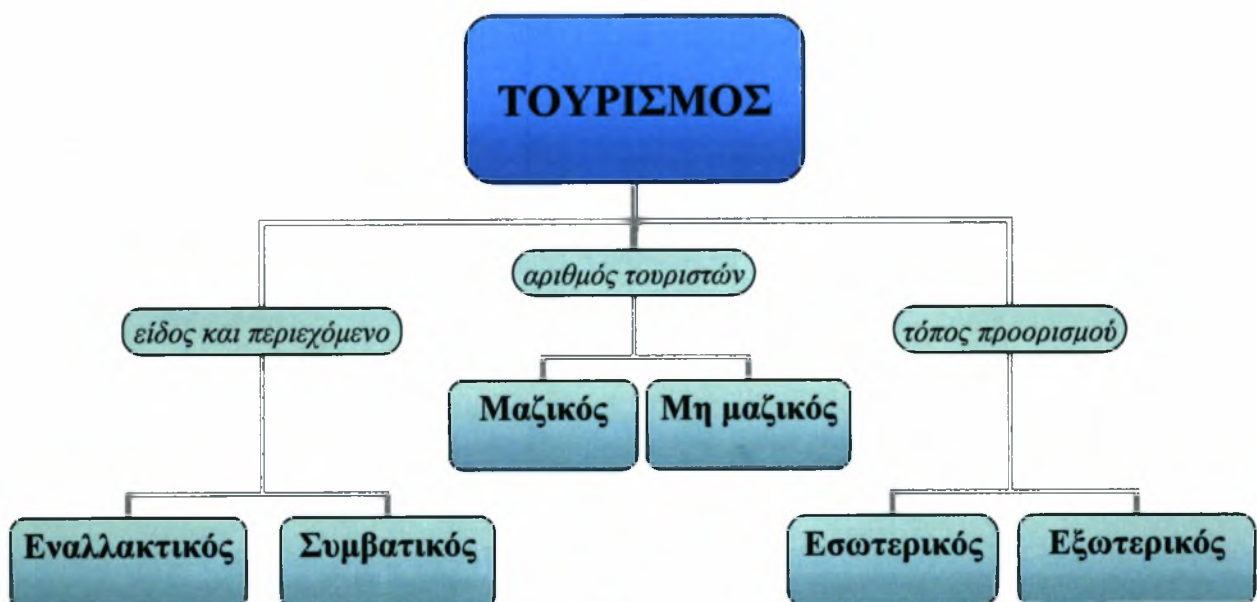
Λαμβάνοντας υπόψη το είδος και το περιεχόμενο των τουριστικών δραστηριοτήτων καταλήγουμε σε μια πρώτη διαφοροποίηση μεταξύ συμβατικού και εναλλακτικού τουρισμού. Αυστηρός ορισμός στις έννοιες του συμβατικού και εναλλακτικού είναι δύσκολο να δοθεί. Μια δραστηριότητα που με βάση το είδος και το περιεχόμενό της θεωρείται εναλλακτική μπορεί, υπό προϋποθέσεις να είναι συμβατική και το αντίθετο. Αυτό που συνιστά το διαχωρισμό είναι οι εποχικές συνήθειες – προτιμήσεις των τουριστών. Ο όρος συμβατικός, συνήθως ταυτίζεται με τουριστικές δραστηριότητες των οποίων το περιεχόμενο βασίζεται στο μοντέλο 4S (sea, sun, sand, sex), αλλά μπορεί, όπως είδαμε, να καθορίζεται και από τις συνήθειες των τουριστών μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε συγκεκριμένη περιοχή. Επιπλέον ο όρος εναλλακτικός προσδιορίζεται καλύτερα υπό την έννοια του θεματικού τουρισμού ή τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος, όπως συχνά αναφέρεται στην ξένη βιβλιογραφία. Απευθύνεται σε εξειδικευμένα τουριστικά ενδιαφέροντα, και περιλαμβάνει ειδικές μορφές τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός και ο πολιτιστικός τουρισμός. Βασικά χαρακτηριστικά του αποτελούν η εξειδικευμένη και εξατομικευμένη τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με το υψηλό επίπεδο συμμετοχής και ελέγχου από την τοπική κοινωνία αλλά και σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του τουριστικού προορισμού (Σκάγιαννης, 2001).

Πρέπει να σημειωθεί ότι όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ συμβατικού και εναλλακτικού τουρισμού, υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις τόσο στην ελληνική όσο και στην ξένη βιβλιογραφία, ενώ επίσης παρατηρείται σύγχυση όσον αφορά τα κριτήρια τυπολογίας και κατηγοριοποίησης τα οποία συχνά διαφέρουν. Ένας γενικότερος ορισμός των εναλλακτικών μορφών αναφέρεται σε μορφές οι οποίες μπορούν να αντικαταστήσουν ή να αντικατασταθούν από κάποιες άλλες (Σφακιανάκης, 2000).

Ο αριθμός των τουριστών που μετακινούνται σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία συνιστά τον διαχωρισμός μεταξύ μαζικού και μη μαζικού τουρισμού. Αυτό που καθορίζει εδώ τη διάκριση είναι η «απήχηση» που έχει μια δραστηριότητα, το πώς και κυρίως το πόσοι ανταποκρίνονται. Έτσι έχει επικρατήσει μια συμβατική τουριστική δραστηριότητα να είναι και μαζική, ενώ μια εναλλακτική θεωρείται κατά βάση μη μαζική. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, δεν αποκλείεται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις πάντοτε ο συμβατικός τουρισμός να είναι και μη μαζικός όπως επίσης και ο εναλλακτικός να είναι μαζικός. Ειδικότερα έχει παρατηρηθεί μαζικοποίηση κάποιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες υπήρχαν την περίοδο που ο μαζικός, συμβατικός τουρισμός έλαβε σημαντικές διαστάσεις. Κλασικό παράδειγμα ο χιονοδρομικός τουρισμός στα μεγάλα χειμερινά θέρετρα της Ευρώπης αλλά και ο θρησκευτικός τουρισμός κατά τη διάρκεια σημαντικών θρησκευτικών εκδηλώσεων, που χαρακτηρίζονται από τη μαζικότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων (Σφακιανάκης, 2000: 27-38). Εντούτοις το μοντέλο που έχει κυριαρχήσει μέχρι σήμερα είναι αυτό του μαζικού, συμβατικού τουρισμού ενώ το μικρότερο ποσοστό των τουριστικών δραστηριοτήτων αντιπροσωπεύουν οι εξατομικευμένες εναλλακτικές μορφές (Stamboulis & Skayannis, 2003).

Ένας τρίτος διαχωρισμός του τουρισμού είναι αυτός που αφορά τον τόπο προορισμού και διακρίνεται στον εσωτερικό και στον εξωτερικό .Ο εσωτερικός τουρισμός χαρακτηρίζει την περίπτωση όπου κάτοικοι μιας χώρας ταξιδεύουν εντός των ορίων αυτής, ενώ ο όρος «εξωτερικός» χρησιμοποιείται όταν κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μια ξένη χώρα .

Σχήμα 1.1: Τα είδη του τουρισμού

1.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη του τουρισμού, ανεξαρτήτως πεδίου αναφοράς σχεδιασμού, εξαρτάται από ορισμένους παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν και διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό τις τάσεις και τις προοπτικές ανάπτυξης. Παράλληλα διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μορφής τουριστικών προτύπων που εξελίχθηκαν όλα αυτά τα χρόνια. Η μελέτη αυτών των παραγόντων οδηγεί και στην επιλογή κατάλληλης στρατηγικής που θα έχει ως στόχο την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Οι συγκεκριμένοι παράγοντες είναι τα χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης, οι τουριστικοί πόροι της περιοχής, η επιρροή των υπαρκτών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης στην προσφορά, οι φορείς, οργανισμοί και οι κοινωνικό-επαγγελματικές ομάδες που εμπλέκονται στη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης, οι τουριστικές επιχειρήσεις και η τουριστική πολιτική σε διεθνές, σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο.

Χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης

Η τουριστική ζήτηση αποτελεί βασικό παράγοντα ανάπτυξης του τουρισμού, αφού βάσει των απαιτήσεων των τουριστών αναπτύσσονται συγκεκριμένες τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες. Τα προηγούμενα χρόνια, στις αρχές ανάπτυξης του τουρισμού παγκοσμίως, έπαιξε καθοριστικό ρόλο μιας και ήταν η αιτία της δημιουργίας παραθαλάσσιων και ορεινών θέρετρων. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια τάση εξειδίκευσης αυτής, με συνέπεια την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, παράλληλα με την αντίστοιχη ειδίκευση που παρατηρείται να υπάρχει στον τομέα των υπηρεσιών.

Τουριστικοί πόροι

Οι τουριστικοί πόροι αποτελούν καθοριστικό παράγοντα μιας και αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα για τις περιοχές που επιδιώκουν την τουριστική ανάπτυξη. Όταν αναφερόμαστε σε τουριστικούς πόρους μιας περιοχής, εκτός από τους φυσικούς (κλίμα, φυσικό περιβάλλον, τοπίο κ.ά.) και τους πολιτιστικούς (παράδοση, πολιτιστικά έθιμα κ.ά.), αναφερόμαστε και στις εκάστοτε υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής που συμβάλλουν και αυτοί στην ανάπτυξη του τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια γίνεται ολοένα και πιο αντιληπτό, πως απαιτείται μια βιώσιμη διαχείριση κυρίως των φυσικών πόρων. Παράλληλα δημιουργούνται τεχνικοί πόροι, όπως χαρακτηρίζονται τα θεματικά πάρκα και οι ιδιαίτεροι χώροι τουρισμού.

Επιρροή των υπαρκτών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης στην προσφορά

Στην διάρκεια των προηγούμενων χρόνων δημιουργήθηκαν ορισμένα πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού, που τελικώς παγιώθηκαν, τα οποία θεωρούνται σήμερα ως «επιτυχημένα». Χαρακτηριστικό τέτοιο πρότυπο αποτελεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού, που κατά κύριο λόγο αφορά παραθαλάσσιες περιοχές. Επίσης παρατηρήθηκε το γεγονός πως τα «παγιωμένα» αυτά πρότυπα προέρχονται από τις ιδιαίτερα αναπτυγμένες χώρες μιας και εκεί υπάρχει εντονότερα η ανάγκη για διακοπές ενώ και οι πολίτες διαθέτουν μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες.

Φορείς, οργανισμοί και εμπλεκόμενες κοινωνικό-επαγγελματικές ομάδες

Η ανάπτυξη του τουρισμού, οι επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην οικονομία συνέβαλλαν στη δημιουργία πολλών φορέων, ομάδων και οργανισμών, σε διεθνές - εθνικό - τοπικό επίπεδο, που ασχολούνται με την πολιτική, την έρευνα, τον προγραμματισμό και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Όλοι αυτοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον τουρισμό μιας και κατευθύνουν σε πολύ μεγάλο ποσοστό τις πολιτικές τουρισμού. Πέραν των θεσμικά κατοχυρωμένων αρμόδιων οργανισμών, σημαντική είναι και οι συμμετοχή μη κυβερνητικών συλλόγων, περιβαλλοντικών ομάδων κλπ.

Τουριστικές επιχειρήσεις (tour operators)

Η παγκοσμιοποίηση-διεθνοποίηση του τουρισμού που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες τοποθέτησε τις τουριστικές επιχειρήσεις σε θέση ισχύος. Οι επιχειρήσεις αυτές επηρεάζουν και κατευθύνουν κατά πολύ την τουριστική ζήτηση μιας και υπάρχει τα τελευταία χρόνια μεγάλη αύξηση διεθνώς των οργανωμένων ταξιδιών. Παράλληλα παρά την αλματώδη ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, όπως το INTERNET, οι τουριστικές επιχειρήσεις επαναπροσδιόρισαν το ρόλο τους επιτυχώς, τοποθετώντας νέα δεδομένα στις τουριστικές δραστηριότητες και στην οργάνωση των οργανωμένων ταξιδιών.

Τουριστική πολιτική

Από τη δεκαετία του '70 παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο μια εντυπωσιακή αύξηση των πολιτικών τουρισμού. Η κοινωνία αντιλαμβανόμενη την δυναμική αυτών των πολιτικών, επιτάσσει σήμερα την ύπαρξη αυτών με στόχο την ποιοτική ανάπτυξη του τουρισμού υπό το πρίσμα πάντοτε της βιώσιμης ανάπτυξης, που θα επιφέρει σημαντικά

κοινωνικά-οικονομικά οφέλη αλλά και θα διαχειρίζεται καλύτερα το περιβάλλον. Σήμερα οι τουριστικές πολιτικές, ανεξαρτήτως κλίμακας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τουρισμού. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001)

1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός ως περιήγηση – γνωριμία με πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες άλλων λαών προϋπήρχε από την εποχή των πρώτων ιστοριογράφων της αρχαιότητας (τέλη 6^{ου} αιώνα π.Χ.) και στη μορφή του αυτή οφείλονται πλήθος ταξιδιωτικές, ιστορικές και γεωγραφικές πληροφορίες από ταξιδιώτες άλλων εποχών. Ομαδικές μετακινήσεις για προσκύνημα ιερών τόπων, τέλεση αθλητικών αγώνων, εμπόριο δεν είναι παρά οι προπομποί του θρησκευτικού, του αθλητικού, του περιηγητικού, του θαλάσσιου τουρισμού (Towner J., 1995).

Ο 19^{ος} αιώνας μπορεί να χαρακτηριστεί ως αιώνας - κλειδί για τη δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού και τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα οδηγήσουν μελλοντικά στη μαζικοποίησή του. Στα ευρύτερα πλαίσια του μετασχηματισμού των καπιταλιστικών βιομηχανικών κοινωνιών, που συντελείται την περίοδο αυτή, αυξάνει η σημασία των διακοπών και ενδυναμώνεται ο ρόλος τους ως βασικό συστατικό της διευρυμένης αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης. Η ανάγκη του ατόμου για ξεκούραση και ψυχαγωγία σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον του να γνωρίσει καινούρια μέρη εκφράστηκε μέσω της εμφάνισης του τουριστικού φαινομένου. Η αρχή γίνεται με τις εξελίξεις στο χώρο των μεταφορών και επικοινωνιών, συνεχίζεται με την οργανωτική και οικονομική επέκταση του τουρισμού στον παγκόσμιο χώρο και ολοκληρώνεται με τις θεσμικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις που οδηγούν στη βιομηχανική επανάσταση (Τσάρτας Π., 1996).

Ο σιδηρόδρομος που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, σε Ευρώπη και Αμερική, μέχρι το τέλος του αιώνα γίνεται το δημοφιλέστερο μέσο μεταφοράς. Το εκτεταμένο σιδηροδρομικό δίκτυο που δημιουργήθηκε και ένωσε τον ευρωπαϊκό Βορρά με το νότο και τις ανατολικές και δυτικές αμερικανικές ακτές κατέστησε δυνατή την ασφαλέστερη, οικονομικότερη και σε μικρό χρονικό διάστημα μεταφορά και αποτέλεσε έτσι βάση για την τουριστική ανάπτυξη. Παράλληλα τα

ατμόπλοια, που από τα μέσα του αιώνα συνδέουν Ευρώπη και Αμερική, αποκτούν τα χαρακτηριστικά «πλωτών ξενοδοχείων» και δίνουν νέα ώθηση στη διεθνοποίηση των ταξιδιών κάνοντας την Ευρώπη ιδιαίτερα δημοφιλή προορισμό για τους Αμερικανούς τουρίστες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. (Burkart A.J. – Medlik S., 1985).

Την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού, με τη μορφή του «πακέτου διακοπών» βοήθησε σημαντικά η ίδρυση του πρώτου τουριστικού πρακτορείου από το 1841. Παράλληλα αναπτύσσονται αλυσίδες ξενοδοχείων και άλλες συμπληρωματικές τουριστικές υποδομές. Η νέα εποχή εξασφάλιζε ασφάλεια, ταχύτητα και μειωμένο κόστος στις μετακινήσεις, έτσι ο τουρισμός παύει να αποτελεί προνόμιο των λίγων και γίνεται καταναλωτικό αγαθό που απευθύνεται σε πολλούς με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα χαρακτηριστικά μιας βιομηχανίας υπηρεσιών.

Οι συνθήκες που διαμόρφωσε η βιομηχανική επανάσταση, με την εκβιομηχάνιση της παραγωγής και την αύξηση της παραγωγικότητας, οδήγησαν στην παραγωγή νέων προϊόντων, τη διεύρυνση των εθνικών αγορών ενώ μείωσαν τη σημασία του αγροτικού τομέα. Παράλληλα η βιομηχανική επανάσταση αύξησε τα εισοδήματα της μεσαίας τάξης, κάτι που σε συνδυασμό με την διάχυση των επιστημολογικών γνώσεων, ενέτεινε τις πιέσεις για αύξηση του ελεύθερου χρόνου και θεσμική καθιέρωση των εργατικών δικαιωμάτων, από μέρους των μεσαίων στρωμάτων. Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού αποτελεί έναν προνομιακό χώρο ενεργοποίησης αυτών των νέων καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων των μεσαίων στρωμάτων της εποχής, με τα παραθαλάσσια θέρετρα να αποτελούν τους κύριους προορισμούς.

Η εφεύρεση του αυτοκινήτου, απόρροια και αυτή της βιομηχανικής επανάστασης και η μετέπειτα μαζική παραγωγή του, έδωσε εντυπωσιακή ώθηση στα ταξίδια του εσωτερικού τουρισμού και έγινε πρόδρομος της αυτονομησης των τουριστών που επιλέγουν και αποφασίζουν ευκολότερα ένα ταξίδι. Επιπρόσθετα η ανακάλυψη και εξέλιξη των αεροπλάνων αποτέλεσε τη βάση στην οποία στηρίχθηκε η διεθνοποίηση του τουρισμού.

Η δεκαετία του '30 θεωρείται ιστορική για την εξέλιξη του τουρισμού αφού σε αυτήν ολοκληρώνεται η πορεία ωρίμανσής του που είχε ήδη ξεκινήσει τον 19ο αιώνα και συνδέθηκε με την πορεία ανάπτυξης της ανθρωπότητας και βελτίωσης των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων. Στη συνέχεια και κυρίως μεταπολεμικά γίνεται φανερός ο σημαντικός ρόλος του τουρισμού σε οικονομικό επίπεδο. Ο τουρισμός γίνεται πλέον μια διαρκώς και ευρύτερου φάσματος αναπτυξιακή δραστηριότητα που

παράγει εισόδημα και διαμορφώνει νέες επαγγελματικές εξειδικεύσεις και μορφές απασχόλησης στον παγκόσμιο χώρο.

Οι εκδρομές, κατά κύριο λόγο σε παράκτιες περιοχές, γίνονται ο παραδοσιακός ετήσιος τρόπος διακοπών για μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, ενώ παράλληλα ένα σύνολο πόλεων στηρίζουν σε σημαντικό βαθμό την ανάπτυξή τους στη μαζική ζήτηση που δημιουργείται (Davidson R. & Maitland R., 1997).

Τα αναπτυγμένα κράτη προωθούν πλέον τον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα με προφανή θετικά αποτελέσματα για τις οικονομίες τους, ενώ διαμορφώνουν και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα ενισχύσει, οργανώσει, αλλά και ελέγξει αυτήν την ταχύτατα αναπτυσσόμενη «βιομηχανία». Με αυτόν τον τρόπο το αίτημα των ανερχομένων μεσαίων στρωμάτων για περισσότερο ελεύθερο χρόνο αποκτά έναν θεσμοποιημένο χαρακτήρα και γίνεται «δικαίωμα» και σε κάποιο βαθμό και «υποχρέωση» των εργαζομένων (Τσάρτας, 1996). Ο τουρισμός αποκτά έτσι και μια νέα διάσταση, πέρα από βιομηχανία, είναι ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο συνδεδεμένο με τη διάρθρωση των σύγχρονων παραγωγικών σχέσεων που συνιστά την τομή για τη διάκριση εργάσιμου και ελεύθερου χρόνου.

Η μεταπολεμική πορεία ανάπτυξης του τουρισμού ακυρώνει την περιθωριακή θέση που είχε αυτός ο τομέας στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του κόσμου έως το 1940. Αναδεικνύεται ο σύγχρονος τουρισμός ως ένα πολυσχιδές κοινωνικό φαινόμενο, οι διαπλοκές της ανάπτυξής του οποίου επηρεάζουν την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον ενός πλήθους χωρών του κόσμου.

1.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η μελέτη των επιπτώσεων του τουρισμού στην κοινωνικο-οικονομική δομή και το πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται, αποτελεί βασική παράμετρο της ανάλυσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης και του σωστού σχεδιασμού – διαχείρισης της.

Οικονομικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός επηρεάζει αποτελεσματικά τον τομέα της απασχόλησης, καθ' ότι δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας τόσο στους κλάδους που συνδέονται άμεσα με τον

τουρισμό όσο και στους κλάδους που δραστηριοποιούνται για την αντιμετώπιση της πρόσθετης ζήτησης. Ωστόσο η εποχικότητα που χαρακτηρίζει την τουριστική δραστηριότητα καθιστά την απασχόληση αυτή περιστασιακή και συχνά ανειδίκευτη.

Η απασχόληση στον τουριστικό τομέα γίνεται συνήθως συμπληρωματικά προς την κύρια απασχόληση, κάτι που σημαίνει προώθηση της πολυαπασχόλησης και επιπλέον εισοδήματα για τους απασχολούμενους. Αυξάνεται λοιπόν το εισόδημα μιας περιοχής και μέσω αυτού, το εθνικό εισόδημα, με συνέπεια ο τουρισμός να συμβάλλει στην άμβλυνση των υφιστάμενων εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των κατοίκων του κέντρου και της περιφέρειας.. (Βαρβαρέσος 1997).

Ο τουρισμός έχει βέβαια τη δυνατότητα να αποφέρει συναλλαγματικά έσοδα, για την κάλυψη των εμπορικών ελλειμμάτων που δημιουργούνται από τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για εισαγόμενα αγαθά, από την άλλη όμως η ανάγκη εισαγωγών επιβαρύνει το ισοζύγιο πληρωμών των τουριστικών περιοχών (Λαγός, 1998). Παράλληλα δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις. Αυξάνεται έτσι το κόστος ζωής σε τοπικό επίπεδο αλλά και οι τιμές γης, λόγω της χωρικής επέκτασης της τουριστικής δραστηριότητας (Mathieson, Wall, 1992).

Ακόμα σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο παρέχει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης και αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Έτσι σε ορισμένες περιπτώσεις αυξάνει τη ζήτηση προϊόντων παραγωγής της περιφέρειας/περιοχής. Η αύξηση αυτή μπορεί να προέλθει από τη χρησιμοποίηση υλικών της περιφέρειας/περιοχής για την κατασκευή των διαφόρων τουριστικών έργων καθώς και από την παραγωγή και κατανάλωση τοπικών προϊόντων από τους τουρίστες (π.χ. αγροτικά προϊόντα, είδη χειροτεχνίας και λαϊκής τέχνης) (Bull, 2002).

Οι τουριστικές επενδύσεις (ιδιωτικές ή δημόσιες) αποφέρουν στην περιφερειακή οικονομία πολλαπλά οικονομικά οφέλη (π.χ. αύξηση παραγωγής, απασχόλησης, εισοδήματος κλπ.) και δημιουργούν θετικές οικονομικές επιπτώσεις σε όλο το φάσμα της περιφερειακής οικονομίας.

Τα σπουδαιότερα οικονομικά αποτελέσματα προκύπτουν από την τουριστική δαπάνη (καταναλωτική και επενδυτική) η οποία μέσω του τουριστικού πολλαπλασιαστή μπορεί να παίξει ένα σπουδαίο ρόλο στην προώθηση της περιφερειακής οικονομίας. Η τουριστική δαπάνη συντελεί και στη δημιουργία κερδών σε όλους τους εμπλεκόμενους επιχειρηματικούς φορείς και τους σχετιζόμενους με τον τουρισμό κλάδους (Gee, Makens, Choy, 2001).

Κοινωνικές – Πολιτισμικές επιπτώσεις

Η ανάπτυξη του τουρισμού επηρεάζει άμεσα και τις τοπικές κοινωνίες των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Η επικράτηση παραγωγικών δομών που συνδέονται με τον τουρισμό επιφέρει αλλαγές τόσο στα κοινωνικά χαρακτηριστικά όσο και στις κοινωνικές λειτουργίες. Εμφανίζονται λοιπόν νέα καταναλωτικά πρότυπα που επιδρούν στις τοπικές κοινωνίες και οδηγούν στην διαμόρφωση «νέου» τύπου κοινωνικών δομών.

Παράλληλα η προώθηση της τουριστικής δραστηριότητας και η επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς και νέες κουλτούρες που αυτή συνεπάγεται, προκαλεί αλλαγές και στα τοπικά ήθη και έθιμα και στις κοινωνικές σχέσεις, αλλαγές που σχετίζονται με τον τρόπο ζωής, τις σχέσεις των δύο φύλλων, τις σχέσεις ανάμεσα σε άτομα της ίδιας κοινωνίας. Οι αλλαγές αυτές προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα, από τις νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές, οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές και έχουν κυρίως «αστικό» χαρακτήρα. Η διαπολιτισμική αυτή φύση του τουρισμού συνήθως επιδρά αρνητικά στις τοπικές κοινωνικές, προκαλώντας τάσεις μιμητισμού αλλά και αύξηση των επιπέδων εγκληματικότητας και πορνείας (Τσάρτας, 1996).

Η προώθηση του τουρισμού συνεπάγεται την ανάπτυξη οργανωμένων υποδομών και παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών στους επισκέπτες. Στα πλαίσια αυτά μορφές του τοπικού πολιτισμού μετατρέπονται σε τουριστικά προϊόντα και «πωλούνται» στους τουρίστες ως δείγμα της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης. Συχνότερα τα προϊόντα αυτά είναι χαμηλής ποιότητας και δεν αποδίδουν πιστά τα πραγματικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Τις τουριστικές περιοχές επίσης αυξάνεται η κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα. Η στροφή προς τουριστικά ή έμμεσα σχετιζόμενα επαγγέλματα αφενός οδηγεί σε διάχυση των εισοδημάτων σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα, αφετέρου όμως εγκαταλείπονται παραδοσιακοί κλάδοι όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η βιομηχανία.

Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Το φυσικό περιβάλλον δέχεται σημαντικές οχλήσεις από την τουριστική δραστηριότητα. Η πληθυσμιακή αύξηση, ως αποτέλεσμα των μαζικών αφίξεων των επισκεπτών και η επέκταση των τουριστικών υποδομών «αστικοποιούν» περιοχές της υπαίθρου και αυξάνουν τα ποσοστά των παραγόμενων ρύπων. Επιβαρύνονται έτσι και πολλές φορές αλλοιώνονται, τα φυσικά οικοσυστήματα και επηρεάζεται η ισορροπία του

περιβάλλοντος. Συχνά μάλιστα και σε περίπτωση που δεν ληφθούν μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας, το τελικό αποτέλεσμα είναι η καταστροφή της τοπικής χλωρίδας και πανίδας.

Πέραν όμως του φυσικού, ο τουρισμός επιβαρύνει και το αστικό – δομημένο περιβάλλον. Οι αυξημένες πληθυσμιακές ροές δημιουργούν λειτουργικά προβλήματα, όπως συνωστισμό, συμφόρηση ηχορύπανση και άλλες οχλήσεις ενώ η αυξημένη ανάγκη για τουριστικές και συμπληρωματικές υποδομές ενδέχεται να δημιουργήσει ασυνέχειες στον αστικό ιστό. Τα προβλήματα είναι εντονότερα στην περίπτωση παραδοσιακών οικισμών ή περιοχών ιδιαίτερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αφού στις περιπτώσεις αυτές οι εν λόγω περιοχές αποτελούν ιδιότυπο τουριστικό πόρο και γίνονται έτσι πόλος έλξης τουριστών. Συχνότερα η μαζική φύση της τουριστικής δραστηριότητας συνεπάγεται ανεξέλεγκτα ποσοστά επισκεπτών και υποδομών με παράλληλη καταστρατήγηση της φέρουσας ικανότητας των περιοχών και τελικώς οδηγεί σε υποβάθμιση των περιοχών αυτών (Mathieson, Wall, 1992).

Η επέκταση της τουριστικής δραστηριότητας προκαλεί συγκρούσεις στις χρήσεις γης και κυρίως σε παραθαλάσσιες περιοχές και αγροτικές εκμεταλλεύσεις, καθώς διεκδικεί διαρκώς περισσότερο χώρο για δραστηριότητες και υποδομές. Ο τουρισμός μπορεί επίσης να ανταγωνίζεται χωρικά και χρήσεις σχετικές με την βιοτεχνία, τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες.

1.5 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μετά και την ανάλυση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης καθίσταται σαφές ότι είναι αναγκαίος ο σχεδιασμός και η σωστή διαχείρισή της ώστε να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη, να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις και να διασφαλιστεί η μελλοντική βιωσιμότητα. Ειδικότερα θα εξεταστούν τα βασικά στοιχεία που συγκροτούν τις διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, οι διαδοχικές φάσεις του σχεδιασμού της ανάπτυξης του τουρισμού και η έννοια της φέρουσας ικανότητας, που αποτελεί ιδιαίτερα βασικό στοιχείο για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του τουρισμού, υπό το πρίσμα της αειφορίας και βιωσιμότητας.

Βασικά στοιχεία στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης

Τα βασικά στοιχεία στα οποία θα αναφερθούμε αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία θα πρέπει να στηριχτούν οι δυναμικές διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης. Σε αρκετές περιοχές υπάρχει το σύνολο αυτών των στοιχείων, αλλά υπάρχουν και άλλα όπου βρίσκουμε ένα μέρος από αυτά, γεγονός που δυσκολεύει τις διαδικασίες του σχεδιασμού.

Η ύπαρξη κάποιων τουριστικών πόρων και η συστηματική καταγραφή, ταξινόμηση και αξιολόγησή τους αποτελεί το πρώτο βασικό βήμα του σχεδιασμού. Σημαντικό είναι επίσης να υπάρχουν εκτιμήσεις για τις δυνατότητες τουριστικής εκμετάλλευσης αυτών των πόρων. Από τα παραπάνω θα επισημανθεί η σημαντικότητα των πόρων, οι ενδεχόμενες ανάγκες αποκατάστασης και προστασίας τους και οι απαιτούμενες για την αξιοποίησή τους δράσεις ενώ θα καθοριστεί και το πρότυπο πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η τουριστική ανάπτυξη. Πέραν των τουριστικών απαραίτητοι είναι και οι ανθρώπινοι πόροι. Γίνεται λοιπόν μια καταγραφή της σύνθεσης των ανθρώπινων πόρων και των ειδικότερων χαρακτηριστικών τους που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη, Π.χ. εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στον τουρισμό.

Βασικό στοιχείο αποτελούν οι κάθε είδους τουριστικές και γενικότερες υποδομές και παρεχόμενες υπηρεσίες. Ειδικότερα, όσον αφορά τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής, πρόκειται για τις επιχειρήσεις, τους φορείς και τους οργανισμούς που συγκροτούν τον ευρύτερο τουριστικό τομέα (ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρίες μεταφορών, γραφεία πληροφόρησης κ.λπ.). Αναφερόμαστε σε υπηρεσίες και υποδομές τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο. Πρέπει επίσης να ακολουθήσει καταγραφή των ευρύτερων υποδομών και υπηρεσιών της περιοχής, του μεταφορικού και τηλεπικοινωνιακού δικτύου της περιοχής και των υποδομών και υπηρεσιών σε θέματα υγείας, πρόνοιας, αθλητισμού, εμπορίου, ψυχαγωγίας κ.λπ. Πρόκειται για υποδομές με ιδιαίτερη σημασία για τη συγκρότηση ενός πετυχημένου προγράμματος μάρκετινγκ της περιοχής. Τέλος αναφορά πρέπει να γίνει στις υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο (ευρύτερες και τουριστικές), στοιχεία για τις ευρύτερες υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο καθώς και για τις αντίστοιχες υποδομές που συγκροτούν τον τουριστικό τομέα της χώρας. Στόχος είναι να αναδειχθεί το εύρος της «παράλληλης» αλλά αναγκαίας υποδομής ανάπτυξης του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο (Inskeep, 1994).

Ακόμα καταγράφεται το εξειδικευμένο σχέδιο μάρκετινγκ της περιοχής ή, αν δεν υπάρχει, η θέση της περιοχής στο ευρύτερο σχέδιο μάρκετινγκ, Π.χ., της χώρας. Επιπλέον καταγράφονται όλα τα προγράμματα ή σχέδια προβολής που έχουν εκπονηθεί κατά διαφορετικά χρονικά διαστήματα και αφορούν στην περιοχή. Έδώ θα μπορούσε να γίνει αναφορά και σε έρευνες και μελέτες (εξειδικευμένες για την περιοχή ή ευρύτερες) που καταγράφουν τη σύνθεση της ζήτησης ή τα προβλήματα της προσφοράς που αφορούν στην περιοχή καθώς και τις τάσεις που υπάρχουν για το μέλλον (Horner, Swarbrooke, 2004).

Σε τελική ανάλυση είναι βασικό να επισημαίνεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (π.χ. σε επίπεδο χώρας) σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη, Π.χ. επενδύσεις, χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική, εκπαίδευση, πολιτική, φορείς και οργανισμοί που εμπλέκονται στις διαδικασίες σχεδίασης της τουριστικής ανάπτυξης.

Διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης

Παρακάτω καταγράφεται συνθετικά η εξελικτική πορεία των διαδοχικών φάσεων στη διαδικασία σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης.

Φάση 1^η: Έρευνα και συνθετική καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Στην πρώτη φάση του σχεδιασμού γίνεται λεπτομερής έρευνα και καταγραφή όλων των παραμέτρων που συνθέτουν το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με στόχο τον προσδιορισμό των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της κάθε περιοχής, αλλά και την εκτίμηση των βασικών αναγκών σε έργα και παρεμβάσεις. Αναγκαία προϋπόθεση σε αυτήν τη φάση είναι η διαδικασία συλλογής των βασικών στοιχείων, που αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Φάση 2^η: Προσδιορισμός των κύριων σκοπών του σχεδίου της τουριστικής ανάπτυξης.

Στη δεύτερη φάση του σχεδιασμού προσδιορίζονται αρχικά οι κύριοι σκοποί του σχεδίου που σχετίζονται με διαφορετικά πεδία της κοινωνίας και της οικονομίας. Ενδεικτικά, τέτοιοι σκοποί είναι: η ανάπτυξη του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ένταξη της τουριστικής ανάπτυξης στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών κ.ά. Αυτοί οι αρχικοί σκοποί συχνά αναθεωρούνται μερικώς ή πλήρως στα πλαίσια του σχεδιασμού, είτε γιατί αλληλοσυγκρούονται, είτε γιατί αποδεικνύονται πολύ φιλόδοξοι.

Φάση 3^η: Επιλογή του βασικού πλαισίου του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Στην τρίτη φάση επιλέγεται το βασικό πλαίσιο του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, με βάση εναλλακτικά σενάρια σχεδίων ανάπτυξης που στηρίζονται στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιλογή γίνεται με βάση: τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής, τη δυνατότητα του σχεδίου να συμβάλει στη γενικότερη ανάπτυξη, το σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, τη δυνατότητα του επιλεγέντος σχεδίου να συμβάλει στους σκοπούς που έχουν τεθεί.

Φάση 4^η: Διαμόρφωση των βασικών συνισταμένων της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο ανάπτυξης: στρατηγικές, προγράμματα, ειδικές μελέτες.

Στην τέταρτη φάση διαμορφώνονται οι συνισταμένες της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης. Οι συνισταμένες αυτές είναι:

α) Οι στρατηγικές που περιγράφουν τους τρόπους επίτευξης των βασικών σκοπών και στόχων του σχεδίου, π.χ. η στρατηγική προσέλκυσης επενδύσεων, η χρηματοδότηση από το κράτος ώστε να κατασκευαστούν οι υποδομές και υπηρεσίες, η στρατηγική εφαρμογής του προγράμματος.

β) Τα προγράμματα που αφορούν διαφορετικές παραμέτρους της τουριστικής ανάπτυξης, π.χ. πρόγραμμα εκπαίδευσης στον τουρισμό, πρόγραμμα μάρκετινγκ, πρόγραμμα προστασίας του περιβάλλοντος.

γ) Οι ειδικές μελέτες που σχετίζονται με ζητήματα τα οποία συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της ανάπτυξης, π.χ. μελέτη για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού, μελέτη για τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, μελέτη για την ανάπτυξη κάποιων ειδικών ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Φάση 5^η: Μέθοδοι και πολιτικές εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Στην πέμπτη φάση καταγράφονται οι μέθοδοι και οι πολιτικές της εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων μεθόδων και πολιτικών είναι: α) Η δημιουργία ενός ειδικού φορέα που θα παρακολουθεί τη σωστή εφαρμογή και θα μεριμνά για τη χρηματοδότηση του σχεδίου. β) Η ποσοτική και ποιοτική εκτίμηση των στόχων που υλοποιήθηκαν από τους αρμόδιους για τον έλεγχο τοπικούς φορείς. Η εκτίμηση αυτή γίνεται συστηματικά σε όλη την περίοδο εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης. γ) Η συγκρότηση ενός προγράμματος που θα έχει ως στόχο την εφαρμογή και τη διαχείριση του σχεδίου ανάπτυξης. Η προώθηση ενός παρόμοιου προγράμματος αποτελεί την κοινή βάση του σχεδιασμού και της διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Η επιτυχία σε μια τέτοια περίπτωση εξαρτάται από το βαθμό αποδοχής από τους συμμετέχοντες σε αυτή την

ανάπτυξη: κράτος, κατοίκους, επιχειρηματίες, αλλά και από τη θεσμική κατοχύρωση αυτού του προγράμματος ως κύριου άξονα της εφαρμοζόμενης τουριστικής πολιτικής. δ) Η προώθηση θεσμικών ρυθμίσεων σε ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης όπως: ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, ειδικές χωροταξικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις στις τουριστικές περιοχές, νομοθεσία επενδυτικών κινήτρων, θέσπιση προτύπων μέτρησης και ελέγχου της τουριστικής ανάπτυξης, Π.χ. αριθμός και όγκος κτιρίων με τουριστική χρήση, σχέση του αριθμού των τουριστών με τον αριθμό των κατοίκων, μέτρηση της έντασης χρήσης των υποδομών κ.λπ. ε) Ειδικά προγράμματα προβολής και προώθησης της τουριστικής περιοχής που επίσης συνδέονται με τις διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης (Κοκκώσης, Τσάρτας, 2001) .

Φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης

Η Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα (Carrying Capacity) αποτελεί ένα από τα βασικότερα σύγχρονα εργαλεία για τον Σχεδιασμό της Αειφόρου Τουριστικής Ανάπτυξης. Η έννοιά της προέρχεται από τον χώρο των επιστημών διαχείρισης, στην προσπάθεια αναζήτησης ενός ορίου για την χρήση συγκεκριμένων πόρων. Στο πλαίσιο της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, η φέρουσα ικανότητα μεταφράζεται σαν την δυνατότητα μιας γεωγραφικής περιοχής να διατηρεί πληθυσμούς και δραστηριότητες συγκεκριμένων ειδών χωρίς να υποβαθμίζει την διατήρηση των τοπικών οικοσυστημάτων (ανθρώπινων και φυσικών) μακροχρόνια (Δέφνερ, 1999).

Σε σχέση με την τουριστική ανάπτυξη, η φέρουσα ικανότητα ορίζεται ως ο αριθμός των χρηστών που μπορεί να δεχθεί μια τουριστική περιοχή χωρίς μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση και εξασφάλιση της ικανότητας της περιοχής να υποστηρίζει δραστηριότητες αναψυχής, αλλά χωρίς να υποβαθμίζει την εμπειρία της αναψυχής των επισκεπτών. Ο ορισμός αυτός εστιάζει τον στόχο της τουριστικής ανάπτυξης στο σεβασμό των περιβαλλοντικών ορίων μιας περιοχής που καθορίζουν την 'ικανότητα' της.

Ο υπολογισμός του μεγέθους της φέρουσας τουριστικής ικανότητας γίνεται αρκετά πολύπλοκος. γιατί εκτός από το περιβαλλοντικό κόστος θα πρέπει να συνυπολογισθεί και η οικονομική επίδραση αλλά και το κοινωνικό κόστος, που αφορά τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής. Υπό αυτή την έννοια η Φέρουσα τουριστική ικανότητα μπορεί να οριστεί ως εξής (Κοκκώσης - Παρπαϊρης, 1995): «ο αριθμός των

επισκεπτών που μπορεί να φιλοξενήσει ένας συγκεκριμένος γεωγραφικός χώρος, για να είναι αποδεκτή και επωφελής η παρουσία τους για τους ντόπιους, χωρίς να διαταράσσεται η ισορροπία του χώρου (οικολογικού, κοινωνικού, οικονομικού) σε σχέση με το άνθρωπο που ζει μόνιμα σε αυτόν»

Τέλος δεν υπάρχει δεσμευτική προσέγγιση όσο αφορά τον τρόπο με το οποίο μπορούμε να υπολογίσουμε και να καθορίσουμε ένα μέγιστο αριθμό τουριστών για μια τουριστική περιοχή, πέραν του οποίου, έστω και η παρουσία ενός μόνο τουρίστα στην περιοχή, είναι δυνατό να προκαλέσει διαφόρων τύπων προβλήματα στο περιβάλλον.

1.6 ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες οι λέξεις αειφορία και αειφορικός χρησιμοποιούνται όλο και συχνότερα όχι μόνο σε αυστηρώς επιστημονικά κείμενα που αφορούν θέματα οικονομίας και ανάπτυξης φυσικών πόρων, αλλά και σε πολλά εκλαϊκευμένα κείμενα. Η λέξη αειφορία δημιουργήθηκε πρόσφατα από το αεί+φέρω για να ορίσει τη σχέση εκείνη του ανθρώπου με το περιβάλλον, όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες ατομικές και κοινωνικές δεν καταστρέφουν, δεν παρεμποδίζουν, δεν ερημοποιούν τη φύση.

Ήδη από την πρώτη περιβαλλοντική διάσκεψη του ΟΗΕ στη Στοκχόλμη, το 1972, είχε υιοθετηθεί η άποψη ότι η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη είναι οι 'δύο όψεις του ίδιου νομίσματος'. Η γενικευμένη κρίση, τόσο σε οικονομικό/ποσοτικό όσο και σε περιβαλλοντικό/ ποιοτικό επίπεδο έχει οδηγήσει σε μια ριζική κριτική και στην συνέχεια σε μια ριζική αλλαγή της αντίληψης για το μοντέλο ανάπτυξης στο παρελθόν καθώς και σ' αυτό που πρέπει να υιοθετηθεί στο μέλλον. Ο προβληματισμός γύρω από την απειλή που υφίσταται το περιβάλλον από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, σε πλανητική κλίμακα οδήγησε στην δημιουργία, αποδοχή και χρήση, από το 1988, της έννοιας της αειφορικής βιώσιμης ανάπτυξης (Μπεριάτος, 2001).

Οι επόμενες δεκαετίες κυριαρχούνται από ένα χείμαρρο «αέναων και διαρκών» όρων αντίστοιχων της αειφορίας ή κατ' άλλους «βιώσιμη» όπως: «αειφόρος οικονομική ανάπτυξη» (sustainable economic development) και «αειφορική ανάπτυξη» και «αειφορικότητα» ή «οικονομική ανάπτυξη, αντίστοιχα μέτρα ανάπτυξης» ή τέλος η Παγκόσμια Τράπεζα και το περίφημο «Brundtland Report» με τους όρους «αειφόρος μεγέθυνση» και «αειφόρος ανάπτυξη» αντίστοιχα.

Καθίσταται σαφές από τα παραπάνω ότι η έννοια της αειφορίας μπορεί να λάβει πολλές διαστάσεις και να οριστεί με πολλούς τρόπους ανάλογα με την σκοπιά που την εξετάζει ο καθένας. Έτσι η αειφορία ή αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη: είναι διαδικασία με την οποία ικανοποιούνται οι ανάγκες του παρόντος, χωρίς να υπονομεύονται οι απαιτήσεις των μελλοντικών γενεών, ώστε να καλύψουν και αυτές τις δικές τους ανάγκες κ.ο.κ. Έτσι, η αειφορία μπορεί να εξασφαλίσει τη διαρκή για παράδειγμα αξιοποίηση των φυσικών πόρων, χωρίς να προκληθούν μόνιμες ή και μη αναστρέψιμες –περιβαλλοντικά ζημιογόνες – μεταβολές (Δρ. Θεόδωρος Κουσουρής, περιβαλλοντολόγος, 2006: Περιβαλλοντικό Γλωσσάρι-βασικές έννοιες και όροι της οικολογίας και του περιβάλλοντος).

Σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development), ο όρος *αειφόρος ανάπτυξη (Sustainable development)* σημαίνει "την ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενεάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Το νέο αυτό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που πρέπει πλέον να γίνει πράξη, θέτει ως κεντρικό σημείο προβληματισμού την αναθεώρηση των απόψεών μας για την οικονομική αξία (τιμή) των φυσικών πόρων οι τουλάχιστον στο βαθμό που έπρεπε (αέρας~ νερό κλπ.).

Σήμερα. η κύρια κατεύθυνση της αναπτυξιακής πολιτικής των κρατών είναι η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε κάθε οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένου και του τουρισμού, σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση (integration) των τομεακών πολιτικών, τις τεχνολογικές καινοτομίες και τις νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Τελικά. η έννοια της αειφορικής ανάπτυξης μοιάζει με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης από την άποψη ότι, όπως η τελευταία, είναι ένας ευρύτατος και δύσκολο να προσδιορισθεί σκοπός. Εν τω μεταξύ, ο πρώτος ορισμός (World Commission on Environment and Development), ικανοποιεί θέτοντας τα πλαίσια μέσα στα οποία μπορούμε να εργαζόμαστε για να μεταβάλλουμε εκείνες τις μεθόδους παραγωγής και κατανάλωσης που είναι αναμφισβήτητα μη αειφορικές.

1.7 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο τουρισμός ως φαινόμενο με ραγδαία αύξηση και εξάπλωση σε παγκόσμια κλίμακα επηρεάζει σημαντικά τους τόπους προορισμού. Καθώς μια νέα θεώρηση της οικονομικής ανάπτυξης κερδίζει έδαφος, όπου το περιβάλλον υπεισέρχεται ως αναπόσπαστο στοιχείο με μακροχρόνια προοπτική, η πολιτική για το περιβάλλον επηρεάζει και τις πολιτικές για τον τουρισμό και αντίστοιχα η πολιτική για τον τουρισμό ενσωματώνει και περιβαλλοντικές θεωρήσεις.

Η ανάγκη για μια «νέα» αντίληψη στην πολιτική του τουρισμού εμφανίστηκε ήδη από τη δεκαετία του '70, κυρίως με αφορμή τις κοινωνικές, οικολογικές και πολιτισμικές αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού. Ο τουρισμός δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται τομεακά και μόνον, αλλά ως μέρος ενός σύνθετου εθνικού τοπικού συστήματος με διασυνδέσεις με την εθνική τοπική οικονομία και παραγωγή, τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων, τη διαφύλαξη των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, το σεβασμό στις αντιλήψεις και συνήθειες της τοπικής κοινωνίας κ.λπ. Η ουσιαστική διαφορά με προηγούμενες αντιλήψεις για την τουριστική ανάπτυξη έγκειται στο ότι, με τη σύγχρονη προοπτική, η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να σέβεται και να συμβαδίζει με τις εθνικές, τοπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες.

Ειδικότερα ως προς το περιβάλλον, αυτή η θεώρηση ξεπερνά τη στενή αντίληψη για την ανάγκη αντιμετώπισης μόνο των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον και επιβάλλει μια ευρύτερη θεώρηση του τουρισμού στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι συνδεδεμένη με τον παγκόσμιο προβληματισμό για τα ηθικά προβλήματα που προκύπτουν από τη διαχείριση του περιβάλλοντος σε σχέση με τις αναπτυξιακές ανάγκες της ανθρωπότητας

Οι έννοιες της αειφορίας και της αειφόρου ανάπτυξης έχουν ενσωματωθεί έτσι και στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας με αποτέλεσμα να μιλάμε πλέον για αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Η διαρκής και ισόρροπη ανάπτυξη, η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη και οι βιώσιμες ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι έννοιες και όροι που χρησιμοποιούνται συχνά τελευταία μερικές φορές κατά διαφορετικό τρόπο και σημασία. Στην περίπτωση του τουρισμού η αειφορία συναρτάται με εκείνα τα είδη τουρισμού που εναρμονίζονται με τις φυσικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές δομές "μιας περιοχής. έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο οικονομικό αποτέλεσμα με ταυτόχρονη προστασία/ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Αναγνωρίζοντας ότι ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που επηρεάζει τις υψηλότερες και βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην κοινωνικοοικονομική και πολιτική ανάπτυξη σε πολλές χώρες και ότι συμβάλλει θετικά σε αυτήν αλλά συγχρόνως μπορεί να συμβάλει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας, επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τον τρόπο με τον οποίο θα αναπτυχθεί. Βασικές αρχές και στόχοι για μια προσέγγιση στον τουρισμό από τη σκοπιά της αειφόρου ανάπτυξης είναι:

Η τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.

Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον και θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.

Η αειφόρος ανάπτυξη ή ο αειφορικός σχεδιασμός του τουρισμού προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λπ.).

Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη.

Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία.

Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.

Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.

Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.

Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.

Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.

Η πολιτική αειφόρου ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.

Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.

Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων (World Tourism Organization internet site).

2. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

2.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

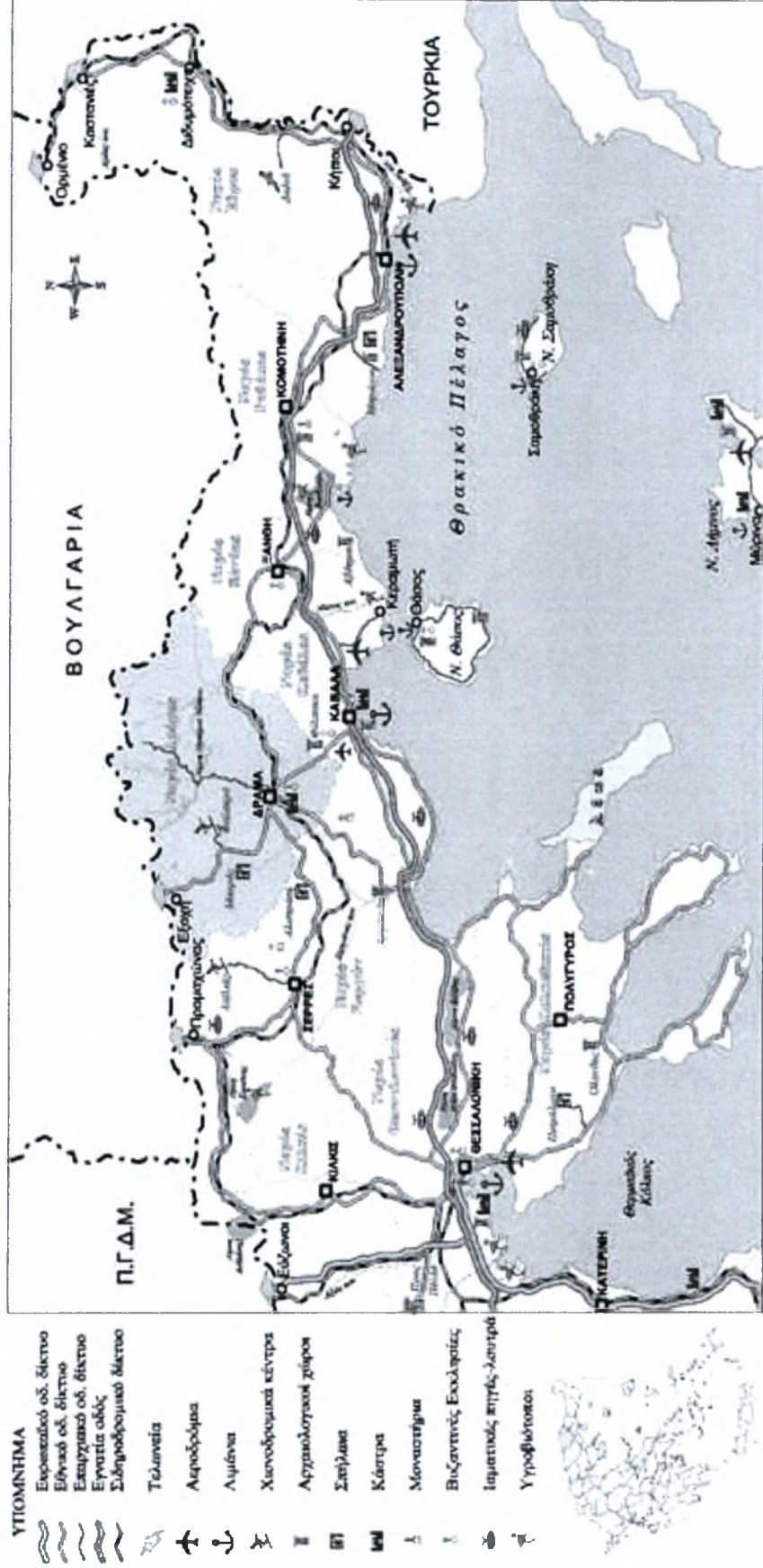
2.1.1 ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Ο Νομός Δράμας είναι ένας από τους πέντε Νομούς της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, κατ' εξοχήν ορεινός, με πλούσια δάση και χαρακτήρα αγροτοκτηνοτροφικό. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του ελλαδικού χώρου, στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Αποτελεί τον πλουσιότερο νομό από πλευράς φυσικού περιβάλλοντος της Περιφέρειας και περικλείεται από τα βουνά της Ροδόπης στα βόρεια, του Μενοικίου και του Ορβήλου στα δυτικά, του Παγγαίου στα νότια και τα όρη της Λεκάνης στα ανατολικά. Ο ορεινός όγκος που δεσπόζει στο ψηλότερο σημείο του ορίζοντα είναι το Φαλακρό, το «βουνό σύμβολο» της Δράμας. Μακριά από θάλασσα και λιμάνια, και με έντονη διαφοροποίηση μεταξύ νότιου (πεδινού) και βόρειου (ορεινού) τμήματος παλεύει να άρει την απομόνωση του και προσπαθεί να αξιοποιήσει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα και να στηρίξει την ανάπτυξή του στην ορθολογική και αποτελεσματική αξιοποίηση των μεγάλης συγκέντρωσης σημαντικών φυσικών πόρων που διαθέτει, τον εύφορο κάμπο, τα δάση, τα μεταλλεύματα, τον υπόγειο ορυκτό και τον υδάτινο πλούτο. (ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΦΑΛΑΚΡΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 2000)

Ο Νομός στο σύνολο του διαθέτει εξαιρετικά πλούσιο και αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, πλούσια βλάστηση, σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, καθώς και αλπικά και υποαλπικά τοπία. Αξίζει να σημειωθεί πως ο Νομός Δράμας διαθέτει τα περισσότερα δάση από οποιαδήποτε άλλη περιοχή στην Ελλάδα, τα σπουδαιότερα εκ των οποίων, από οικολογικής σημασίας, βρίσκονται δυτικά του Νέστου ποταμού.

(<http://www.drama.gr>)

Χάρτης 1: Ευρύτερη περιοχή Νομού Δράμας – Χάρτης προσανατολισμού

Ο νομός Δράμας διαιρείται διοικητικά σε 9 τον αριθμό ΟΤΑ. Από αυτούς οι 8 (Δράμας, Κάτω Νευροκοπίου, Προσοτσάνης, Νικηφόρου, Παρανεστίου, Δοξάτου, Καλαμπακίου, Σιταγρών) είναι Δήμοι και η μία Κοινότητα (Σιδηρόνερου). Πρωτεύουσα του Νομού είναι η πόλη της Δράμας με 50.000 κατοίκους περίπου το 2001 (Δήμος Δράμας 49.716 κατοίκους το 2001 σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ). Άλλες σημαντικές συγκεντρώσεις, σε επίπεδο κωμοπόλεων, είναι το Δοξάτο, η Προσοτσάνη, το Καλαμπάκι, ο Άγιος Αθανάσιος και το Κάτω Νευροκόπι.

Χάρτης 2: Χάρτης Διοικητικής Διαίρεσης Νομού Δράμας

Πηγή: Τ.Α.Π Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Δράμας

2.1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1.2.1 ΧΩΡΙΚΟΣ ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Η γεωμορφολογία της Περιφέρειας παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και διαφοροποίηση. Η ευρύτερη περιοχή χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο, πλούσια βλάστηση, πυκνό υδρογραφικό δίκτυο και πλούσιο υδατικό δυναμικό, σημαντικές δασικές εκτάσεις, βιοτόπους εξαιρετικά μεγάλης οικολογικής σημασίας και ψυχρό κλίμα. Ποσοστιαία, οι βασικές κατηγορίες χρήσεων γης εμφανίζονται ως εξής στον Νομό: το 16% του συνόλου της έκτασης πρόκειται για γεωργική γη και καλλιεργούμενες εκτάσεις, το 43% είναι βοσκότοποι, το 37% δασικές εκτάσεις, το 3,75% οικισμοί, και το υπόλοιπο πρόκειται για υδάτινες και λειψές εκτάσεις.

Ο Νομός είναι κατά βάση ορεινός, έχοντας περίπου τα 2/3 των εκτάσεων του (63,51%) χαρακτηρισμένα ορεινά, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά της χώρας ανέρχονται στο 42,3%. Οι δύο ορεινοί όγκοι του Φαλακρού και του Μενοίκιου Όρους, που αποτελούν τμήματα της οροσειράς της Ροδόπης, εισχωρούν στο Νομό και δημιουργούν τον υπάρχοντα χωρικό κατακερματισμό της ευρύτερης περιοχής. Η ορεινή ζώνη καλύπτεται σε σημαντικό βαθμό από δάση. Το σύνολο σχεδόν των πεδινών εκτάσεων αναπτύσσεται κατά μήκος του νότιου – δυτικού ορίου του Νομού (τρίγωνο Προσοτσάνη – Δράμα – Καλαμπάκι) και ανέρχονται σε ποσοστό 11,55% της συνολικής έκτασης. Η πλειοψηφία των πεδινών εκτάσεων καλλιεργείται, ενώ εξίσου υψηλά εμφανίζονται τα ποσοστά της αρδευόμενης γης. Οι ημιορεινές εκτάσεις καλύπτουν το 25,30% της συνολικής επιφάνειας.

Ο Νομός διασχίζεται και διαχωρίζεται από τον ποταμό Νέστο και τις λίμνες του σε δυο τμήματα. Το βόρειο τμήμα αποτελείται από την οροσειρά της Κεντρικής Ροδόπης με ψηλότερη κορυφή αυτήν του Παρθένου Δάσους με 1.953 μ. Στο νότιο τμήμα και στο κέντρο του νομού βρίσκεται το όρος Φαλακρό με ψηλότερη κορυφή τον "Προφήτη Ηλία" σε υψόμετρο 2.232 μ. Νότια και δυτικά βρίσκονται τα όρη Μενοίκιο και Όρβηλος, των οποίων οι υδροκρίτες αποτελούν τα ανατολικά σύνορα του νομού. Η ψηλότερη κορυφή του Μενοικίου είναι η "Μαυρομάτα" στο Ν. Σερρών με υψόμετρο 1.963 μ., ενώ η ψηλότερη κορυφή του εντός του Ν. Δράμας το "Θαμνοτόπι" με υψόμετρο 1.952 μ. Η ψηλότερη κορυφή του Όρβηλου με υψόμετρο

2.212 μ. είναι το κοινό σύνορο Βουλγαρίας και των νομών Σερρών-Δράμας.
(<http://www.drama.gr>)

2.1.2.2 ΥΔΡΟΓΕΩΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ

Το υδάτινο στοιχείο έχει έντονη παρουσία στο νομό, με τον ποταμό Νέστο και τις λίμνες του να κυριαρχούν στο βόρειο και κεντρικό τμήμα. Στο νότιο και πεδινό τμήμα υπάρχει ο Αγγίτης ποταμός και οι πηγές Βοϊράνης, Δράμας, Μυλοπόταμου. Τα νερά αυτά εμπλέκονται στο αρδευτικό δίκτυο της πεδιάδας της Δράμας και χύνονται στον Στρυμόνα. Στο οροπέδιο Κάτω Νευροκοπίου και δίπλα στον οικισμό των Λευκογείων έχει δημιουργηθεί τεχνητή λίμνη με σκοπό την άρδευση του οροπεδίου. Ο ποταμός Νέστος πηγάζει από την οροσειρά της Ρίλας στην κεντρική Βουλγαρία, εισέρχεται στην Ελλάδα από το νομό Δράμας και χύνεται στο Θρακικό πέλαγος. Έχει συνολικό μήκος 234 χλμ., από τα οποία τα 130 χλμ. διατρέχουν σε ελληνικό έδαφος ακολουθώντας γενικά ΝΑ κατεύθυνση. Στο ελληνικό έδαφος εισέρχεται από το βόριο- κεντρικό τμήμα του νομού Δράμας με υψόμετρο κοίτης 400 μ. και εξέρχεται από το Παρανέστι. Στη συνέχεια αποτελεί κοινό σύνορο των νομών Ξάνθης και Καβάλας και εκβάλλει απέναντι από τη Θάσο, σχηματίζοντας το Δέλτα του Νέστου. (EUROTEC, 2005)

Πολλοί είναι οι παραπόταμοι και τα ρέματα που συλλέγουν τα νερά στο έδαφος του νομού και χύνονται στο Νέστο. Οι ποταμοί αυτοί που συλλέγουν τα νερά τους από το ελληνικό έδαφος αποτέλεσαν αφορμή να αξιοποιηθούν τα νερά του Νέστου με σκοπό την ενεργειακή, αρδευτική και τουριστική αξιοποίηση της περιοχής. Τα τρία φράγματα είναι στη σειρά εκείνα του Τεμένους, της Πλατανόβρυσης και του Θησαυρού. Και τα τρία είναι υδροηλεκτρικά, ενώ το φράγμα Τεμένους θα είναι συγχρόνως ταμιευτήρας για αρδευτικούς σκοπούς και εκείνο της Πλατανόβρυσης αποτελεί συγχρόνως "αποθήκη", απ' όπου αντλεί νερό η μονάδα του Θησαυρού. (EUROTEC, 2005)

Ο ποταμός Αγγίτης αποτελεί το κύριο στοιχείο του υδρογραφικού δικτύου της πεδιάδας της Δράμας. Αρχίζει από τις πηγές Μααρά, διασχίζει τη δυτική πλευρά της πεδιάδας και χύνεται στον Στρυμόνα ποταμό. Η μέση ετήσια παροχή των πηγών υπολογίζεται σε τρία κυβικά μέτρα/δευτερόλεπτο και η μέση ετήσια παροχή του

ποταμού Αγγίτη, αφού συλλέξει όλα τα νερά, είναι 8 κυβικά μέτρα/δευτερόλεπτο. (EUROTEC, 2005)

Οι πηγές Αγγίτη (Μααρά), σε υψόμετρο 123 μ., αποτελούν την έξοδο και εμφάνιση του υπόγειου ποταμού που διασχίζει το σπήλαιο Μααρά. Το σπήλαιο είναι ένας σωληνοειδής αγωγός (καρστικό φαινόμενο) ο οποίος συνδέεται άμεσα με τις καταβόθρες του Οχυρού στο οροπέδιο Κάτω Νευροκοπίου και σε υψόμετρο 535 μ. Η τροφοδοσία του υπόγειου ποταμού γίνεται από τα νερά των χειμάρρων του οροπεδίου Κάτω Νευροκοπίου, τα οποία αποστραγγίζονται στις καταβόθρες Οχυρού και διοχετεύονται στο υπόγειο (καρστικό) σύστημα. Πριν από την έξοδο υπάρχει υδροτροχός, που λειτουργούσε από την τουρκοκρατία, για την ανύψωση νερού του ποταμού και στη συνέχεια ύδρευση των γύρω οικισμών. (EUROTEC, 2005)

2.1.2.3 ΥΠΕΔΑΦΟΣ ΚΑΙ ΟΡΥΚΤΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ

Το υπέδαφος του Νομού Δράμας περικλείει αξιόλογο ορυκτό πλούτο σε βιομηχανικά ορυκτά, κοιτάσματα και κυρίως μάρμαρα, ενώ αποτελεί το κυριότερο κέντρο μαγγανίου στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες και πιο αξιόλογες μεταλλοφορίες μαγγανιούχων ορυκτών εντοπίζονται στις υπώρειες του Φαλακρού Όρους. Ειδικότερα, σε απόσταση 25 χλμ. από τη Δράμα προς το Νευροκόπι υπάρχουν τα μεγαλύτερα μεταλλεία μαγγανίου στην χώρα. (Κότιος κ.α, 1998)

Ο Νομός διαθέτει, επίσης, μεικτά θειούχα ορυκτά μόλυβδου, ψευδαργύρου και χαλκού, τα οποία εμφανίζουν υψηλές περιεκτικότητες σε άργυρο. Τα αποθέματα αργύρου στον Νομό ανέρχονται σε 14 τόνους με σχετικά υψηλές περιεκτικότητες (σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών), γεγονός που καθιστά τα συγκεκριμένα κοιτάσματα πηγή εκμετάλλευσης. (Κότιος κ.α, 1998)

Επιπρόσθετα, στον Νομό εντοπίζονται μεγάλα κοιτάσματα βωξιτών, τύρφης και μαρμάρων που ήδη είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης, με το μάρμαρο να αποτελεί και το βασικότερο στοιχείο ανάπτυξης για την περιοχή. Έχουν αναβρεθεί άριστες ποιότητες λευκού, ημίλευκου καθώς και ποικιλόχρωμου μαρμάρου. (Κότιος κ.α, 1998)

Μετά το 1985 ανακαλύφθηκε στον Νομό μεγάλο λιγνιτικό κοιτάσμα, ενώ οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα έχουν επιφέρει εντοπισμό πολλών

ακόμα σημαντικών ειδών μεταλλευμάτων όπως σημαντικές ποσότητες ουρανίου και βιομηχανικών ορυκτών όπως καολίνη, άστριοι, χαλαζίας, μίκα, κλπ. (Κότιος κ.α, 1998)

2.1.2.4 ΒΛΑΣΤΗΣΗ, ΧΛΩΡΙΔΑ ΚΑΙ ΔΑΣΙΚΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ

Ο Νομός Δράμας, περιλαμβάνει όλες σχεδόν τις ζώνες βλάστησης που μπορεί κανείς να συναντήσει στην Ελλάδα, με πλούσια χλωρίδα και μεγάλο αριθμό φυτικών ειδών καθώς περιλαμβάνει μοναδικά για την Ελλάδα είδη. Η ποικιλία της βλάστησης του νομού οφείλεται στη θέση, τη γεωμορφολογία, στο κλίμα και το έδαφος της περιοχής.

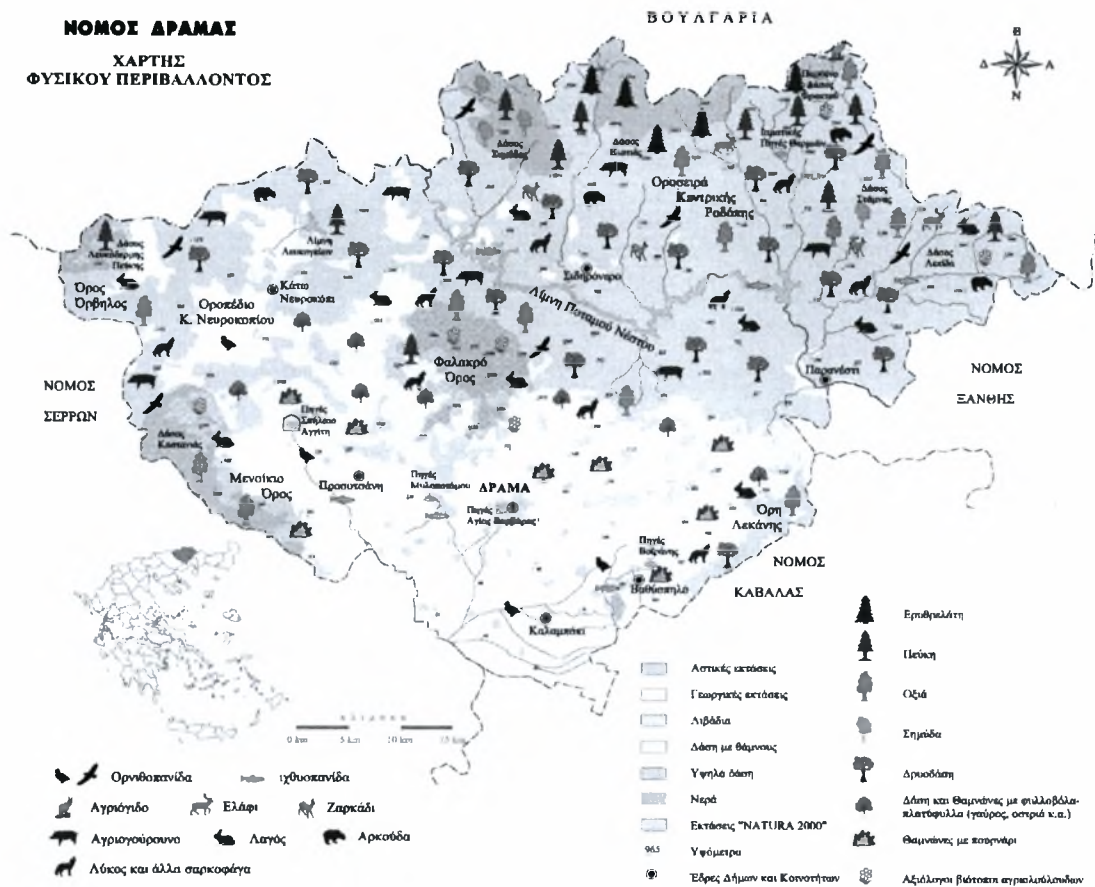
Ξεκινώντας από την πρωτεύουσα του νομού, τη Δράμα, συναντάμε τους πρινώνες ή τις δασικές εκτάσεις με το πουρνάρι που φθάνουν περίπου μέχρι το υψόμετρο των 400 μ. Άλλα είδη που υπάρχουν στα δάση αυτά είναι ο γαύρος, το παλιούρι, η κρανιά, η πετελέα (καραγάτσι), ο βάτος κ.ά.

Σε περιοχές μεγαλύτερου υψόμετρου, όχι άνω των 800ιων μέτρων, συναντάμε τα δάση φυλλοβόλων δρυών, όπου ενδιάμεσα και σε υγρές θέσεις υπάρχουν δάση καστανιάς και φλαμουριάς. Σε αυτά εμφανίζονται σποραδικά ή κατά ομάδες και τα είδη σκλήθρο, λεπτοκαρυά, καρυδιά, οστρυά, φράξος, άρκευθος (κέδρος) κ.ά. Τα παραπάνω είδη βρίσκονται σε όλους τους ορεινούς όγκους του Νομού και βόρεια φθάνουν μέχρι τον οικισμό Σκαλωτή. Ο ρόλος τους είναι σπουδαίος, γιατί με τους καρπούς των δρυών (βελανίδια), της καστανιάς, της λεπτοκαρυάς κ.ά. τρέφονται τα άγρια ζώα.

Ανεβαίνοντας σε μεγαλύτερο υψόμετρο, άνω των 800ιων μέτρων, εμφανίζονται τα δάση οξιάς και παραμεσογείων κωνοφόρων, που φθάνουν μέχρι τα 1.800 μ. Στη ζώνη αυτή, εκτός από τα δάση της οξιάς, υπάρχουν και τα δάση της μαύρης πεύκης. Η ζώνη περιλαμβάνει υψηλά παραγωγικά δάση, που μας δίνουν πολύτιμο ξύλο (τεχνική ξυλεία οξιάς, στύλους ΔΕΗ – ΟΤΕ, τεχνική ξυλεία μαύρης πεύκης). Άλλα είδη που υπάρχουν στην ζώνη αυτή είναι τα εξής: ελάτη, άρκευθος, λεύκη τρέμουσα, σημύδα, ιτιές, βάτος των ιδαίων, άδριανός, σορβιές, σφενδάμια, μύρτιλλα κ.ά. Παράλληλα με τα δάση της οξιάς και σε υψόμετρα 1.000 – 1.950 μ. υπάρχουν τα δάση των ψυχροβίων κωνοφόρων, σπουδαίας και ιστορικής σημασίας,

γιατί αποτελούνται από είδη που χάθηκαν οριστικά από την περιοχή. Σε αυτά κυριαρχούν τα κωνοφόρα με την ερυθρελάτη και τη δασική πεύκη, ενώ υπάρχουν και τα είδη των δασών της οξιάς. (Τζήμου κ.α, 2004)

Χάρτης 3. Φυσικό Περιβάλλον του Νομού Δράμας. Βλάστηση, Χλωρίδα και Πανίδα

Πηγή: www.drama.gr

Η ιστορική ανθρώπινη διαδρομή στην περιοχή έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στη σημερινή μορφή των εκτάσεων της Κεντρικής Ροδόπης. Μετά την απελευθέρωση και τη συνθήκη της Λωζάνης (1923) έγινε ανταλλαγή του μουσουλμανικού πληθυσμού με Έλληνες από τον Πόντο. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στους νότιους και μεγαλύτερους οικισμούς, όπου και παρέμειναν μέχρι τον εμφύλιο πόλεμο. Οι Σαρακατσαναίοι συνεχίζουν και στο μεσοπόλεμο με εντονότερη παρουσία και δημιουργούν στην περιοχή ‘τσελιγκάτα’. Η έντονη κτηνοτροφία στον τόπο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία εκτεταμένων λιβαδιών και μόνο κατά θέσεις υπήρχαν

υψηλά δάση. Μαρτυρίες αναφέρουν ότι περιοχές όπως ο χώρος του κατάφυτου σήμερα δασικού χωριού Ελατιάς ήταν λιβάδι. Από το 1946 οι Σαρακατσαναίοι εγκατέλειψαν οριστικά την περιοχή και λίγο αργότερα σχεδόν όλη η Κεντρική Ροδόπη αποτέλεσε «Απαγορευμένη Ζώνη» εξαιτίας των συνθηκών ψυχρού πολέμου στην Ευρώπη. Η απομάκρυνση της κτηνοτροφίας αλλά και των έντονων ανθρώπινων δραστηριοτήτων είχαν ως αποτέλεσμα τη φυσική αναδάσωση και δάσωση της περιοχής, η οποία συνεχίζεται ακόμη και σήμερα. (Τζήμου κ.α, 2004)

Η χλωρίδα που συνθέτει τη βλάστηση του νομού Δράμας είναι πολύ πλούσια με είδη σπάνια και μοναδικά για τον ελλαδικό χώρο. Ο αριθμός των φυτών ξεπερνάει τα 1000 είδη, ενώ πολλά από αυτά σχηματίζουν δάση μόνο στο νομό Δράμας. Ενδεικτικά παρατίθενται αντιπροσωπευτικά είδη ξυλώδους και άλλα σπάνια της ποώδους βλάστησης. (Τζήμου κ.α, 2004)

Τέλος, αναφορικά με το δασικό πλούτο, τα δάση της Κεντ. Ροδόπης είναι τα πλέον παραγωγικά της χώρας μας. Για την παραγωγή αυτή απασχολούνται 200 περίπου οικογένειες υλοτόμων (για κάθε μέλος αντιστοιχεί και μια δουλειά), οι οποίες ζουν και εργάζονται μέσα στο δάσος. Έτσι από το Μάιο μέχρι και το Σεπτέμβριο, όπου η υλοτομική δραστηριότητα βρίσκεται σε έξαρση, ο ήχος των αλυσοπρίονων ακούγεται σε όλο το δάσος, ενώ οι πλευρές των δρόμων είναι γεμάτες με ξυλεία, ενώ κατά διαστήματα υπάρχουν καλύβες υλοτόμων και τροχόσπιτα. (Τζήμου κ.α, 2004)

2.1.2.5 ΠΑΝΙΔΑ ΚΑΙ ΘΗΡΑ

Τα είδη και οι πληθυσμοί που απαντώνται στα οικοσυστήματα του νομού είναι πολυάριθμα και αποτελούν κομμάτι της άγριας ελληνικής πανίδας. Το μεγάλο υψομετρικό εύρος, που από τα 100 μέτρα καταλήγει κοντά στα 2.000 μέτρα στις κορυφές του Φαλακρού, του Μενοικίου, του Ορβήλου και της Κεντρικής Ροδόπης, καθώς και η ύπαρξη χαραδρών, ορθοπλαγιών και χορτολίβαδων, σε συνδυασμό με την ποικιλία της βλάστησης, δημιουργούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη συνύπαρξη πολυάριθμων ειδών πανίδας.

Στον Νομό Δράμας απαντώνται περισσότερα από 150 είδη πουλιών, πολλά από τα οποία περιλαμβάνονται σε κοινοτική οδηγία για είδη που χρειάζονται ειδικά μέτρα προστασίας. Επίσης, στον ευρύτερο χώρο του Νομού ζουν περισσότερα από 32

είδη θηλαστικών, η πλειοψηφία των οποίων αποτελούν σπάνια είδη τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρώπη. Πολλά από αυτά τα είδη της άγριας πανίδας, όπως επίσης και οι βιότοποί τους, προστατεύονται από την Κοινοτική οδηγία 92/43.

Από τα πουλιά πρέπει να επισημανθεί η παρουσία του λειροπετεινού, που έχει παρατηρηθεί στη χώρα μας μόνο στο Παρθένο Δάσος Φρακτού, καθώς και του αγριόκουρκου και της αγριόκοτας, τα οποία διατηρούν στην Κεντρική Ροδόπη τους σημαντικότερους πληθυσμούς στη χώρα. Επίσης αξιόλογη είναι η παρουσία όλων των δρυοκολαπτών της Ελλάδας (οκτώ) αλλά και του τριδάκτυλου δρυοκολάπτη, που έχει καταγραφεί στη χώρα μας στο δάσος του Φρακτού και στον Όλυμπο.

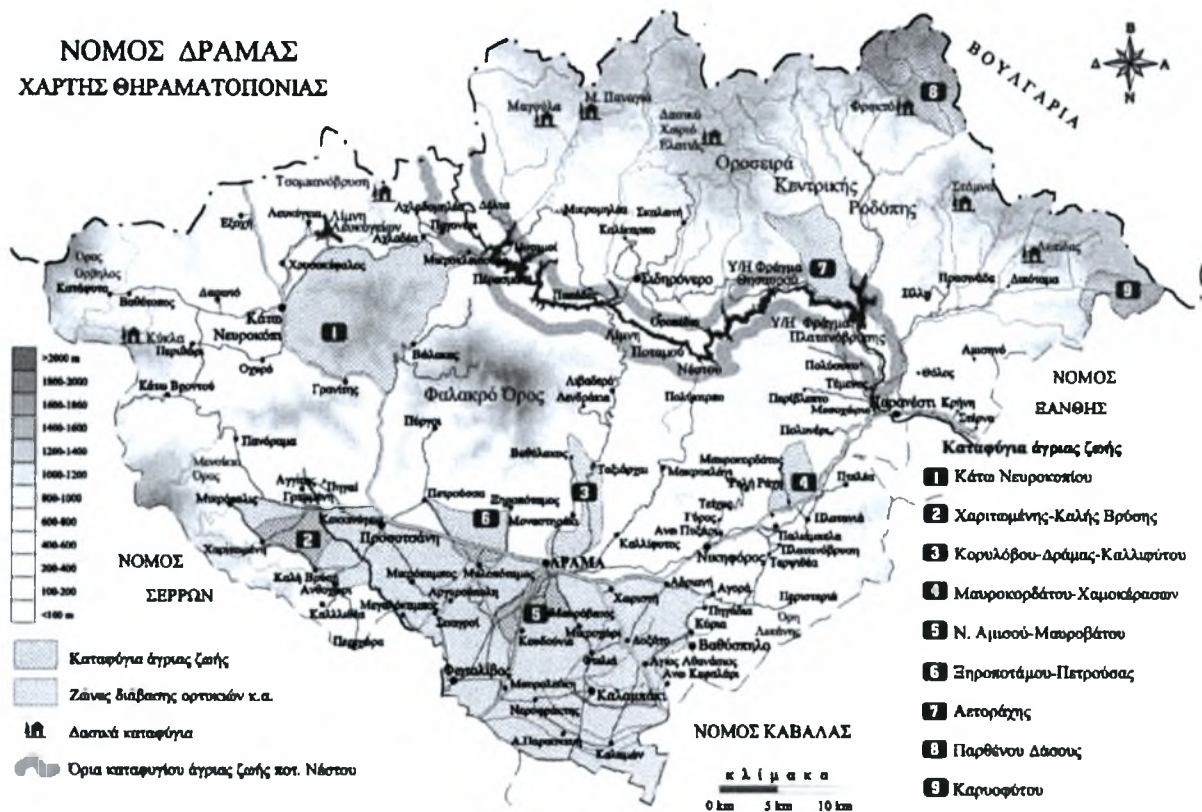
Από τα υπόλοιπα είδη, αξίζει να αναφερθεί η παρουσία σαρκοφάγων και αρπακτικών, με σπουδαίο ρόλο στην αυτορρύθμιση των πληθυσμών της πανίδας, όπως: ο λύκος, η αλεπού, ο κραυγαετός, ο φιδαιτός κ.ά. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στα πουλιά μπεκάτσα και σπουργιτόγλαυκα, για τα οποία ο Νομός Δράμας ίσως είναι η μοναδική περιοχή αναπαραγωγής τους στην Ελλάδα, και στον ελατόμπουφο, ο οποίος φωλιάζει σε ελάχιστα ορεινά δάση της Ελλάδας, διατηρώντας στην περιοχή έναν αξιόλογο πληθυσμό.

Ο Νομός Δράμας λόγω της πλούσιας πανίδας, τόσο σε είδη όσο και σε πληθυσμούς, αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς κυνηγότοπους της Ελλάδας. Για τους κατοίκους του Νομού το κυνήγι αποτελεί μια παραδοσιακή δραστηριότητα με βαθιές κοινωνικές ρίζες από το παρελθόν, από τότε που τα θηράματα αποτελούσαν αναγκαίο μέρος της διατροφής των παραδασόβιων πληθυσμών. Τα τριχωτά θηράματα είναι κυρίως ο αγριόχοιρος και ο λαγός, ενώ επιτρέπεται και το κυνήγι της αλεπούς και του πετροκούναβου. Τα συνήθως θηρευόμενα είδη, από τα πτερωτά θηράματα, είναι: δεντρότσιχλα, κελαϊδότσιχλα, κότσυφας, μπεκάτσα, πετροπέρδικα, τρυγόνι, φάσσα, ενώ επιπρόσθετα θηρεύονται και τα είδη: αγριοπερίστερο, καλημάνα, κίσσα, κουφομπεκάτσινο, μπεκατσίνι, σταρήθρα, σφυριχάρι. Κατά την διάρκεια της χειμερινής περιόδου θηρεύονται όλες ανεξαιρέτως οι πάπιες: κυνηγόπαπια, νερόκοτα, παπίνι, πρασινοκέφαλη, σαρσέλα, τικνόπαπια, φαλαρίδα, χουλιάρόπαπια, ψαλιδονούρα.

Η μεγάλη ποικιλία των βιοτόπων του Νομού περιλαμβάνει θηραματικό πλούτο ικανό να προσελκύει κυνηγούς από άλλες περιοχές της Ελλάδας, στους οποίους ανήκει το 20% - 30% των ημερήσιων κυνηγετικών εξορμήσεων που γίνονται στο Νομό. Στον Νομό υπάρχουν 9 καταφύγια θηραμάτων, τα οποία έχουν συνολική

έκταση 28.000 Ha και συμβάλλουν στην προστασία και στην ορθολογική διαχείριση του θηραματικού πλούτου. Σε κάθε περίπτωση επιβάλλεται η προστασία της ισορροπίας του οικοσυστήματος με τον περιορισμό της κυνηγητικής δραστηριότητας στις αυστηρά καθορισμένες ζώνες. (Τζήμου κ.α, 2004)

Χάρτης 4. Η Θηραματοπονία στον Νομό Δράμας

Πηγή: www.drama.gr

2.1.2.6 ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Οι ορεινές περιοχές του Νομού χαρακτηρίζονται από υγρό ηπειρωτικό κλίμα, ενώ οι πεδινές από μεσογειακό με τους μήνες Ιούνιο ως Σεπτέμβριο ξηρούς και τους υπόλοιπους εύκρατους. Στις πεδινές περιοχές η μέση μηνιαία θερμοκρασία αέρος των θερμότερων μηνών του έτους δεν υπερβαίνει τους 28°C, ενώ η μέση ημερήσια είναι συχνά μεγαλύτερη των 30°C, με ακραίες τιμές τους 35°C και 40°C κατά τη διάρκεια

της ημέρας. Η μέση μηνιαία θερμοκρασία του αέρα για τους ψυχρούς μήνες βρίσκεται πάνω από τους 0ο C, με ακραίες τιμές που φθάνουν τους -14οC ή και χαμηλότερα στους -20°C στο Κάτω Νευροκόπι, διότι δημιουργούνται θύλακες από ψυχρές μάζες που κινούνται από τα βουνά.

Οι περισσότερες βροχοπτώσεις εμφανίζονται τους χειμερινούς μήνες, ενώ κατά τους θερινούς παρατηρούνται θερμικές καταιγίδες που είναι χαρακτηριστικό του βαλκανικού χώρου. Το μέσο ετήσιο ύψος βροχής κυμαίνεται ανάλογα του υπερθαλάσσιου υψόμετρου. Στα πεδινά φθάνει τα 587 mm και στα ημιορεινά τα 778 mm, ενώ στα ορεινά (όπου δεν έχουμε μετρήσεις) από εκτιμήσεις υπολογίζεται πως ξεπερνάει τα 1.000 mm. (Κότιος κ.α, 1998)

2.2 ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

2.2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

2.2.1.1 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Πίνακας 0.2 : Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δράμας 1991 – 2001

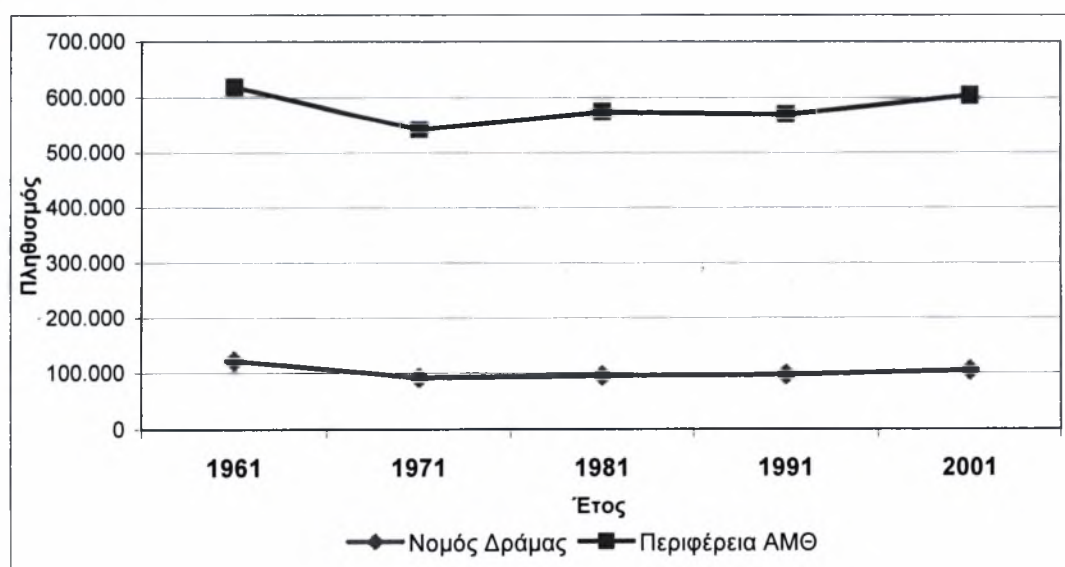
	Πραγματικός Πληθυσμός		Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
	1991	2001	1991-2001	1991-2001
ΔΗΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	49.716	55.632	5.916	12%
ΔΗΜΟΣ ΔΟΞΑΤΟΥ	10.898	11.000	102	1%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΠΑΚΙΟΥ	6.522	6.481	-41	-1%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΤΩ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ	8.372	8.026	-346	-4%
ΔΗΜΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ	3.813	4.279	466	12%
ΔΗΜΟΣ ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ	1.592	1.646	54	3%
ΔΗΜΟΣ ΠΡΟΣΟΤΣΑΝΗΣ	10.228	11.215	987	10%
ΔΗΜΟΣ ΣΙΤΑΓΡΩΝ	4.860	5.266	406	8%

	Πραγματικός Πληθυσμός		Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
	1991	2001	1991-2001	1991-2001
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΙΔΗΡΟΝΕΡΟΥ	514	430	-84	-16%
ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	96.515	103.975	7.460	8%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ & ΘΡΑΚΗΣ	570.496	607.162	36.666	6%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	10.259.900	10.934.097	674.197	7%

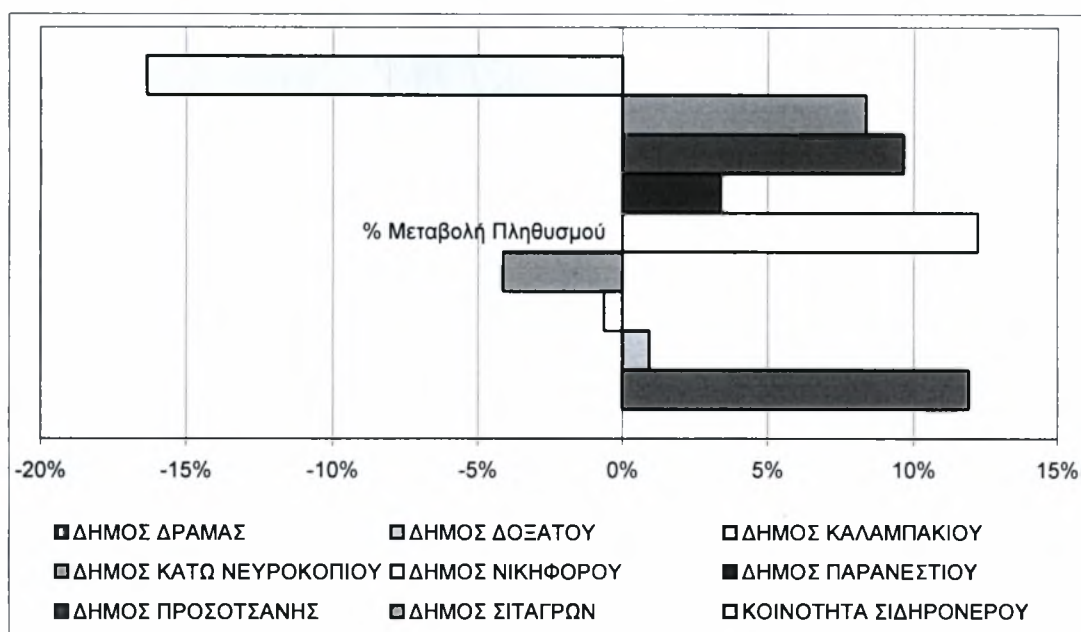
Πηγή: Απογραφές Πληθυσμού 1991-2001 – ΕΣΥΕ

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι κατά την τελευταία δεκαετία, ο πληθυσμός του Νομού Δράμας αυξήθηκε κατά 8% (Πίνακας 2.1). Ο πληθυσμός του νομού από 96.515 κατοίκους το 1991 αυξήθηκε στους 103.975 σύμφωνα με τα στοιχεία της πρόσφατης απογραφής του 2001. Η τάση αυτή παρατηρείται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό σε όλους τους οικισμούς των Δήμων του νομού όπως αυτοί προέκυψαν μετά τις συνενώσεις που επέβαλλε ο Νόμος 2539/97 – «Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας» (ΦΕΚ 244/ 1997/ τεύχος Α'). Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι οι πληθυσμιακές μεταβολές σε επίπεδο νομού συμβαδίζουν με τη γενική τάση αύξησης του πληθυσμού που παρατηρείται σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Διάγραμμα 2.1 : Εξέλιξη πληθυσμού του Νομού 1961-2001

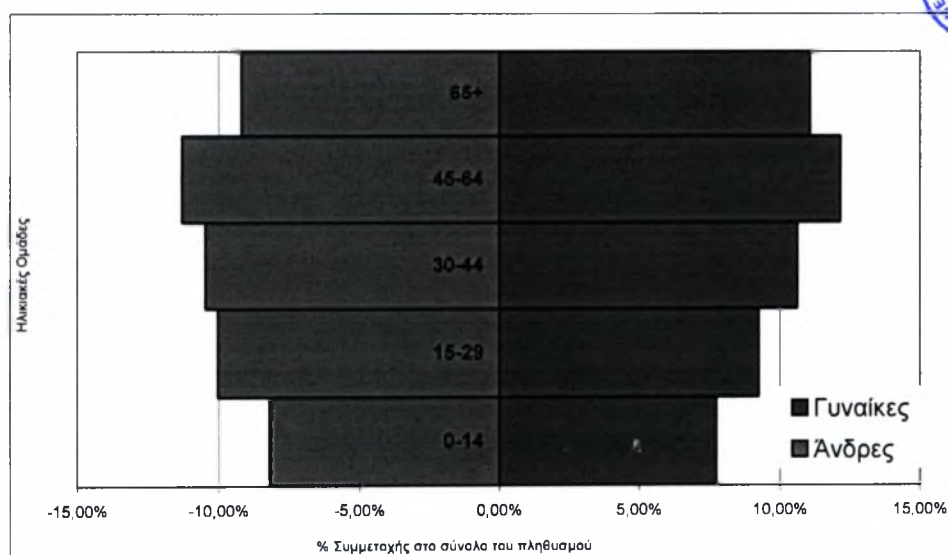
Πηγή: Απογραφές Πληθυσμού 1991-2001 - ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 2.2 : Ποσοστιαία Μεταβολή πληθυσμού 1991-2001

Πηγή: Απογραφές Πληθυσμού 1991-2001 - ΕΣΥΕ

Αναλυτικότερα, κατά τη διάρκεια 1991-2001, ο Δήμος Δράμας και ο Δήμος Νικηφόρου παρουσίασαν συγκριτικά τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση (12%) στο Νομό Δράμας, ενώ αντίθετα η Κοινότητα Σιδηρονερίου σημείωσε τη μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού κατά 16%. Σημαντική αύξηση ωστόσο παρουσίασαν οι Δήμοι Προσοτσάνης και Σιταγρών με ποσοστιαία αύξηση 10% και 8% αντίστοιχα.

Από το διάγραμμα της ηλικιακής πυραμίδας του Νομού, διαφαίνεται ότι υπάρχει συγκέντρωση του πληθυσμού στις ηλικίες 45-64 ετών, επομένως ο βαθμός ανανέωσης του πληθυσμού θα μειώνεται τα επόμενα χρόνια.

Διάγραμμα 2.3 : Ηλικιακή Πυραμίδα

Τα παραπάνω γίνονται περισσότερο προφανή μέσα από τη διερεύνηση των βασικών δημογραφικών δεικτών, όπως αυτοί προκύπτουν από τη διαθέσιμη ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού. Ο Νομός παρουσιάζει δείκτη γήρανσης¹ της τάξης του 127%, ήτοι σε κάθε 10 παιδιά ηλικίας 0-14 ετών αντιστοιχούν 12-13 ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό σε σχέση με τα επιθυμητά επίπεδα. Ο αντίστοιχος δείκτης για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης και το σύνολο της χώρας, είναι επίσης υψηλός καθώς κυμαίνεται στο 112% και 110% αντίστοιχα, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η βελτίωση της δομής της ηλικιακής πυραμίδας του Νομού αλλά και της Περιφέρειας έτσι ώστε να φτάσει σε παραδεκτά επίπεδα (υγιής ηλικιακή πυραμίδα) το έτος 2011.

Χαρακτηριστικοί δημογραφικοί δείκτες για την δημογραφική ανάλυση κάθε περιοχής, αποτελούν οι δείκτες εξάρτησης και νεανικότητας. Ειδικότερα για το Νομό, ο δείκτης εξάρτησης² κρίνεται υψηλός σε σχέση με τους αντίστοιχους δείκτες σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο καθώς ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της περιοχής αποτελεί το 64% στο σύνολο του πληθυσμού του Νομού. Τέλος, όσον αφορά στο δείκτη νεανικότητας³, διαπιστώνεται ότι στο Νομό αλλά και στην Περιφέρεια κυμαίνεται στο 16%, ήτοι σε πληθυσμό 100 ατόμων αντιστοιχούν 16 παιδιά ηλικίας 0-14 ετών. Η μειωμένη η παρουσία της εν λόγω ηλικιακής ομάδας δημιουργεί σοβαρές επιπτώσεις στη φυσική αύξηση του πληθυσμού, όπως μείωση του βαθμού ανανέωσης του πληθυσμού και γήρανση του εναπομείναντα πληθυσμού.

Πίνακας 2.2 : Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες – Κατανομή πληθυσμού 2001

	Δείκτης γήρανσης	Δείκτης εξάρτησης	Δείκτης νεανικότητας
Νομός Δράμας	127%	57%	16%
Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	112%	50%	16%
Ελλάδα	110%	47%	15%

Πηγή: Απογραφή Πληθυσμού 2001 - ΕΣΥΕ

¹ Δείκτης γήρανσης = $[\text{πληθυσμός } 65^+ / \text{πληθυσμός } 0-14] \cdot 100\%$

² Δείκτης εξάρτησης = $[(\text{πληθυσμός } 0-14 + \text{πληθυσμός } 65^+) / \text{πληθυσμός } 15-64] \cdot 100\%$

³ Δείκτης νεανικότητας = $[\text{πληθυσμός } 0-14 / \text{συνολικός πληθυσμός}] \cdot 100\%$

Από την ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών του Νομού Δράμας, επισημαίνεται αυξημένος ο αριθμός των ατόμων πάνω από 65 ετών σε σχέση με τον αριθμό των ατόμων ηλικίας 0-14 ετών (δείκτης γήρανσης), παρά την αύξηση του πληθυσμού κατά την τελευταία δεκαετία, γεγονός που αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης της περιοχής.

2.2.1.1 ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Η επίδοση της τοπικής οικονομίας εξαρτάται άμεσα από τις εξελίξεις στην τοπική αγορά εργασίας, καθώς το παραγόμενο προϊόν ανά απασχολούμενο και το ποσοστό απασχόλησης αποτελούν τους ρυθμιστικούς συντελεστές του επιπέδου ευημερίας και της βιώσιμης αναπτυξιακής πορείας.

Η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, η οποία διενεργείται σε τριμηνιαία βάση από το πρώτο τρίμηνο του 1998, καταμετρά τα επίπεδα απασχόλησης και ανεργίας σε επίπεδο Περιφέρειας και αποτελεί την πλέον επίσημη πηγή πληροφόρησης για την καταγραφή του τοπικού εργατικού δυναμικού. Καθώς, ωστόσο, δεν παρέχει στοιχεία σε επίπεδο νομού, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης είναι το μοναδικό διοικητικό επίπεδο όπου δύναται να γίνει επεξεργασία στοιχείων για την απασχόληση. Θεωρείται ότι δεν θα υπάρξουν παρερμηνείες με την επιλογή αυτού του επιπέδου, καθώς ο Νομός Δράμας παρουσιάζει, ως παραγωγικό υπό-σύστημα, ίδια συμπεριφορά με την Περιφέρεια, έχοντας τη γεωργία ως βασική απασχόληση και με διαρκώς μειούμενη την συμμετοχή του δευτερογενούς τομέα στο τοπικό προϊόν.

Πίνακας 2.3 : Καταγεγραμμένη Ανεργία στο Νομό Δράμας – Στοιχεία μηνός Οκτωβρίου 2004

	Εργατικό Δυναμικό	Άνεργοι			
		Εγγεγραμμένοι	Μακροχρόνιοι	Επιδοτούμενοι	Καταρτιζόμενοι
Άνδρες		2.150	460		24

Γυναίκες		5.340	2.170		206
Σύνολο	55.000	7.490	2.630	1.003	230

Πηγή: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού Ν. Δράμας, Οκτώβριος 2004

Πίνακας 2.4 : Εξέλιξη Ανεργίας στο νομό Δράμας

	2003			2004
	Ιούνιος	Σεπτέμβριος	Δεκέμβριος	Απρίλιος
% Ανεργίας	1,34%	1,67%	1,72%	1,79%

Πηγή : ΟΑΕΔ, 2003-2004

Πίνακας 2.5 : Εγγεγραμμένη Ανεργία στο Νομό Δράμας

	2003				2004			
	Ιούνιος		Σεπτέμβριος		Δεκέμβριος		Απρίλιος	
	Εγγεγραμμένοι Ανεργοί	%	Εγγεγραμμένοι Ανεργοί	%	Εγγεγραμμένοι Ανεργοί	%	Εγγεγραμμένοι Ανεργοί	%
Άνδρες	1.853	29%	2.193	30%	3.349	35%	3.755	38%
Γυναίκες	4.571	71%	5.182	70%	6.116	64%	6.150	62%
Σύνολο	6.424	100%	7.375	100%	9.465	100%	9.905	100%
% Ανεργίας	1,34%		1,67%		1,72%		1,79%	

Πηγή : ΟΑΕΔ, 2003-2004

Σύμφωνα με την καταγεγραμμένη ανεργία του μήνα Οκτωβρίου του 2004 (Στοιχεία Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού - Κ.Π.Α Δράμας), το εργατικό δυναμικό, το οποίο αποτελεί το άθροισμα του αριθμού των απασχολουμένων και του αριθμού των ανέργων, για το μήνα αυτό αντιστοιχεί στο 53% του συνολικού πληθυσμού του Νομού (Απογραφή πληθυσμού 2001), ποσοστό μη ικανοποιητικό καθώς το ποσοστό των ανέργων αντιστοιχεί στο 20% του εργατικού δυναμικού του Νομού. Σε υψηλά επίπεδα επίσης κυμαίνεται ο αριθμός των μακροχρόνιων ανέργων καθώς αντιστοιχεί στο 24% του συνόλου των ανέργων και στο 5% του εργατικού δυναμικού του Νομού.

Στο Νομό Δράμας βάσει των καταχωρημένων στοιχείων του ΟΑΕΔ για τον Απρίλιο του 2004, ο αριθμός των ανέργων ανέρχεται σε 9.905 άτομα εκ των οποίων το 38% αντιστοιχεί σε άντρες και το 62% σε γυναίκες. Σύμφωνα με το μέγεθος του μόνιμου πληθυσμού του 2001, ο Νομός Δράμας κατατάσσεται στην 32η θέση σε σχέση με τους 52 Νομούς σε επίπεδο χώρας, ενώ σύμφωνα με το μέγεθος της εγγεγραμμένης ανεργίας για το έτος 2004 κατατάσσεται στην 11η θέση. Διαπιστώνεται επομένως ότι πλήττεται εντονότερα από την ανεργία σε σχέση με το μέγεθος του. Σε περιφερειακό επίπεδο οι Νομοί Δράμας και Ξάνθης συγκριτικά με τους υπόλοιπους Νομούς βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση ως προς την εγγεγραμμένη ανεργία, καθώς το ποσοστό της εγγεγραμμένης ανεργίας αυξάνεται διαχρονικά. Βάσει των στοιχείων του Τοπικού ΟΑΕΔ το ποσοστό ανεργίας που αντιστοιχεί στο Νομό Δράμας παρουσιάζει μικρή αύξηση της τάξης του 0,45% για την περίοδο Ιούνιος 2003 – Απρίλιος 2004.

Για την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης πραγματοποιούνται προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης, με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Τα περισσότερα από τα προγράμματα αυτά στοχεύουν στη βελτίωση του επιπέδου εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού της Περιφέρειας, ώστε αυτό να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό βελτιώνεται η υποδομή της τεχνικής εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων όπως το ΤΕΙ Δράμας, οι δομές συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά και μονάδες μέσης και στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ένταξης στην αγορά εργασίας που αντιμετωπίζουν οι παλιννοστούντες ομογενείς από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Για το σκοπό αυτό έχουν ήδη διοργανωθεί και υλοποιούνται σε όλη την Περιφέρεια ειδικά προγράμματα υποδοχής, γενικής επιμόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης. Επίσης υλοποιούνται προγράμματα προώθησης της απασχόλησης και τοποθέτησης των παλιννοστούντων σε θέσεις εργασίας.

Στα προγράμματα που στηρίζονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο περιλαμβάνονται και ειδικές δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και δημιουργίας θέσεων προστατευόμενης εργασίας για άτομα τα οποία είναι κοινωνικά αποκλεισμένα, με ιδιαίτερη έμφαση στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

2.2.2 ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

2.2.2.1 Α.Ε.Π ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ

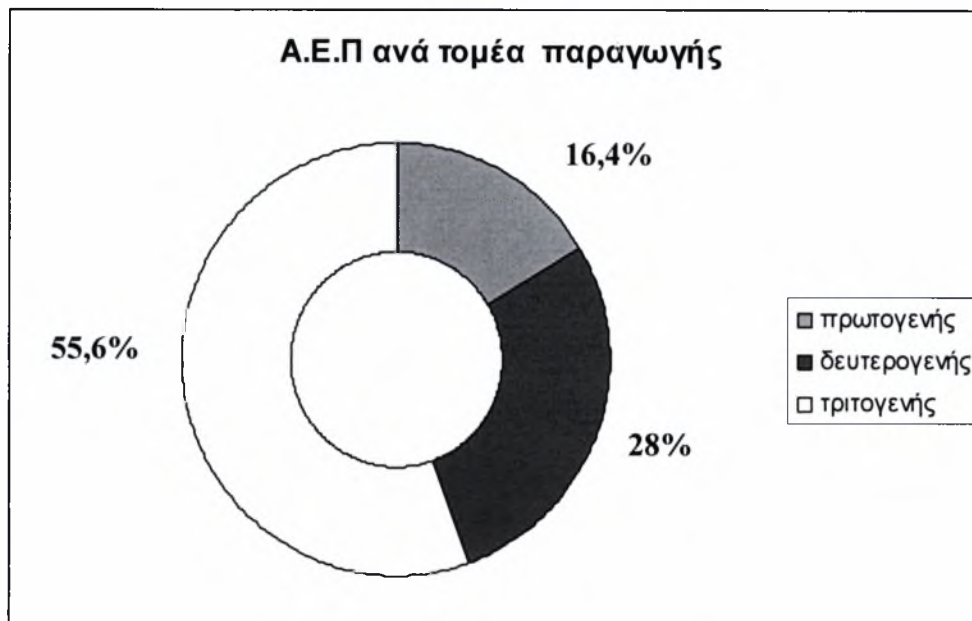
Προκειμένου να αποδοθεί η εικόνα της οικονομικής εξέλιξης του Νομού Δράμας, τόσο διαχρονικά όσο και σε σύγκριση με την αντίστοιχη εξέλιξη της Ελλάδας, της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης, αλλά και των λοιπών Νομών της Περιφέρειας, θα χρησιμοποιηθεί ως μέτρο σύγκρισης το Α.Ε.Π, καθώς αποτελεί τον πλέον αξιόπιστο διαθέσιμο δείκτη για το παραγόμενο προϊόν της περιφερειακής και αστικής οικονομίας.

Σε απόλυτα μεγέθη και με βάση τους διαθέσιμους Εθνικούς-Περιφερειακούς Λογαριασμούς της Ε.Σ.Υ.Ε. εκτιμάται ότι η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης παρήγαγε ετησίως 5 με 5,5% του συνολικού Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος της Χώρας.

Η κατάταξη του ως προς τους 52 Νομούς της χώρας για το ίδιο έτος είναι 46, θέση ιδιαίτερα χαμηλή σε σχέση με τις αναπτυξιακές δυνατότητες που έχει ο Νομός. Πρόκειται για ένα Νομό όπου η αγροτική παραγωγή παίζει ιδιαίτερο ρόλο (16,49% του ΑΕΠ το 2001). Το κατά Κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανέρχεται στο 69,7% του μέσου όρου της χώρας το 2001.

Το κατά κεφαλή Α.Ε.Π για το έτος 2001 ανέρχεται στα 8.900 ευρώ, ακολουθώντας ανοδική πορεία για τα δεδομένα της τελευταίας δεκαετίας. Η διάρθρωση του Α.Ε.Π ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας καταλαμβάνει το 16,4% για τον πρωτογενή τομέα, το 28% για τον δευτερογενή και το υπόλοιπο 55,6% για τον τριτογενή τομέα της παραγωγής.

Διάγραμμα 2.4 : Α.Ε.Π ανά τομέα παραγωγής

Αναφορικά τώρα με τα αναπτυξιακά κίνητρα, επιδίωξη του Υπουργείου Οικονομικών μέσω των επενδυτικών κινήτρων αποτελεί η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, η αναδιάρθρωση τομέων και κλάδων της παραγωγής, η αξιοποίηση επιχειρηματικών ευκαιριών στον ελληνικό και τον ευρύτερο διεθνή χώρο, σε συνδυασμό με την προστασία του περιβάλλοντος και την εξοικονόμηση ενέργειας.

Τα επενδυτικά κίνητρα που ίσχυαν κατά την επταετία 1990-1997 καθορίζονταν από τον Αναπτυξιακό Νόμο 1892/90 ο οποίος απέβλεπε στην προσέλκυση, ενθάρρυνση και υποβοήθηση των ιδιωτικών επενδύσεων, δεδομένης της σημασίας της επενδυτικής δραστηριότητας στην επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Κατά την περίοδο 1991-1995, στο Νομό Δράμας υποβλήθηκαν 56 Επενδυτικά Σχέδια ενώ το ποσό των επιχορηγήσεων ανήλθε σε 3.968.057 χιλ. δρχ. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1991-1997 υπάχθηκαν στις διατάξεις του Αναπτυξιακού Νόμου 1892/90 συνολικά 88 Επενδυτικά Σχέδια. Το συνολικό ύψος

των επενδύσεων ανήλθε σε 18.545.097 δρχ. ενώ το ύψος της επιχορήγησης στις 7.318.091 χιλ. δρχ.

Οι ιδιωτικές επενδύσεις στο Νομό Δράμας αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, και ειδικά οι μεγαλύτερες που αφορούν μονάδες μεταποίησης προήρθαν κατά κύριο λόγο από εισαγόμενη επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα ισχυρά οικονομικά κίνητρα προσέλκυσαν μεν επενδύσεις αλλά στην προκειμένη περίπτωση οι εξωγενείς επιχειρήσεις φιλοξενούνται ή λειτουργούν ως ξένο σώμα μέσα στην τοπική κοινωνία, περιορίζοντας έτσι τα αναμενόμενα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα.

Για την εφαρμογή των διατάξεων του Αναπτυξιακού Νόμου 3299/04, η Επικράτεια χωρίζεται σε τέσσερις περιοχές. Η παραμεθόριος ζώνη του Νομού Δράμας ανήκει στην Υποπεριοχή Δ2 του Αναπτυξιακού Νόμου ενώ το υπόλοιπο του Νομού (και ο Νομός Καβάλας) στην Περιοχή Γ. Τα επενδυτικά σχέδια που μπορεί να υπαχθούν στις διατάξεις του Αναπτυξιακού Νόμου κατανέμονται σε 5 κατηγορίες, που καθορίζουν το ποσοστό επιχορήγησης.

Τα είδη ενισχύσεων για την ευρύτερη περιοχή του Νομού Δράμας παρέχονται εναλλακτικά ως επιχορήγηση ή και επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing), φορολογική απαλλαγή και Επιδότηση του κόστους της δημιουργουμένης θέσης εργασίας. (www.drama.gr)

2.2.2.2 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Από άποψη γενικών χρήσεων γης ο αγροτικός τομέας καλύπτει το 96% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας.

Πίνακας 2.6 : Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων, χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση αυτών 1999/2000

Περιοχές	Σύνολο	Με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	Αριθμός Αγροτεμαχίων	Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	Από την οποία: Άγονοι Βοσκότοποι	Μέση Έκταση Αγροτεμαχίου (σε στρέμματα)
Περιφέρεια	64570	63373	551500	3549	60	6,43

A.M.Θ.						
N. Δράμας	7432	7063	60387	473	-	7,83

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999-2000

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του Ν. Δράμας ανέρχεται σε 7.432 και θεωρείται περιορισμένος ως προς το σύνολο της περιφέρειας (64.570). Η μέση έκταση ανά αγροτεμάχιο ανέρχεται σε 7,83 στρ. ενώ ο αριθμός των αγροτεμαχίων σε 60.387.

Από το σύνολο των εκμεταλλεύσεων η πλειοψηφία είναι ιδιόκτητες όπως και στο σύνολο της Περιφέρειας Α.Μ.Θ. Οι νοικιασμένες εκμεταλλεύσεις αν και είναι λιγότερες σε αριθμό περιλαμβάνουν μεγαλύτερη έκταση (310 χιλ.στρ) ως προς τις ιδιόκτητες (155 χιλ.στρ). Αυτό σημαίνει ότι οι νοικιασμένες εκτάσεις μεμονωμένα αποτελούνται από μεγάλες εκτάσεις προκειμένου να γίνουν βιώσιμες και αποδοτικές οι εκμεταλλεύσεις. Το γεγονός αυτό δεν παρατηρείται στο σύνολο της περιφέρειας Α.Μ.Θ.

Από την κατανομή των γεωργικών εκτάσεων κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων προκύπτει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκτάσεων είναι οι ετήσιες καλλιέργειες ενώ ακολουθούν οι δενδρώδεις καλλιέργειες και οι λοιπές εκτάσεις όπου περιλαμβάνονται κυρίως οι αγραναπαύσεις. Οι σημαντικότερες κατηγορίες γεωργικών μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται είναι τα τρακτέρ, ενώ σε πολύ μικρότερους αριθμούς ακολουθούν οι φρέζες και οι μηχανές συλλογής και κοπής χόρτου.

Στο Ν. Δράμας αρδεύονται συνολικά, μέσω ενός μεγάλου αριθμού Συλλογικών Αρδευτικών Δικτύων, 263.052 στρ. Επί μιας συνολικής γεωργικής έκτασης του Νομού 570.000 – 600.000 στρ. Επομένως το ποσοστό αρδευσιμότητας στο Ν. Δράμας κυμαίνεται μεταξύ 43,84% - 46%. Στόχος μας είναι η αύξηση του ποσοστού άρδευσης στο 70 – 75%, γεγονός που θα επιτευχθεί με την εκτροπή του ποταμού Νέστου στην Πεδιάδα Δράμας - Τεναγών Φιλλίπων και με την κατασκευή ενός μεγάλου αριθμού φραγμάτων και λιμνοδεξαμενών.

Τα υπόγεια νερά παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για την περιοχή μας και ιδιαίτερα σε περιόδους Ανομβρίας – Λειψυδρίας, όπως των τελευταίων ετών, γιατί αν δεν έχουν ληφθεί μέτρα και δεν έχουν κατασκευαστεί έργα αποταμίευσης

των επιφανειακών νερών, αποτελούν σχεδόν μονόδρομο για την κάλυψη των αρδευτικών αναγκών. Στην πεδιάδα Δράμας (Λεκάνη Δράμας) τα Υπόγεια Νερά αξιοποιούνται κυρίως για αρδευτικούς σκοπούς με ανορύξεις γεωτρήσεων.

Σύμφωνα με τη Δ/ση Κτηνιατρικής του Νομού Δράμας οι περισσότερες κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις περιλαμβάνουν βοοειδή και ακολουθούν η αιγοπροβατοτροφία και η χοιροτροφία.

Τα δάση της περιοχής χαρακτηρίζονται από ένα υψηλό παραγωγικό δυναμικό προς διάφορες κατευθύνσεις: ξύλο, βοσκήσιμη ύλη (κτηνοτροφία), γεωργία, μελισσοκομία, βότανα – αρωματικά φυτά, νερό, αποτελούν μια σειρά ανανεώσιμων φυσικών πόρων που αποτελούν σήμερα αντικείμενο οικονομικής δραστηριότητας, δημιουργώντας έτσι μια πολύτιμη πηγή απασχόλησης και εισοδήματος για τους τοπικούς πληθυσμούς, της ορεινής ζώνης της Ροδόπης του Ν. Δράμας. Η συνδρομή αυτή των δασών έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο για την τοπική κοινωνία, αλλά και ευρύτερα για τη χώρα ολόκληρη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην περιοχή της Ροδόπης αναπτύσσονται τα παραγωγικότερα δάση της χώρας, καλύπτοντας πάνω από το 25% της εγχώριας παραγωγής σε τεχνικό ξύλο (ΕΙΔΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΡΟΔΟΠΗΣ, 1999).

Το μεγαλύτερο μέρος των δασοσκεπών εκτάσεων τελεί σήμερα υπό διαχείριση- εκμετάλλευση για την παραγωγή ξύλου. Τα δάση του Νομού Δράμας ανήκουν κυρίως στο Δημόσιο. Υπεύθυνα για τη διαχείριση εκμετάλλευση και προστασία τους είναι τα δασαρχεία Δράμας και Νευροκοπίου. Τα σημαντικότερα από τα δασικά συμπλέγματα είναι:

Πίνακας 2.7: Δασικά Συμπλέγματα

Δασαρχείο Δράμας	Δασαρχείο Νευροκοπίου
Δ.Σ. Ελατιάς	ΔΣ Δυτικού Νέστου
ΒΑ Σύμπλεγμα	ΔΣ Λιβαδακίου
ΔΣ Τραχωνίου – Διποτάμου – Δρυμού	
ΔΣ Περιβλέπτου - Πολυκάρπου	
ΔΣ Παρανεστίου	
ΔΣ Βώλακα	
ΔΣ Μυρσινερού – Λιβαδερού – Αετού	

2.2.2.3 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Σύμφωνα με τη Δ/ση βιομηχανίας και εμπορίου (Τμήμα Βιομηχανίας) στο Ν. Δράμας υπάρχουν 40 βιομηχανίες, 280 βιοτεχνίες, 250 εργαστήρια και 70 αρτοποιεία. Στο Ν. Δράμας λειτουργεί μία ΒΙ.ΠΕ. με έκταση 2231 στρ. Παρά την ύπαρξη της ΒΙ.ΠΕ και των ευνοϊκών κινήτρων οι περισσότερες βιομηχανίες του Νομού είναι εγκατεστημένες εκτός ΒΙ.ΠΕ.

Ένα από τα μεγαλύτερα σημεία οικονομικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει ο Νομός, είναι στον τομέα του μαρμάρου καθώς σήμερα αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξή του. Μονάδες εξόρυξης και επεξεργασίας μαρμάρου, από τις πιο μεγάλες και σύγχρονες της χώρας, έχουν εγκατασταθεί στην περιοχή παρουσιάζοντας μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα προς τις αραβικές χώρες, την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Τα μεταλλεύματα της περιοχής περιλαμβάνουν κυρίως εξορύξεις Μαγγανίου και λιγνίτη ενώ η σημαντικότερη θέση που εντοπίζονται κοιτάσματα είναι στο Γρανίτη. Η συνολική έκταση των μεταλλείων του Ν. Δράμας ξεπερνάει τα 350.000 στρ.

Η περιοχή της Δράμας είναι ένα από τα σημαντικότερα Κέντρα Παραγωγής Μαρμάρου της Χώρας με σημαντικές εξαγωγές σε χώρες του εξωτερικού. Η συνολική έκταση των λατομείων ξεπερνάει τα 40.000 στρ. ενώ το πλήθος των δραστηριοτήτων ξεπερνάει τις 70. Τα περισσότερα από αυτά εντοπίζονται στο βόρειο ορεινό τμήμα του Νομού και ειδικά στις περιοχές Βόλακα, Γρανίτη και Κοκκινόγεια. Χαρακτηριστικό είναι ότι σύμφωνα με στοιχεία του 1996 μία από τις επιχειρήσεις του κλάδου κατατάχθηκε ανάμεσα στις 500 μεγαλύτερες της χώρας. (EUROTEC, 2005)

2.2.2.4 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η θέση του εμπορίου στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είναι σημαντική δεδομένου ότι καταλαμβάνει περίπου το 10% της απασχόλησης. Σε επίπεδο Περιφέρειας οι εξαγωγές υπερκαλύπτουν τις εισαγωγές από το 1982 – 1995. Είναι ιδιαίτερα αυξημένες κατά τα έτη 1987 και 1992, που περιλαμβάνουν και τις

εξαγωγές προς τις χώρες της ΕΕ με ποσοστά περίπου στο 7% στο σύνολο της χώρας για τα αντίστοιχα έτη. Αυτή η υπεροχή των εξαγωγών έναντι των εισαγωγών δείχνει την ιδιαίτερη συμβολή της Περιφέρειας στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Μάλιστα κατά το 1995 παρατηρείται ότι η αξία των προϊόντων που εξάγονται είναι περίπου τριπλάσια από την αντίστοιχη των εισαγομένων προϊόντων στο σύνολο της Περιφέρειας. Προβάδισμα στις εξαγωγές έχει ο Νομός Δράμας με δείκτη Αποστολών/Αφίξεων 231.8% και ακολουθούν οι Νομοί Ροδόπης, Καβάλας και Ξάνθης με αντίστοιχα ποσοστά 197,5%, 145,0% και 88,0%. Μόνον στον Νομό Έβρου εμφανίζεται υπεροχή των εισαγωγών σε ποσοστό μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της χώρας. (Κότιος κ.α, 1998)

Τα τουριστικά καταλύματα που καταγράφονται από τον ΕΟΤ περιλαμβάνουν ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια και campings. Το σύνολο των καταλυμάτων της περιφέρειας το 1997 αριθμούσε 30.000 κλίνες περίπου, από τις οποίες το μεγαλύτερο ποσοστό (77%) συγκεντρωνόταν στις παραλίες του Νομού Καβάλας και κυρίως της Θάσου.

Η μέση ετήσια πληρότητα των καταλυμάτων της περιφέρειας δεν ξεπέρασε το 50% κατά το διάστημα 1996-2000. Τα μεγαλύτερα ποσοστά πληρότητας παρατηρούνται στο Νομό Ροδόπης (52,34% για το 1999). Στους Νομούς Δράμας και Ξάνθης παρατηρούνται σχετικά μικρές πληρότητες ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Ο αριθμός των κλινών των ξενοδοχειακών καταλυμάτων κατά τη δεκαετία της δεκαετίας του 90' ακολούθησε καθοδική πορεία ειδικά την περίοδο 1994-95. Ωστόσο οι διανυκτερεύσεις ακολούθησαν γενικά ανοδική πορεία κατά την ίδια περίοδο.

Ο αριθμός των επισκεπτών σε μουσεία του Ν. Δράμας θεωρούνται γενικά περιορισμένοι σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας Α.Μ.Θ. Ωστόσο σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ παρατηρήθηκε κατακόρυφη αύξηση του αριθμού επισκεπτών (και των εσόδων) μεταξύ των ετών 2001 και 2002.

2.2.3 ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

2.2.3.1 ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Το οδικό δίκτυο του Νομού Δράμας έχει ακτινωτή διάταξη, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η πόλη της Δράμας. Σύμφωνα με την θεωρία των ‘κεντρικών τόπων’, η πόλη της Δράμας λειτουργεί σαν κεντρικός τόπος – πόλος για τον Νομό όπου με τις κεντρικές λειτουργίες που συγκεντρώνει εξυπηρετεί την ενδοχώρα και το σύνολο της ευρύτερης περιοχής. (Κότιος κ.α, 1998)

Σύμφωνα με την απόφαση Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε (ΔΜΕΟ/ε/Ο/1308/1995) το Εθνικό Οδικό δίκτυο της Περιφέρειας Α.Μ.Θ διακρίνεται σε πρωτεύον, δευτερεύον και τριτεύον. Για το Ν. Δράμας ισχύουν τα εξής:

Δευτερεύον Εθνικό Οδικό Δίκτυο περιλαμβάνει τις:

- ΕΟ 14 Δράμα (από ΕΟ 12) – Παρανέστι – Σταυρούπολη – Ξάνθη
- ΕΟ 12 (Σέρρες – Ν. Ζίχνη) – Δράμα – Καβάλα
- ΕΟ 57 Δράμα – Κάτω Νευροκόπι – Ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

Το Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο αναπτύσσεται μέσα στα όρια του Νομού. Σύμφωνα με την απόφαση Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε (ΔΜΕΟ/ε/Ο/266/1995) το Πρωτεύον Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο του Ν. Δράμας περιλαμβάνει την Επ.Ο.1: Δράμα – Κουδούνια προς Παγγαίο μέσω Μαυρολεύκης.

Ο κάθετος, προς την Εγνατία, άξονας Gotse Delchev - Εξοχή - Κάτω Νευροκόπι - Δράμα - Καβάλα θεωρείται ότι θα αποτελέσει σημαντικότερο αναπτυξιακό έργο για την κοιλάδα του Νέστου στην Βουλγαρία και τους Νομούς Καβάλας και Δράμας. Η λειτουργία του επιχειρείται να συνδυαστεί και με το νέο λιμάνι της Νέας Καρβάλης Καβάλας, με ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, με την λειτουργία διδύμου αεροδρομίων (Καβάλα και Gotse Delchev) και με σιδηροδρομικό άξονα Δράμας - Καβάλας που μπορεί να αποτελεί συνέχεια του αντίστοιχου Βουλγαρικού δικτύου.

2.2.3.2 ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Η σιδηροδρομική γραμμή που διέρχεται από το Ν. Δράμας ξεκινάει από τη Θεσσαλονίκη και καταλήγει στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Οι σιδηροδρομικοί σταθμοί του Νομού είναι: Δράμα, Νικηφόρος, Πλατανιά, Παρανέστι, Νεοχώρι, Σταυρούπολη, Τοξότες.

2.2.3.3 ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ, ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Η πρόσβαση στον Νομό πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους. Οδικώς, από Αθήνα προς Δράμα (750 χλμ.) γίνονται καθημερινά δρομολόγια με λεωφορεία του ΚΤΕΛ (διάρκεια ταξιδιού: 11 ώρες). Από Θεσσαλονίκη προς Δράμα γίνονται καθημερινά πολλά δρομολόγια με λεωφορεία του ΚΤΕΛ (διάρκεια: 2,5 ώρες). Σιδηροδρομικώς, από την Αθήνα προς τη Δράμα γίνονται καθημερινά δρομολόγια (διάρκεια: 10 ώρες). Από τη Θεσσαλονίκη προς τη Δράμα γίνονται τοπικά δρομολόγια, αλλά εξυπηρετούν και τα δρομολόγια που έρχονται από Αθήνα. Σιδηροδρομικώς η Δράμα συνδέεται καθημερινά (μέσω της γραμμής Αθήνας – Θεσσαλονίκης) με τις εξής πόλεις: Σέρρες, Κιλκίς, Ξάνθη, Κομοτηνή και Αλεξανδρούπολη.

Δύο κύρια, διεθνή αεροδρόμια εξυπηρετούν τις ανάγκες της ευρύτερης περιοχής, αυτό της Χρυσούπολης (Καβάλα) σε απόσταση 60 χλμ. και αυτό της Θεσσαλονίκης σε απόσταση 140 χλμ. Προς το αεροδρόμιο της Καβάλας πραγματοποιούνται από Αθήνα μία ή δύο πτήσεις καθημερινά (διάρκεια πτήσης 55'). (Κότιος κ.α, 1998)

Οι θαλάσσιες μεταφορές γίνονται γρήγορα και εύκολα από τα λιμάνια της Θεσσαλονίκης, Καβάλας και της κοντινής Νέας Περάμου.

Σχεδόν όλοι οι δήμοι και οι κοινότητες εξυπηρετούνται από το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο του ΟΤΕ. Οι ορεινές περιοχές τροφοδοτούνται από Συνδρομητικά Αγροτικά Ραδιοσυστήματα (Πηγή : ΟΤΕ Δράμας).

2.2.3.4 ΠΑΡΟΧΗ ΗΛ. ΡΕΥΜΑΤΟΣ

Σε ότι αφορά το θέμα του ηλεκτρισμού υπάρχει πλήρης κάλυψη σε ολόκληρο το Νομό με εναέριο δίκτυο.

Η μεγαλύτερη κατανάλωση πραγματοποιείται από τη βιομηχανική χρήση και έπεται η οικιακή και εμπορική. Παρατηρείται ότι ενώ μέχρι το 2000 υπήρξε αύξηση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας για τα έτη μέχρι το 2002, ενώ στη συνέχεια υπήρξε μείωση που αφορούσε αποκλειστικά τη βιομηχανική και γεωργική χρήση. Το στοιχείο αυτό συμβαδίζει με τη μείωση των δραστηριοτήτων στους αντίστοιχους οικονομικούς κλάδους.

Τα μεγαλύτερα έργα ηλεκτροπαραγωγής είναι τα υδροηλεκτρικά φράγματα του ποταμού Νέστου. Τα έργα άρχισαν το 1983 με την κατασκευή της σήραγγας εκτροπής Θησαυρού. Σήμερα έχουν κατασκευασθεί και λειτουργούν τα δύο, αυτά του Θησαυρού και της Πλατανόβρυσης. Οι εκτάσεις που κατακλύζονται από την ολοκλήρωση των ταμιευτήρων των έργων είναι κυρίως δημόσιες δασικές εκτάσεις και κοινοτικοί βοσκότοποι. Οι μόνες ιδιωτικές εκτάσεις αφορούν τις κοινότητες Ποταμών και Περάσματος και πρόκειται για εκτάσεις που παραχωρήθηκαν από το δημόσιο στους κατοίκους της περιοχής. (Πηγή : ΔΕΗ Δράμας)

2.2.3.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ (1999) ο Ν. Δράμας διαθέτει 3 θεραπευτήρια με 264 κλίνες. Η κάλυψη στις 100 κλίνες είναι 71% στα ίδια επίπεδα με το σύνολο της Χώρας (75%). Η επάρκεια θεωρείται ικανοποιητική ενώ τα Κέντρα Υγείας που λειτουργούν στο Νομό είναι της Προσοτσάνης του Κ. Νευροκοπίου και του Παρανεστίου.

Πρόβλημα θεωρείται η εξυπηρέτηση των ορεινών απομακρυσμένων οικισμών του Νομού. Σε ότι αφορά τον αριθμό των ιατρών που εργάζονται και τον αριθμό των φαρμακείων που λειτουργούν στο Νομό παρατηρήθηκε ανοδική πορεία κατά τη δεκαετία του '90.

Σύμφωνα με την εξέλιξη του μαθητικού δυναμικού και των εκπαιδευτηρίων κατά τη δεκαετία του '90 παρατηρείται μείωση του αριθμού των μαθητών δημοτικού και γυμνασίου και αύξηση του αριθμού των μαθητών λυκείου. Αντίστοιχα

παρατηρείται μείωση του αριθμού δημοτικών σχολείων και αύξηση του αριθμού γυμνασίων και λυκείων.

Το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΤΕΙ) Καβάλας ανήκει μαζί με τα Πανεπιστήμια και τα Πολυτεχνεία της Ελλάδος (ΑΕΙ) στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, σύμφωνα με τα οριζόμενα από την ελληνική νομοθεσία και το πλαίσιο της γενικής οδηγίας 89/48/ΕΟΚ. Ως τριτοβάθμιο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα έχει ενεργό συμμετοχή σε ευρύ φάσμα προγραμμάτων της ΕΟΚ και αξιόλογη ενασχόληση με προγράμματα εφαρμοσμένης έρευνας.

Διαθέτει πλήρη και σύγχρονη κτιριακή και εργαστηριακή υποδομή, διατηρεί αμφίδρομες σχέσεις με αντίστοιχες παραγωγικές μονάδες, συνεργάζεται με Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του εξωτερικού και προσφέρει συνεχιζόμενη κατάρτιση και επιμόρφωση στα άτομα που φοιτούν.

Στη Δράμα λειτουργούν σήμερα δύο τμήματα του ΤΕΙ Καβάλας, το Τμήμα Δασοπονίας και το Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου που λειτούργησε πρόσφατα. Στόχος του Νομού Δράμας είναι η εγκατάσταση κάποιου νέου τμήματος του ΤΕΙ στην πόλη της Δράμας, με στόχο την αναζωογόνηση της οικονομικής ζωής της πόλης, αλλά επί του παρόντος δεν έχει διευθετηθεί η χωροθέτησή του. (<http://www.drama.gr>)

2.2.4 ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ -ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.2.4.1 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

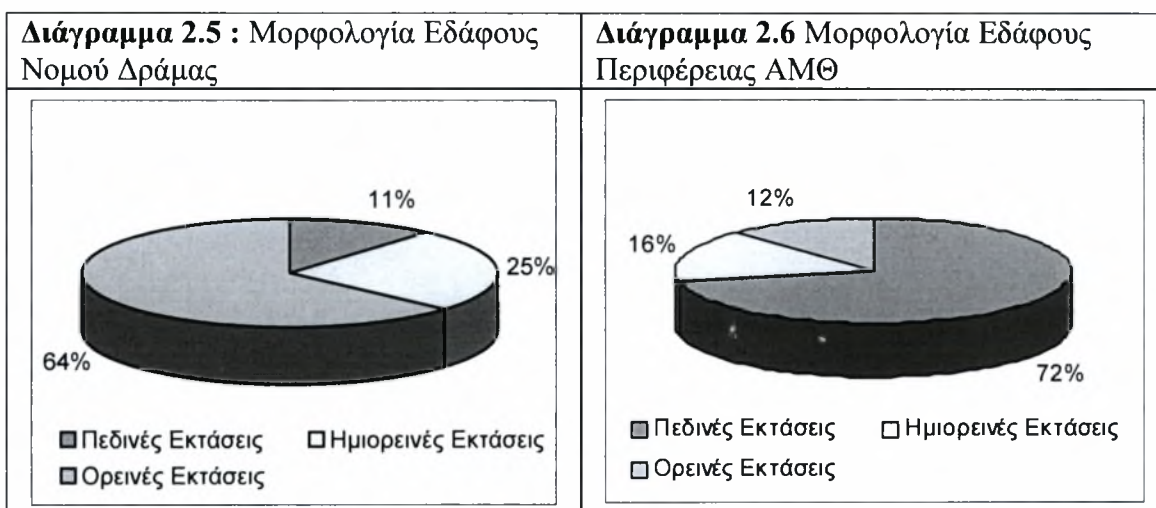
Από τα στοιχεία της μορφολογίας του εδάφους προκύπτει ότι στο Ν. Δράμας επικρατούν οι ορεινές εκτάσεις (63,5%) σε σχέση με τις πεδινές και ημιορεινές. Αντίθετα το σύνολο της Περιφέρειας χαρακτηρίζεται κυρίως από πεδινές εκτάσεις (72%).

Πίνακας 2.8 : Μορφολογία εδάφους

	Ν. Δράμας	Περιφέρεια ΑΜ-Θ	Σύνολο Χώρας
Σύνολο έκτασης	3.466 (100%)	14.157,7 (100%)	131.957,4 (100%)
Πεδινές	400 (11,6%)	10.193,5 (72%)	37.893,4 (28,7%)

	Ν. Δράμας	Περιφέρεια ΑΜ-Θ	Σύνολο Χώρας
Ημιορεινές	880 (25,3%)	2265,2 (16%)	38305,6 (29%)
Ορεινές	2200 (63,5%)	1.698,9 (12%)	55.758,4 (42,3%)

Πηγή: ΕΣΥΕ , 1995

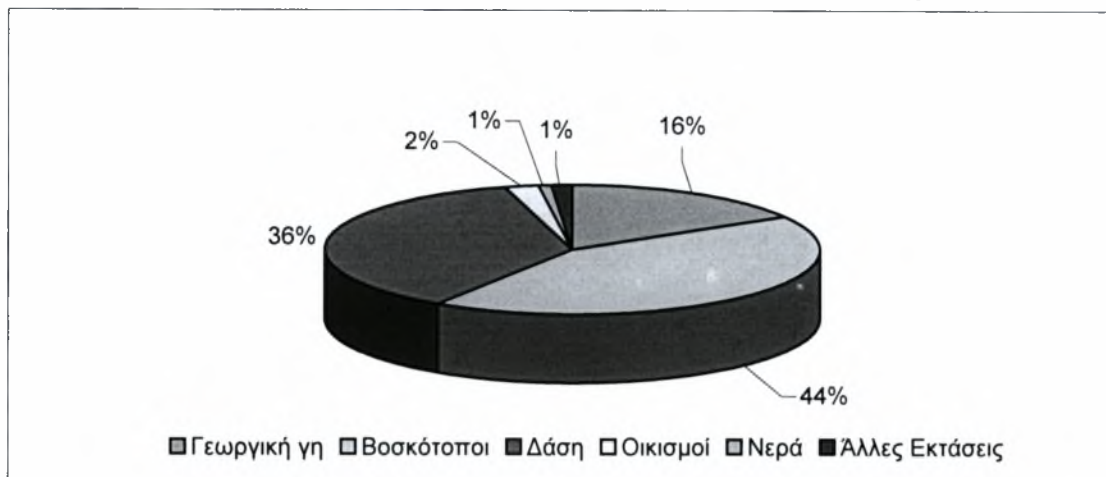

Από την κατανομή των χρήσεων κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης παρατηρείται ότι οι τα δάση και οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό των εκτάσεων (79%) του Νομού. Αντίθετα η γεωργική γη αποτελεί μόλις το 16,5% των εκτάσεων.

Πίνακας 2.9 Κατανομή Έκτασης σε βασικές κατηγορίες χρήσεων γης

Χρήσεις	Έκταση	%
Γεωργική γη	572	16,5
Βοσκότοποι	1480	42,7
Δάση	1264	36,4
Οικισμοί	72	2,1
Νερά	34	1
Άλλες εκτάσεις	46	1,3
Σύνολο έκτασης	3468	100

Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 2.7 κατανομή έκτασης σε βασικές κατηγορίες χρήσεων γης

Ο δασικός χαρακτήρας του Νομού φαίνεται και στην αναλυτική κατάταξη των χρήσεων της ΕΣΥΕ όπου τη μεγαλύτερη έκταση καταλαμβάνουν τα δάση με 1.537 χιλ στρ. και έπονται η αρόσιμη γη με 652,8 χιλ.στρ.

Πίνακας 2.10 : Κατανομή της έκτασης στις βασικές κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης 1999/ 2000

Χρήσεις γης	Αν. Μακεδονία και Θράκη	Ν. Δράμας
Αρ. Δήμων/ Κοινοτήτων	55	9
Σύνολο Εκτάσεων	14.157,7	3.468,3
Αρόσιμη Γη	4.388,7	652,8
Μόνιμες Καλλιέργειες	148,7	0,6
Βοσκότοποι - Μεταβατικές Δασώδεις / Θαμνώδεις Εκτάσεις	412,6	157
Βοσκότοποι - Συνδυασμοί Θαμνώδους και / ή Ποώδους Βλάστησης	476,1	128,2
Βοσκότοποι - Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση	50	28,6

Χρήσεις γης	Αν. Μακεδονία και Θράκη	Ν. Δράμας
Ετερογενείς γεωργικές περιοχές	794,6	80
Δάση	4.151,2	1537
Μεταβατικές Δασώδεις - Θαμνώδεις Εκτάσεις	1.535,1	372,4
Συνδυασμοί Θαμνώδους και / ή Ποώδους Βλάστησης	1.273,7	293,9
Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση	409,5	165,4
Χερσαία Ύδατα	129,8	18,3
Εσωτερικές Υγρές Ζώνες	0,7	0,1
Παραθαλάσσιες Υγρές Ζώνες	219,7	
Αστική Οικοδόμηση	151,8	30,5
Βιομηχανικές και εμπορικές ζώνες	26,1	2,7
Δίκτυα Συγκοινωνιών	1,8	-
Ορυχεία, χώροι απόρριψης απορριμμάτων και εργοτάξια	9,1	1,4
Τεχνητές, μη γεωργικές ζώνες πρασίνου, χώροι αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων	0,4	-

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στο Ν. Δράμας διαθέτουν πέντε οικισμοί Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ):

Πίνακας 2.11 : Οικισμοί με ΓΠΣ

Πόλη	Φ.Ε.Κ.
Δράμα	ΦΕΚ 65Δ/90
Αγ. Αθανάσιος (ν.87)	ΦΕΚ 1116Δ/94
Προσοτσάνη	ΦΕΚ 1007Δ/94

Πόλη	Φ.Ε.Κ.
Κ. Νευροκόπι	ΦΕΚ 65/Δ/ 3-2- 1993
Δοξάτο	ΦΕΚ 654Δ/88

Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ

Επίσης πραγματοποιήθηκαν μελέτες πολεοδόμησης στους οικισμούς :

Πίνακας 2.12 : Οικισμοί που πραγματοποιήθηκαν μελέτες πολεοδόμησης

Πόλη	Στρέμματα	Φ.Ε.Κ.
Δράμα-Προάστιο κλπ	500	707Δ/85
Δοξάτο	360	705Δ/90
Δράμα - Ν. Κρώμη	300	814Δ/91

Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ

Τέλος, στο Ν. Δράμας δεν υπάρχει θεσμοθετημένη ΖΟΕ όπως και στο σύνολο της περιφέρειας ΑΜ-Θ εκτός από το Ν. Καβάλας.

2.2.4.2 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ο Νομός Δράμας, από άποψη φυσικού περιβάλλοντος, αποτελεί μια ιδιαίτερη γωνιά της Ελλάδας, καθώς περιλαμβάνει όλες σχεδόν τις ζώνες βλάστησης που μπορούν να συναντηθούν στην Ελλάδα.

Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από υγρό ηπειρωτικό κλίμα, ενώ οι πεδινές από μεσογειακό με τους μήνες Ιούνιο ως Σεπτέμβριο ξηρούς και τους υπόλοιπους εύκρατους. Στις πεδινές περιοχές η μέση μηνιαία θερμοκρασία αέρος των θερμότερων μηνών του έτους δεν υπερβαίνει τους 28°C, ενώ η μέση ημερήσια είναι συχνά μεγαλύτερη των 30°C, με ακραίες τιμές τους 35°C και 40°C κατά τη διάρκεια

της ημέρας. Η μέση μηνιαία θερμοκρασία του αέρα για τους ψυχρούς μήνες βρίσκεται πάνω από τους 0ο C, με ακραίες τιμές που φθάνουν τους -14ο C ή και χαμηλότερα στους -20°C στο Κάτω Νευροκόπι, διότι δημιουργούνται θύλακες από ψυχρές μάζες που κινούνται από τα βουνά. Οι περισσότερες βροχοπτώσεις εμφανίζονται τους χειμερινούς μήνες, ενώ κατά τους θερινούς παρατηρούνται θερμικές καταιγίδες που είναι χαρακτηριστικό του βαλκανικού χώρου. Το μέσο ετήσιο ύψος βροχής κυμαίνεται ανάλογα του υπερθαλάσσιου υψόμετρου. Στα πεδινά φθάνει τα 587 mm και στα ημιορεινά τα 778 mm, ενώ στα ορεινά -όπου δεν έχουμε μετρήσεις - από εκτιμήσεις υπολογίζεται πως ξεπερνάει τα 1000 mm.

Δυτικά, βόρεια και ανατολικά της πόλης της Δράμας εκτείνονται οι πρινώνες, οι οποίες είναι δασικές εκτάσεις με πουνάρι που φθάνουν περίπου μέχρι το υψόμετρο των 400 μέτρων. Άλλα είδη που υπάρχουν στα δάση αυτά είναι ο γαύρος, το παλιούρι, η κρνανιά, η πελέα (καραγάτσι), ο βάτος κ.ά. Ψηλότερα (μέχρι υψόμετρου 800 μ.) και στις ημιορεινές και ορεινές πλέον περιοχές, συναντάμε τα δάση φυλλοβόλων δρυών, όπου ενδιάμεσα και σε υγρές θέσεις υπάρχουν δάση καστανιάς και φλαμουριάς.

Σε μεγαλύτερο υψόμετρο απαντώνται τα δάση της οξιάς και των παραμεσογείων κωνοφόρων, που φθάνουν μέχρι τα 1.800 μ. Στη ζώνη αυτή, εκτός από τα δάση της οξιάς, υπάρχουν και τα δάση της μαύρης πεύκης. Η ζώνη περιλαμβάνει υψηλά παραγωγικά δάση, που δίνουν πολύτιμο ξύλο (τεχνική ξυλεία οξιάς, στύλους Δ.Ε.Η. -Ο.Τ.Ε., τεχνική ξυλεία μαύρης πεύκης). Παράλληλα με τα δάση της οξιάς και σε υψόμετρα 1000 -1950 μ. υπάρχουν τα δάση των ψυχροβίων κωνοφόρων, σπουδαίας και ιστορικής σημασίας, γιατί αποτελούνται από είδη που χάθηκαν οριστικά από την περιοχή. Σε αυτά κυριαρχούν τα κωνοφόρα με την ερυθρελάτη και τη δασική πεύκη, ενώ υπάρχουν και τα είδη των δασών της οξιάς.

Σύμφωνα, με το πρόγραμμα ΦΥΣΗ 2000, οι περιοχές του Ν. Δράμας που θεωρήθηκαν οικολογικά σημαντικές είναι οι εξής:

Πίνακας 2.13: Περιοχές ΦΥΣΗ 2000

Κωδικός	Ονομασία τοποθεσίας	Έκταση (στρ)
GR1140001	Δάσος Φρακτού και	10.720
GR1140007	Παρθένο Δάσος Κεντρικής Ροδόπης	(5.500)
GR1140002	Ροδόπη (Δάσος Σημύδας)	72.330
GR1140003	Περιοχή Ελατιά	69.820
GR1140004	Περιοχές Όρους Φαλακρού	105.600

Ειδικά το Παρθένο Δάσος Φρακτού είναι διατηρητέο Μνημείο της Φύσης (ΦΕΚ 121/Δ/21.2.1980). Βρίσκεται στη θέση «Φρακτό» του Ν. Δράμας, στα σύνορα με τη Βουλγαρία και σε υψόμετρο από 1.500 έως 1.950μ. Αποτελεί μια από τις σπουδαιότερες περιοχές της χώρας μας αλλά και της Ευρώπης από άποψη βιοποικιλότητας ειδών, οικοσυστημάτων και ποικιλότητας τοπίου. Πρόκειται για μεικτές συστάδες οξιάς, ερυθρελάτης, δασικής πεύκης, σημύδας, με σημαντική παρουσία τρέμουσας λεύκης, σορβιάς, ιτιάς και σφενδάμου. Η πανίδα περιλαμβάνει 32 είδη θηλαστικών μεταξύ των οποίων και η καφέ αρκούδα, ο λύκος, το αγριοκάτσικο, το ζαρκάδι, το ελάφι, το αγριογούρουνο, ο λαγός, η αλεπού και άλλα.

Όλες οι περιοχές του δικτύου ΦΥΣΗ 2000 εντοπίζονται στον ορεινό όγκο της Ροδόπης, στο βόρειο τμήμα του Νομού εκτός από το όρος Φαλακρό που βρίσκεται νοτιοδυτικά.

Ο συνολικός όγκος της Ροδόπης καταλαμβάνει μια έκταση η οποία ανέρχεται περίπου σε 18.000 τετ.χλμ από την οποία 14.737 βρίσκονται σε βουλγαρικό έδαφος και το υπόλοιπο στην Ελλάδα. Η υψηλότερη κορυφή του Πέρελικ (2.191 μ.) βρίσκεται στη Βουλγαρία κοντά στα Ελληνο – Βουλγαρικά σύνορα. Το γεγονός ότι η περιοχή της Ροδόπης δεν «πάγωσε» την περίοδο των παγετώνων κατά την Πλειστόκαινο περίοδο την καθιστά ένα βοτανικό παράδεισο από άποψη ποικιλότητας ειδών. Σχεδόν το 60% των ειδών της χλωρίδας της Ευρώπης απαντά στην Ροδόπη. Αποτελεί καταφύγιο για 211 σπάνια ή απειλούμενα είδη. Δεκαπέντε από αυτά είναι λείψανα της τριτογενούς εποχής, της εποχής των παγετώνων, 42 είναι ενδημικά της Βουλγαρίας και 40 είναι ενδημικά των Βαλκανίων, 50 είδη είναι αποκλειστικά ενδημικά της Ροδόπης και δεν συναντώνται πουθενά αλλού στον κόσμο.

Η Ροδόπη αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα, από οικολογική άποψη, βουνά της χώρας μας. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μια σχετικά μικρή έκταση συναντά κανείς όλες τις ζώνες βλάστησης της Ευρώπης. Από την ευμεσογειακή των αείφυλλων πλατύφυλλων μέχρι τη σκανδιναβική ζώνη των ψυχρόβιων κωνοφόρων, της ερυθρελάτης, δασικής πεύκης και της σημύδας. Σε μια διαδρομή 100 περίπου χιλιομέτρων μεταφέρεται κανείς από τη Μεσόγειο, στη Μεσευρώπη και τη Σκανδιναβία σε ό,τι αφορά τις μορφές βλάστησης (Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Ροδόπης).

Οι παραδοσιακοί οικισμοί του Νομού, σύμφωνα με το ΦΕΚ 594/Δ/13.11.1978 είναι το Παγονέρι και το Περιθώριο.

3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ**3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ**

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει πλήθος τουριστικών πόρων και προορισμών, χωρικά και χρονικά σημεία σε μια ιδιαίτερη διαδρομή για επισκέπτες με κοινά ή μη ενδιαφέροντα. Ορισμένοι από τους εν δυνάμει αλλά και υφιστάμενους τουριστικούς πόρους όπως η χλωρίδα, η πανίδα, η βλάστηση, ο δασικός και υδάτινος πλούτος, αναφέρθηκαν ήδη σε προηγούμενες παραγράφους στην γενική παρουσίαση της περιοχής μελέτης. Κάθε ένας από αυτούς τους πόρους διαθέτει μοναδική φυσιογνωμία, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ξεχωριστή ποιότητα και δυναμική, ενώ παράλληλα θα μπορούσαν να διακριθούν γενικές υποενότητες ή ομάδες προορισμών με κοινά ελκτικά στοιχεία. (Κότιος κ.α, 1998)

Το τουριστικό προϊόν του νομού Δράμας αναφέρεται ομαδοποιημένα στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 : Το τουριστικό προϊόν του νομού Δράμας

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ- ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	
ΘΕΜΑΤΙΚΗ	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ- ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	<ul style="list-style-type: none"> ♦ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ: Παλαιοντολογικά, προϊστορικά, κλασικά, ελληνιστικά, ρωμαϊκά, βυζαντινά ευρήματα και ντοκουμέντα νεότερων χρόνων ♦ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΤΕΙΧΗ: Στο κέντρο της πόλης ♦ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ: Του λυκείου Ελληνίδων ♦ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΤΥΜΒΩΝ: Στη βιομηχανική ζώνη της πόλης ♦ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΑΓ. ΣΟΦΙΑΣ- ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ: 10^{ου} και 11^{ου} αι ♦ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ♦ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ: Στο χωριό Φωτολίβος (15 χιλ ΝΔ) ♦ ΟΧΥΡΟ «ΛΙΣΣΕ»: Στο χωριό Περιθώριο ♦ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΗΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΔΡΑΜΑΣ: Σπάνιες εικόνες του 13^{ου} αι και κειμήλια από τη Μ. Ασία και τον Πόντο ♦ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ: Χωριό καλή βρύση

	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ: Στις γραφικές γειτονιές της πόλης ◆ ΚΑΙΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ: Της περιόδου του Μεσοπολέμου στην συνοικία της Αγ. Βαρβάρας ◆ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ: Στην παλιά πόλη της Δράμας ◆ ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΘΕΑΤΡΟ: Φαράγγι της Πετρούσας
ΦΥΣΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΕΞΟΡΜΗΣΕΙΣ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ΝΗΣΑΚΙ: Με άφθονο πράσινο και τρεχούμενα νερά ◆ ΚΟΙΛΑΔΑ ΝΕΣΤΟΥ: Διαδρομή 90' με τρένο, ψάρεμα, μαγευτικές διαδρομές, τεχνητές λίμνες ◆ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΕΛΑΤΙΑΣ: Παρθένο δάσος Φρακτού, Δασικό χωριό, σπάνια βλάστηση, καταρράκτες ◆ ΠΗΓΕΣ ΜΟΥΝΑΡ- ΜΠΑΣΙ: Στους πρόποδες του βουνού Κουσλάρη ◆ ΣΠΗΛΑΙΟ ΠΗΓΩΝ ΜΑΡΑ: Υπόγεια διαδρομή, σταλακτίτες-σταλαγμίτες, νερόμυλος ◆ ΟΡΟΣ ΦΑΛΑΚΡΟ: Στη θέση «Αγ. Πνεύμα», ορειβασία, χιονοδρομικό κέντρο, καταφύγια ◆ ΛΟΦΟΣ ΚΟΡΥΛΟΒΟΥ: Θαυμάσια διαδρομή και θέα πόλης και κάμπου ◆ ΔΑΣΟΣ ΜΑΓΟΥΛΑΣ: Το μοναδικό δάσος σημύδας ◆ ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΘΕΡΜΩΝ ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ»: Ρευματοπάθειες, αρθροπάθειες, οσφυαλγίες, ισχιαλγίες, παθήσεις των ουροφόρων οδών του ήπατος
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ- ΔΙΑΜΟΝΗ	<p>ΔΡΑΜΑ: Κούρος- Α' / Ξένια-Β' / Εμπορικών-Γ' / Μαριάννα- Γ' / Τάσκο-Γ' / Άνεσις Δ' / Εσπέρια- Δ'</p> <p>Κ.ΝΕΥΡΟΚΟΠΗ: Ακρίτας- Δ' / Όρβιλος- Αγροτουριστική μονάδα</p> <p>ΒΟΛΑΚΑΣ: Μονοπάτι- Αγροτουριστική μονάδα</p> <p>ΠΑΡΑΝΕΣΤΙ: Φιλοξένια- Γ' / Ν. Ελλάς-Ε' κατηγορίας</p> <p>ΣΙΔΕΡΟΝΕΡΟ: Δρυάδες- Αγροτουριστική μονάδα/ Ιατρόπουλου- Αγρ.μονάδα</p> <p>ΕΛΑΤΙΑ: Ελατιά- Αγροτουριστική μονάδα</p> <p>ΜΙΚΡΟΜΗΛΙΑ: Το στέκι των κυνηγών- Αγροτουριστική μονάδα</p> <p>ΓΡΑΝΙΤΗΣ: Γρανίτη- Αγροτουριστική μονάδα</p>
ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ-ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ΕΤΗΣΙΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΑΙΝΙΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΜΗΚΟΥΣ ◆ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ: 1^η Ιουνίου, για την απελευθέρωση της πόλης

	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ΤΟΠΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ- ΜΕΤΑΜΦΙΕΣΕΙΣ «ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ» ◆ ΣΦΑΓΙΑ-ΚΟΥΡΜΠΑΝΙ: 18 Ιανουαρίου στο Μοναστηράκι ◆ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ: Στη Χωριστή Κ. Δευτέρα ◆ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΜΑΧΗΣ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ «ΛΙΣΣΕ»: 6 Απριλίου στο οχυρό ◆ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ: Δοξάτο, 2 Μαΐου ◆ «ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ»-ΠΥΡΟΒΑΣΙΕΣ: Μαυρολεύκη, 21 Μαΐου ◆ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Τέλος Ιουνίου ◆ ΑΝΤΑΜΩΜΑ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΩΝ: Δασικό χωριό Ελατιάς, 20 Ιουνίου ◆ «ΑΚΡΙΤΙΑ»: Κ.Νευροκόπι, 25-27 Ιουλίου ◆ ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΠΑΤΑΤΑΣ: Κ.Νευροκόπι, μέσα φθινοπώρου ◆ Γεύσεις επηρεασμένες από ανατολή, πέστροφες, παστουρμάς, σουτζούκι
--	--

(Τ.Α.Π Νομού Δράμας, 2002)

3.1.1 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΛΞΗΣ

3.1.1.1 ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΕΛΑΤΙΑΣ

Η περιοχή βρίσκεται στο κεντρικό και βόρειο τμήμα του νομού και εκτείνεται κατά μήκος της ελληνοβουλγαρικής μεθορίου. Χαρακτηρίζεται από τα συμπαγή δάση που την καλύπτουν σε ποσοστό 90% και την ύπαρξη του δασικού χωριού Ελατιάς. Στη θέση «Κούτρα» και σε απόσταση 72 χλμ. από τη Δράμα υπάρχει το δασικό χωριό Ελατιάς, ιδιοκτησία της δασικής υπηρεσίας, που είναι το διοικητικό και λειτουργικό κέντρο των δασών της Ελατιάς. (Τζήμου κ.α, 2004)

Αποτελείται από εντυπωσιακά πέτρινα κτίρια, τα οποία η δασική υπηρεσία χρησιμοποιεί εκτός των άλλων και για φιλοξενία των επισκεπτών της περιοχής. Το δασικό χωριό έχει υδροδότηση, ηλεκτρικό ρεύμα και τηλεφωνικές γραμμές παρέχεται δωρεάν φιλοξενία, αλλά πρέπει να εξασφαλισθεί έγκαιρα η διαμονή από το δασαρχείο Δράμας. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στην Ελατιά βρίσκεται το μοναδικό στη χώρα μας δάσος ερυθρελάτης, όπου το τοπίο παραπέμπει σε αντίστοιχα της μέσης και βόρειας Ευρώπης. Επίσης στην ευρύτερη περιοχή της Ελατιάς και στη θέση Μαγούλα υπάρχει το μοναδικό στην Ελλάδα δάσος σημύδας. Άλλα είδη δένδρων και θάμνων που απαντώνται είναι η υβριδογενής ελάτη (προσομοιάζει με την λευκή της Ευρώπης), δασική πεύκη, κέδρα, οξιά, σημύδα, λεύκες, ιτιές, σορβιές, σφενδάμια, δρύες, φράξος, σκλήθρα, κρανιά, γαύρος, οστράα αδριανός, κουφοξυλιά, αγριοτριανταφυλλιές, μύρτιλλα κ.ά., ενώ υπάρχει και πλήθος ποωδών φυτών. Γενικά η χλωρίδα της Ελατιάς είναι πλούσια σε είδη (πάνω από 700), με πολλά ενδημικά (τοπικά) της βαλκανικής περιοχής, καθώς και με πολλά σπάνια για τη χώρα μας. Επίσης, συναντάται ποικιλία μανιταριών με πολλά εδώδιμα (βωλίτες, κοπρίνοι, αμανίτης καίσαρος κ.ά.). (Τζήμου κ.α, 2004)

Η πανίδα της περιοχής είναι και αυτή πλούσια, με είδη: καφετιά αρκούδα, αγριογούρουνο, ελάφι, ζαρκάδι, λαγό, λύκο, αγριόγατο, φάσσα, αετούς, γεράκια, δρυοκολάπτες κλπ. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.1.2 ΔΑΣΟΣ ΦΡΑΚΤΟΥ

Βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του νομού Δράμας, κάτω από την ψηλότερη κορυφή της Κεντρικής Ροδόπης στα 1.953 μ. Χαρακτηριστικό του αποτελεί η ύπαρξη του Παρθένου Δάσους που είναι το μοναδικό της χώρας και θεωρείται το σπουδαιότερο στο είδος του στην Ευρώπη. Καταγράφηκε ως παρθένο (έκταση 11.000 στρ.) το 1979 και αμέσως το 1980 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο της φύσης, λόγω της μεγάλης φυτογεωγραφικής, οικολογικής και ιστορικής του αξίας. Από τότε μέχρι σήμερα βρίσκεται σε καθεστώς απόλυτης προστασίας, αφού δεν επιτρέπεται καμιά ανθρώπινη δραστηριότητα παρά μόνο η επιστημονική έρευνα. Είναι παρθένο, γιατί η εξέλιξή του ακολούθησε τους κανόνες της φύσης και δε διαταράχθηκε από τον άνθρωπο εδώ και τουλάχιστον 500 χρόνια. Βέβαια με την λέξη παρθένο δεν εννοούμε ότι δεν υπήρξε καμιά ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα, αλλά ότι οι μέχρι τώρα ήπιες ανθρώπινες επιδράσεις δεν επηρέασαν το χαρακτήρα του αδιατάρακτου δασικού οικοσυστήματος. (<http://www.drama.gr>)

Η βλάστηση του δάσους Φρακτού αποτελείται κυρίως από δάση ερυθρελάτης, οξιάς, δασικής πεύκης, μαύρης πεύκης και δρυός. Η ερυθρελάτη και η δασική πεύκη

(καθώς και άλλα είδη) βρίσκονται στα νότια όρια της γεωγραφικής τους εξάπλωσης και δίνουν στην περιοχή χαρακτήρα μεσευρωπαϊκού τοπίου. (Κότιος κ.α, 1998)

Η πανίδα που εμφανίζεται στο Παρθένο Δάσος είναι πολύ πλούσια τόσο σε είδη και όσο και σε αριθμούς (πληθυσμιακά – ποσοτικά μεγέθη). Η περιοχή αποτελεί κατά κοινή ομολογία ένα από τα σημαντικότερα ελληνικά ορεινά οικοσυστήματα, με την εμφάνιση όλων σχεδόν των ειδών που ζουν στα ελληνικά ορεινά συμπλέγματα. Συγκεκριμένα, στο σύμπλεγμα Φρακτού αναπαράγονται περισσότερα από 100 είδη πουλιών, ανάμεσα στα οποία αρκετά περιλαμβάνονται σε κοινοτική οδηγία για είδη που χρειάζονται ειδικά μέτρα προστασίας. Παράλληλα, το ίδιο οικολογικό και περιβαλλοντικό ενδιαφέρον εμφανίζεται και για τα θηλαστικά. Στην ευρύτερη περιοχή του συμπλέγματος ζουν τουλάχιστον 32 είδη θηλαστικών, ανάμεσα τους όλα τα σπάνια είδη της Ελλάδας και Ευρώπης. Η έκταση του Παρθένου Δάσους είναι πολύ σημαντική για την ύπαρξη των περισσότερων από τα παραπάνω είδη. (Κότιος κ.α, 1998)

Το τοπίο της περιοχής αγκαλιάζει η πλούσια βλάστηση που με τη μεγάλη ποικιλία αείφυλλων και φυλλοβόλων, κωνοφόρων και πλατύφυλλων προσφέρει πολλές αποχρώσεις του πράσινου, ενώ το φθινόπωρο σχηματίζονται εντυπωσιακοί χρωματισμοί. Επίσης, η ύπαρξη άγριων καρποφόρων δένδρων και θάμνων, καθώς και το πλήθος των αγριολούλουδων συμπληρώνουν το τοπίο με την ανάλογη αισθητική. Στο Παρθένο Δάσος, βέβαια, το τοπίο χαρακτηρίζεται από την παρθένα βλάστηση. Το ύψος των δένδρων, η δομή του δάσους και η πυκνότητα της βλάστησης παρουσιάζουν στον επισκέπτη ένα πρωτόγνωρο τοπίο. Γενικά το Δάσος Φρακτού και από αισθητική άποψη αποτελεί ένα μοναδικό μνημείο της φύσης, τουλάχιστον για την οροσειρά της Ροδόπης. Η ύπαρξη του Παρθένου Δάσους, ο συνδυασμός των γεωλογικών και υδάτινων σχηματισμών με την πλούσια βλάστηση και πανίδα αποτελούν ένα πλήρες δασικό τοπίο που θεωρείται από τα ομορφότερα της χώρας μας. (<http://www.drama.gr>)

Τα σπουδαιότερα ξυλώδη και ποώδη που απαντώνται στην περιοχή είναι: Ελάτη λευκή, Ελάτη υβριδογενής, Ερυθρελάτη υψηλή, Πεύκη μαύρη και δασική Πεύκη βαλκανική, Άρκευθος κοινή και οξύκεδρος, Σφένδαμνος του Χελδράιχ, υρκάνιος και ψευδοπλάτανος, Σημύδα κρεμοκλαδής, Γαύρος μπετουλοειδής, Κίστος εριώδης, Αγράμπελη, Κρασιά, Λεπτοκαρυά, Κοτονέαστρο, Κράταιγος μονόγυνη και ανατολική, Δάφνη μεζέρεος, Οξιά δασική, Φράξος όρνος, Καρυδιά βασιλική,

Αγιόκλημα, Λόρανθος ευρωπαϊκός, Αγριοκορομηλιά, Αγριομηλιά, Δρυς πλατύφυλλη, απόδισκη και χνοώδης, Αγριοτριανταφυλλίες, Σμέουρο, Ιτιά περίβλαστη, Ιτιά αίγειος και πολιά, Κουφοξυλιά, Ανδριανός, Σορβιά των πτηνών και αντιδυσεντερική, Πασχαλιά, Φλαμουριά, Πτελιά ορεινή, Βακκίνιο μύρτιλλο, Βακκίνιο Άμπελος των ιδιαίων, Ιξός ή Γκυ, Άμπελος δασική, Όστρια καρπινόφυλλη, Λεύκη τρέμουσα κ.ά. Ενδεικτικά από τα ποώδη μπορούν να αναφερθούν: Κρίνος της Ροδόπης, Κρίνος ο μάρταγος, Ερυθρόνιο το κυνόδοντο, Κρόκος, Ορχιδέες, Ανεμώνη, Αγριοπανσές, Καμπανούλες, Γέον, Κενταυρέες, Αγριογαρύφαλλο, Τελέκια, Σαξιφράγα, Ποτεντίλες, Γεράνια, Γεντιανή κ.α ([http: www.drama.gr](http://www.drama.gr))

3.1.1.3 ΦΑΛΑΚΡΟ ΟΡΟΣ

Το Φαλακρό όρος είναι ένα μεγάλο ορεινό συγκρότημα, με υψηλότερη κορυφή στα 2.232 μέτρα, στα βορειοδυτικά του Νομού Δράμας και νότια της οροσειράς της Ροδόπης, με βλάστηση αποτελούμενη κυρίως από υποβαθμισμένα δρυοδάση και μεγάλες συστάδες μαυροπεύκων και τη χλωρίδα του μεγαλύτερου μέρους της μεσαίας και ανώτερης ζώνης, που περιλαμβάνει και αρκετά σπάνια φυτά, τα οποία προέρχονται από βορειότερες χώρες, να καταλαμβάνεται από λιβάδια, όπου βόσκουν μεγάλα κοπάδια, και πανίδα πολύ φτωχότερη από αυτήν της Ροδόπης, με κυριότερους εκπροσώπους το λύκο, και μερικά μεγάλα αρπακτικά. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Το ιδιαίτερο γεωλογικό υπόστρωμα της περιοχής, σε συνδυασμό με τις κλιματικές, εδαφικές και τοπογραφικές συνθήκες, δημιούργησαν μια σημαντική ποικιλία βιότοπων με ιδιαίτερο βοτανικό ενδιαφέρον. Κατά αυτό τον τρόπο το Φαλακρό συγκεντρώνει πολλά, σπάνια για την Ελλάδα, ποώδη φυτά, που σχηματίζουν αξιόλογους οικότοπους στις κορυφές, στα λιβάδια και στις βραχώδεις εξάρσεις του βουνού. Η πανίδα είναι και αυτή ανάλογης ποιότητας και συγκεντρώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Εκτός των κοινών θηλαστικών και πτηνών της ευρύτερης περιοχής, συναντώνται σπάνια ασπόνδυλα που χαρακτηρίζουν την αξία της πανίδας. Η σημασία της χλωρίδας και της πανίδας του Φαλακρού επέβαλαν την ένταξη και προστασία του στο δίκτυο Natura 2000, με το όνομα 'Κορυφές Όρους Φαλακρού'. (Κότιος κ.α, 1998)

Το Φαλακρό που θεωρείται το «βουνό σύμβολο» της Δράμας, είναι ένα συγκλονιστικό σύμπλεγμα με τεράστιους όγκους χιονιού το χειμώνα, όπου οι λάτρεις των χειμερινών σπορ μπορούν να χαρούν τις φυσικές πίστες του χιονοδρομικού κέντρου καθώς αυτές διαθέτουν διαδρομές όλων των επιπέδων δυσκολίας και είναι κατάλληλες τόσο για αρχάριους όσο και για αθλητές, είναι προικισμένο με εκατομμύρια αγριολούλουδα την άνοιξη, μαγευτικά δασικά χρώματα το φθινόπωρο και συναρπαστικές γυμνές κορυφές το καλοκαίρι. Είναι μια διαρκής πρόσκληση-πρόκληση για τον πεζοπόρο, τον ορειβάτη, το χιονοδρόμο, τον φυσιοδίφη, το φωτογράφο, τον άνθρωπο της περιπέτειας αλλά και τον απλό εραστή της φύσης. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

3.1.1.4 ΜΕΝΟΙΚΙΟ ΟΡΟΣ

Το Μενοίκιο οριοθετεί προς τα δυτικά τον Νομό Δράμας και αποτελεί την προς νότο συνέχεια του Φαλακρού Όρους. Η ψηλότερη κορυφή του Μενοικίου είναι η 'Μαυρομάτα' στον Νομό Σερρών με υψόμετρο 1.963 μ., ενώ η ψηλότερη κορυφή του στον Νομό Δράμας είναι το 'Θαμνοτόπι' με υψόμετρο 1.952 μ. Το βουνό χαρακτηρίζεται από το έντονο ανάγλυφο, από ορεινά και υποαλπικά λιβάδια με πλούσια γλωρίδα, δάση οξιάς και οξιάς – υβρυδογενούς ελάτης, το δάσος υπεραιώνιων δένδρων καστανιάς και την πλούσια ορνιθοπανίδα που φιλοξενεί. (Κότιος κ.α, 1998)

Η γλωρίδα που συνθέτει την υψηλή βλάστηση του βουνού αποτελείται από οξιά, καστανιά, υβρυδογενή ελάτη, μαύρη πεύκη, κέδρα, δρυς, γαύρο, ιτιές, σκλήθρα, σορβιές, σφενδάμια, φράξο, κρυνιά, αγριοτριανταφυλλιές, μύρτιλλο κ.ά. Ενδιαφέρουσα όμως είναι η ποώδης βλάστηση εξαιτίας της σπανιότητας και του μεγάλου αριθμού των ειδών: κρίνος ο μάρταγος, σαξιφράγες, τσάι του βουνού (σιδηρίτης), αγριγαρύφαλα, ίριδες, παιώνια, κενταυρέες, καμπανούλες, αγριοπανσές, θυμάρι, ορχιδέες, δακτυλιόριζες κ.ά., καθώς και πολλά αγρωστώδη και ψυχανθή φυτά. (Τζήμου κ.α, 2004)

Η πανίδα της περιοχής περιλαμβάνει τα θηλαστικά αγριογούρουνο, ζαρκαδι, λαγό, λύκο, ασβό, πετροκούναβο κ.ά., ενώ η ορνιθοπανίδα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα: φιδαιτός, χρυσαετός, σταυραετός, ασπροπάρης, κικκινέζι,

σφηκοβαρβακίνα, πετρίτης, ξεφτέρι, σαίνι, μπούφος, αγριόκουρκος, σταχτοτσικλιτάρα, μαυροτσικλιτάρα, αετομάχος, βλάχος, βουνοσταχτάρα, τσαλαπετεινός, δενδροφυλλοσκόπος, σπίνος, μελισσοφάγος κ.α. (Τζήμου κ.α, 2004)

3.1.1.5 ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΘΕΡΜΙΩΝ

Οι Ιαματικές Πηγές των Θερμιών βρίσκονται περίπου 27 χιλιόμετρα βορειοδυτικά του Δήμου Παρανεστίου, στο εσωτερικό ενός πυκνού δάσους. Αρκετοί επισκέπτες από τις γύρω περιοχές καταφθάνουν στις θερμές πηγές για λουτροθεραπεία και αναψυχή, ενώ σε ημέρες αργίας η περιοχή φιλοξενεί ακόμα και 500 άτομα ανά ημέρα. Ωστόσο, τα καταλύματα που υπάρχουν για τη διαμονή των επισκεπτών είναι πολύ πρόχειρα, ανοργάνωτα, άναρχα τοποθετημένα το ένα δίπλα στο άλλο, καταλαμβάνοντας ολόκληρη την πλευρά του βουνού, όπου βρίσκεται το γεωθερμικό πεδίο. Η περιοχή αυτή παρουσιάζει έλλειψη ακόμη και των βασικών υποδομών όπως είναι η αποχέτευση, ενώ το σύγχρονο κτιριακά υδροθεραπευτήριο το οποίο υπάρχει και δεν έχει λειτουργήσει ποτέ, παραμένει εδώ και χρόνια ανεκμετάλλευτο. Κατά αυτό τον τρόπο και κυρίως λόγω της έλλειψης των κατάλληλων υποδομών και εξυπηρετήσεων, εμποδίζεται στην περιοχή η ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.1.6 ΠΗΓΕΣ- ΣΠΗΛΑΙΟ ΠΟΤΑΜΟΥ ΑΓΓΙΤΗ (ΜΑΑΡΑ)

Ο ποταμός Αγγίτης αποτελεί το κύριο στοιχείο του υδρογραφικού δικτύου της πεδιάδας της Δράμας. Αρχίζει από τις πηγές Μααρά, διασχίζει τη δυτική πλευρά της πεδιάδας και αφού συλλέξει τα νερά της τάφρου των Φιλλίπων χύνεται στο Στρυμόνα ποταμό. Η μέση ετήσια παροχή των πηγών υπολογίζεται σε τρία κυβ. μέτρα/ δευτερόλεπτο και η μέση ετήσια παροχή του ποταμού Αγγίτη, αφού συλλέξει όλα τα νερά, είναι 8 κυβ. μέτρα/ δευτερόλεπτο. (Τζήμου κ.α, 2004)

Οι πηγές του ποταμού Αγγίτη (Μααρά), σε υψόμετρο 123 μ., αποτελούν την έξοδο και εμφάνιση του υπόγειου ποταμού που διασχίζει το σπήλαιο Μααρά. Το

Σπήλαιο του Μααρά βρίσκεται στους νότιους πρόποδες του όρους Φαλακρού, 20 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της πόλης της Δράμας, στην περιοχή των Κοκκινογείων. Η λιθολογική σύσταση του Φαλακρού όρους (ασβεστόλιθοι) και η κλειστή λεκάνη του Κάτω Νευροκοπίου που βρίσκεται βορειότερα συντελούν στην απορρόφηση των υδάτων της βροχής και των χειμάρρων. Τα νερό αυτά στην διαδρομή τους δημιουργούν έναν επιμήκη αλλά όχι ευθύγραμμο καρστικό αγωγό που είναι το Σπήλαιο. (Κότιος κ.α, 1998)

Σήμερα το σπήλαιο έχει εξερευνηθεί σε μήκος 4,5 χλμ., είναι προσπελάσιμο στα 2,7 χλμ. και επισκέψιμο στα πρώτα 500 μ. όπου είναι και πλήρως διαμορφωμένο, ενώ εκτιμάται ότι το συνολικό μήκος ξεπερνά τα 12 χλμ. Έχουν χαρτογραφηθεί λεπτομερειακά τα 2,5 χιλ. της συνολικής έκτασης του Σπηλαίου από Ελληνική επιστημονική ομάδα με την επίβλεψη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Μέσα στο σπήλαιο η μέση θερμοκρασία του νερού είναι 11,5 ο C και του αέρα 12,5 ο C. Στο εσωτερικό του σπηλαίου υπάρχουν τα υπόγεια νερά και οι λίμνες του ποταμού Αγγίτη που το καθιστούν το μοναδικό ποτάμιο σπήλαιο στην Ελλάδα, ενώ κατά μήκος του υπάρχουν πλατώματα και αίθουσες πλάτους μέχρι 25 μ., σε εναλλαγή με στενώματα πλάτους μέχρι 1 μ. Χαρακτηριστικό του σπηλαίου είναι το υπόγειο ποτάμι και οι σταλακτίτες με ποικιλία χρωμάτων, σχημάτων και μεγεθών (υπάρχουν και ελάχιστοι σταλαγμίτες) αρκετοί από τους οποίους έχουν διάμετρο 2 μ. (Τζήμου κ.α, 2004)

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η φυσική ομορφιά του περιβάλλοντος χώρου του Σπηλαίου. Η πλούσια βλάστηση, στις όχθες του ποταμού, που αποτελείται από πλατάνια, ιτιές, λεύκες κ.α., δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να απολαύσουν μοναδικές στιγμές ηρεμίας και ξεκούρασης. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.1.7 ΛΙΜΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΝΕΣΤΟΥ

Ο ποταμός Νέστος πηγάζει από το ορεινό συγκρότημα της Ρίλας στην κεντρική Βουλγαρία, εισέρχεται στην Ελλάδα από τον Νομό Δράμας και εκβάλλει στο Θρακικό πέλαγος. Κατά την αρχαιότητα λατρευόταν ως ιερό ποτάμι από τους Θράκες, ενώ αναφέρεται από πολλούς αρχαίους συγγραφείς όπως τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη, τον Πτολεμαίο κ.ά. Έχει συνολικό μήκος 234 χλμ., από τα οποία τα 130

χλμ. διατρέχουν σε ελληνικό έδαφος ακολουθώντας γενικά ΝΑ κατεύθυνση. Στο ελληνικό έδαφος εισέρχεται από το βορειοκεντρικό τμήμα του Νομού Δράμας με υψόμετρο κοίτης 400 μ. και εξέρχεται από το Παρανέστι. Στη συνέχεια αποτελεί κοινό σύνορο των Νομών Ξάνθης και Καβάλας και εκβάλλει απέναντι από τη Θάσο, σχηματίζοντας το Δέλτα του Νέστου. (Κότιος κ.α, 1998)

Στο έδαφος του Νομού Δράμας είναι πολλοί οι παραπόταμοι και τα ρέματα που συλλέγουν τα νερά και χύνονται στο Νέστο. Από το νότιο τμήμα, ποταμός συνεχούς ροής είναι μόνο το ρέμα Πολυκάρπου. Από την οροσειρά της Κεντρικής Ροδόπης και από δυτικά χύνονται ο Δεσπάτης, ο Μουσδέλης, το Μεγάλο Ρέμα, το Διαβολόρεμα και το Αρκουδόρεμα. Οι ποταμοί αυτοί που συλλέγουν τα νερά τους από το ελληνικό έδαφος αποτέλεσαν αφορμή για να αξιοποιηθούν τα νερά του Νέστου με σκοπό την ενεργειακή, αρδευτική και τουριστική αξιοποίηση της περιοχής. Τα τρία φράγματα είναι, κατά σειρά, αυτά του Τεμένους, της Πλατανόβρυσης και του Θησαυρού. Και τα τρία είναι υδροηλεκτρικά, ενώ το φράγμα Τεμένους θα είναι συγχρόνως ταμιευτήρας για αρδευτικούς σκοπούς και εκείνο της Πλατανόβρυσης αποτελεί συγχρόνως ‘αποθήκη’, από όπου αντλεί νερό η μονάδα του Θησαυρού. (Κότιος κ.α, 1998)

Σήμερα έχουν κατασκευασθεί και λειτουργούν τα δύο φράγματα, αυτά του Θησαυρού και της Πλατανόβρυσης, και έχουν δημιουργηθεί έναντι τους οι δύο αντίστοιχες λίμνες.

3.1.2 ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΜΑΓΕΥΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

3.1.2.1 ΦΑΡΑΓΓΙ ΠΕΤΡΟΥΣΑΣ- ΠΥΡΓΩΝ

Το Φαράγγι της Πετρούσας - Πύργων, ξεκινάει βόρεια από το χωριό των Πύργων και καταλήγει στην Πετρούσα. Με μήκος περισσότερο των 10 χιλιομέτρων αποτελεί πόλο έλξης για τους φυσιολάτρες - περιπατητές, οι οποίοι μπορούν να το διασχίσουν κάτω από κατακόρυφα βράχια, μέσα σ' ένα εκπληκτικής φυσικής ομορφιάς τοπίο. Στις πλαγιές του φαραγγιού φιλοξενούνται πολύχρωμα αγριολούλουδα, ανθεκτικά ξηρόφυτα αλλά και ενδιαφέρουσα δενδρώδης βλάστηση. Επιπλέον το φαράγγι αποτελεί καταφύγιο για πλήθος ειδών της πανίδας. (<http://www.drama.gr>)

Το καλοκαίρι του 1968 πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά οργανωμένη διάσχιση του Φαραγγιού από ομάδα Ιταλών με ντόπιο οδηγό. Από την εκκλήσια της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, στα βόρεια του χωριού των Πύργων, αναζητούμε το καταφύγιο, στη θέση "Κάπι" για τους ντόπιους, προκειμένου να αρχίσουμε την εξερεύνησή μας μέσα στο "Φαράγγι". Η διαδρομή είναι σχεδόν επίπεδη, σε ορισμένα μόνο σημεία γίνεται ανηφορική. Το έδαφος είναι στρωμένο με πέτρες χειμάρρων και ελίσσεται ανάμεσα σε απότομες και πολύ δασωμένες ράχες. Σε πολλά σημεία γίνεται εξαιρετικά στενό με πλάτος που δεν ξεπερνά τα 3-5 μέτρα, όπου σχηματίζονται λεκάνες με νερό. Με δέος πλησιάζουμε την περιοχή με το στεφάνι των κορυφών. Μπροστά μας, το Φαράγγι χωρίζεται σε δύο παρακλάδια, που κατευθύνονται στις πλαϊνές ορθοπλαγιές, ενώ οι κεντρικές ορθοπλαγιές καταλήγουν σε άλλα δύο παρακλάδια. ([http: www.drama.gr](http://www.drama.gr))

Νοτιότερα και στο ύψος του Δημοτικού Διαμερίσματος Πετρούσας και εντός του Φαραγγιού, δημιουργήθηκε ένα πανέμορφο Πέτρινο Θέατρο που κάθε καλοκαίρι αποτελεί το επίκεντρο πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων για όλο το Νομό Δράμας. Με πρωτεργάτες τους κατοίκους της Πετρούσας και με την βοήθεια του Δήμου Προσοτσάνης και της Νομαρχίας Δράμας έγιναν μια σειρά από έργα, όπως κατασκευή γεφυριών, μικρής εκκλησίας με καμπαναριό (είναι το ξωκλήσι της Αγίας Τριάδας μέσα σε φυσική σπηλιά, όπου πιστεύεται ότι αναβλύζει άγιασμα μέσα από τους βράχους), αμφιθεατρικού χώρου 4.500 θέσεων, κτίσματος-καταφυγίου, ξύλινης εξέδρας για παραστάσεις, δρόμων πρόσβασης προς το Φαράγγι, πετρόκτιστη περίφραξη του χώρου κλπ. ([http: www.drama.gr](http://www.drama.gr))

3.1.2.2 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ Ε6

Πρόκειται για το ένα από τα δύο μονοπάτια ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, που βρίσκονται στην χώρα μας (Ε4 και Ε6) και τα οποία έχουν αποκτήσει πολύ καλή φήμη στο εξωτερικό. Το συνολικό του μήκος ανέρχεται στα 1.000 χλμ ενώ η όλη διαδρομή χαρακτηρίζεται από ξεχωριστή ομορφιά και μαγευτικά τοπία. Η σηματοδότησή του έχει ολοκληρωθεί και είναι πλήρως προσπελάσιμο. Η διαδρομή του στον Νομό Δράμας, ξεκινά από την Κάτω Βροντού και εξέρχεται από τα Στενά του Νέστου, διερχόμενο από τις βόρειες υπώρειες του Φαλακρού (Κάτω Νευροκόπι – Βώλακας – Λιβαδερό – Περίβλεπτο – Παρανέστι). Η χάραξή του μονοπατιού

διέρχεται από δασοσκεπείς εκτάσεις με πεύκα, οξιές και καστανιές. Ο περιηγητής εκτός από το αξιοθαύμαστο τοπίο και δασικό πλούτο θα έχει την ευκαιρία να συναντήσει παλιές οθωμανικές βρύσες και τμήματα λιθόστρωτων καλντεριμιών. Το μονοπάτι αναπτύσσεται σε υψόμετρα από 830 έως 2.180 μ. Σε πολλές θέσεις ανοίγονται μαγευτικές θέες προς την Θάσο, την Σαμοθράκη, το Άγιον Όρος και τα βουλγαρικά όρη του Μπάνσκο και της Ρίλας. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.2.3 ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΡΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ

Κατά την αρχαιότητα η Δράμα αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Διονυσιακής λατρείας και έφερε το όνομα ‘Ηδωνίδα Γη’. Η παράδοση αυτή, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση στην πεδιάδα που περικλείεται από τα όρη Παγγαίο και Φαλακρό προσφέρει τις ιδανικότερες συνθήκες για την καλλιέργεια αμπελώνων και την παραγωγή κρασιού υψηλής ποιότητας. Ο συνδυασμός του υψομέτρου, με το ήπιο κλίμα, την ηλιοφάνεια και την υψηλή ποιότητα του χώματος δίδει στο κρασί της Δράμας ένα ξεχωριστό χαρακτήρα και προσωπικότητα. (Κότιος κ.α, 1998)

Στο Νομό Δράμας καλλιεργούνται μια σειρά από γηγενείς και ξένες ποικιλίες σταφυλιών. Οι κυριότερες ελληνικές ποικιλίες είναι: Ασύρτικο (με το απαλό κίτρινο χρώμα του, το φρουτώδες άρωμά του και την διαφάνειά του κερδίζει αμέσως αυτόν που το δοκιμάζει), Αθήρι, Ροδίτης, Λημνιό, (ελληνικές ποικιλίες που και αυτές διακρίνονται για το ξεχωριστό άρωμα και την απαλή γεύση τους) και ξένες ποικιλίες: σε κόκκινο τα Cabernet Sauvignon, Cabernet Franc, Merlot και σε λευκό τα Sauvignon Blanc, και Chardonnay οι οποίες είναι διεθνώς αναγνωρισμένες για την γεμάτη, φρουτώδη γεύση τους, το πλούσιο άρωμά τους, την εξαιρετη μετά την πόση αίσθηση που προσφέρουν και έχουν κερδίσει εκατομμύρια καταναλωτές σε ολόκληρο τον κόσμο. (Κότιος κ.α, 1998)

Την τελευταία δεκαετία, τα κρασιά της Δράμας έχουν συχνά διακριθεί και βραβευθεί σε διεθνείς εκθέσεις και διαγωνισμούς, όπως τα κρασιά του Κτήματος Λαζαρίδη ‘Αμέθυστος’ και ‘Πύργος Ιουλία’, τα κρασιά του Ν. Λαζαρίδη με τις ονομασίες ‘Μαγικό Βουνό’ και ‘Chateau Lazaridi’, το κρασί της εταιρίας Ι.

Παπαδόπουλος και Ι. Καλαιντζίδης με την ονομασία ‘Τέχνη Αλυπίας’. Τα κρασιά της Δράμας τα τελευταία χρόνια έχουν μια περίοπτη θέση στην ελληνική αγορά και έχουν κερδίσει διεθνή αναγνώριση, αφού διατίθενται σε πάρα πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική. (Κότιος κ.α, 1998)

Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια συστηματική προσπάθεια από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς για την ανάδειξη των κρασιών της Δράμας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Τα κρασιά της Δράμας ανήκουν στο δίκτυο Δρόμοι του Κρασιού, μια προσπάθεια που σκοπό έχει να αναδείξει την ιστορική και πολιτιστική αξία του κρασιού για τον άνθρωπο και να φέρει τους εραστές του κρασιού στους τόπους παραγωγής και να τους μυήσει στα μυστικά του. (Κότιος κ.α, 1998)

Ειδικά για το δίκτυο Δρόμοι του Κρασιού αναφέρεται: Στην αρχαιότητα το όρος Παγγαίο, διάσημο για τα ορυχεία χρυσού και αργύρου, ήταν κέντρο της διονυσιακής λατρείας. Εδώ σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία ανατράφηκε ο θεός Διόνυσος και με κρασί του τύπου μέθυσε τα σαρκοβόρα άλογα του τοπικού βασιλιά Λυκούργου. Έτσι η τέταρτη διαδρομή των Δρόμων του Κρασιού της Μακεδονίας, η οποία αρχίζει από το Παγγαίο Όρος και συγκεκριμένα από τη Δράμα, κατηφορίζει παραλιακά στη Καβάλα και συνεχίζοντας ανατολικά φτάνει μέχρι τη Μαρώνεια, στη Θράκη, ονομάστηκε ο Δρόμος του Κρασιού του Διονύσου. (Κότιος κ.α, 1998)

Πρόκειται για μια μαγευτική υπερ-τοπική διαδρομή, περιπλάνηση ανάμεσα σε διαφορετικά στοιχεία με ξεχωριστό ενδιαφέρον όπως πόλεις, οικισμούς, τοπία, δασικές εκτάσεις, κ.α. που όμως διαθέτουν κοινό παρανομαστή τους κατά μήκος αμπελώνες και τα οινοποιεία που χαρακτηρίζουν τον συγκεκριμένο κλάδο δραστηριότητας, σήμα κατατεθέν για την ευρύτερη περιοχή. Αυτό το τελευταίο στοιχείο ήταν και ο λόγος άλλωστε που χαρακτηρίστηκαν κατά αυτό τον τρόπο οι συγκεκριμένες διαδρομές της Μακεδονίας. Ο Δρόμος του Κρασιού του Διονύσου, αλλά και το συνολικό δίκτυο στο οποίο αυτός εντάσσεται, αποτελεί ακόμα μια σημαντική ευκαιρία προς αξιοποίηση, έναν ακόμα τουριστικό πόρο προς προβολή και εκμετάλλευση, ένα ακόμα χαρακτηριστικό που θα συντελέσει στην αναγνωρισιμότητα και ελκτικότητα της περιοχής μελέτης. (Κότιος κ.α, 1998)

Η πρώτη πόλη που συναντά ο επισκέπτης είναι η Δράμα χτισμένη στους πρόποδες του όρους Φαλακρού που οι ντόπιοι ονομάζουν ‘βουνό των λουλουδιών’. Η περιήγηση στην περιοχή είναι ιδανική για όσους αγαπούν το βουνό, το δάσος και την αποκαλυπτική φυσική ομορφιά. Στους αμπελώνες της Δράμας βρίσκεται μια

πανσπερμία από λευκές και ερυθρές, ελληνικές και γαλλικές ποικιλίες αμπέλου: Ζουμιάτικο, Ροδίτης, Ασύρτικο, Sauvignon, Semillon, Chardonnay, Ugnie blanc, Λημνιό, Cabernet sauvignon, Cabernet franc και Merlot. Από την οινοποίηση τους παράγονται οι Τοπικοί Οίνοι Δράμας. Ένας λευκός φρουτώδης, ένας πλούσιος ροζέ και ένας ερυθρός με μαλακιά γεύση και επιδεκτικότητα στην παλαίωση. (Κότιος κ.α, 1998)

Ο Δρόμος του Κρασιού του Διονύσου συνεχίζει και οδηγεί από τη Δράμα στη Καβάλα περνώντας από τον αρχαιολογικό χώρο των Φιλίππων. Οι ανασκαφές στη θέση της αρχαίας πόλης και στα περίχωρα απεκάλυψαν ίχνη της Εγνατίας οδού, τη περίφημη ρωμαϊκή αγορά, το γνωστό αρχαίο θέατρο και πλήθος οικοδομημάτων. Πιο ψηλά στο όρος Παγγαίο βρίσκεται το βυζαντινό μοναστήρι της Εικοσιφοινίσσας, με την Αχειροποίητη εικόνα της Παναγίας. Στα παράλια περιμένει όμορφη, αμφιθεατρικά κτισμένη η Καβάλα με το Βυζαντινό κάστρο, τα Τείχη και το επιβλητικό υδραγωγείο της, τις Καμάρες. Σε κοντινές τοποθεσίες ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει ωραίες παραλίες και φρέσκο ψάρι στις ψαροταβέρνες. Ο Δρόμος έπειτα ακολουθεί την πορεία προς την Θράκη. Περνά από τη Ξάνθη, όμορφη πόλη κρυφο-ανατολίτισσα με μοντέρνα κτίρια και εμπορικά κέντρα δίπλα σε στενά σοκάκια και αρχοντικά. Συνεχίζει δίπλα στη Βιστωνίδα, απέραντη λιμνοθάλασσα μοναδικής ομορφιάς και παγκοσμίως γνωστή ως καταφύγιο άγριων πτηνών της Μεσογείου. Κάνει μια στάση στο γραφικό λιμάνι του Πόρτο Λάγος και καταλήγει στο κέντρο της Θράκης, στη Ροδόπη με τη Μαρώνεια και την ομηρική Ίσμαρο, την πατρίδα του οίνου με τον οποίο, σύμφωνα με τον Όμηρο στην Οδύσσεια, ο πολυμήχανος Οδυσσέας μέθυσε τον Κύκλωπα απελευθερώνοντας... εαυτό και συντρόφους. Σήμερα οι νεοφύτευτοι αμπελώνες, αποδεικνύουν τη προσπάθεια αναβίωσης και συνέχισης μιας πανάρχαιας οινοποιητικής παράδοσης. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.2.4 ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ

Αφήνοντας πίσω τον Δήμο Προσοτσάνης, ακολουθώντας τον δρόμο που οδηγεί μέσα από στενά περάσματα, ανάμεσα στις πλαγιές του Φαλακρού, ο επισκέπτης φθάνει στην ορεινή περιοχή του Κάτω Νευροκοπίου. Ένας τόπος γνωστός

στους περισσότερους για το δριμύ χειμώνα, με θερμοκρασίες μέχρι και -20°C , όταν οι χιονισμένες κορυφές των γύρω βουνών και τα χιονοσκέπαστα δέντρα στις πλαγιές τους τέρπουν τις αισθήσεις των επισκεπτών και συναγωνίζονται σε ομορφιά το καταπράσινο τοπίο της άνοιξης στα ορεινά. Ωστόσο, ο τόπος αυτός παραμένει άγνωστος για τη φυσική ομορφιά του, την ιστορία, τις ωραιότατες εκκλησίες του 19ου αιώνα και τις μοναδικές εμπειρίες που μπορεί να προσφέρει στον περιηγητή. (Τζήμου κ.α, 2004)

Μετά το ύψος της διασταύρωσης για το Βώλακα ξεπροβάλλει το γραφικό χωριουδάκι Γρανίτη, 31χλμ. από τη Δράμα. Χτισμένο στο ομώνυμο ρέμα, το χωριό είναι πνιγμένο στο πράσινο με πεύκα, έλατα, οξιές, καρποφόρες καρυδιές και αυτοφυείς φουντουκιές. Στον παλιό οικισμό, αριστερά του δρόμου, συναντάμε σπίτια με παραδοσιακή αρχιτεκτονική και την εκκλησία των Ταξιαρχών (1873) με σωζόμενα ξυλόγλυπτα του 19ου αιώνα. Τα καλντερίμια της περιοχής είναι στρωμένα με υλικό από τα παλιά λατομεία γρανιτόπετρας. Μέσα από μονοπάτι με πυκνή βλάστηση, φτάνουμε στο ξωκλήσι της Παναγίας, σημείο συνάντησης και πανήγυρης το Δεκαπενταύγουστο για τους κατοίκους και τους απανταχού μετανάστες της περιοχής. Ο Γρανίτης, με τη λειτουργία ξενώνα στο χωριό, προσφέρεται για ευχάριστη διαμονή και για φαγητό σε παραδοσιακά ταβερνάκια που βρίσκονται στο δρόμο μας με λιχουδιές ντόπιας παραγωγής. Ακόμη ο επισκέπτης μπορεί το χειμώνα να βρει τσάι ου βουνού, μέλι και καρύδια. (Τζήμου κ.α, 2004)

Συνεχίζοντας το οδοιπορικό προς το λεκανοπέδιο Νευροκοπίου, το οποίο ξεπροβάλλει ανάμεσα στα γύρω βουνά, συχνά μέσα σε πέπλο χαμηλής ομίχλης. Πρώτος σταθμός είναι το Οχυρό, 40χλμ. από τη Δράμα, με την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (1882). Το χωριό και τα γύρω βουνά είναι γνωστά από την περίφημη γραμμή των οχυρών του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την ηρωική αντίσταση των λιγοστών Ελλήνων στρατιωτών εναντίον των γερμανικών δυνάμεων τον Απρίλιο του 1941. Στο ύψωμα κοντά στην κοινότητα του Οχυρού, μπορεί κανείς να επισκεφθεί το απόρθητο οχυρό Λίσε, με τις δαιδαλώδεις υπόγειες στοές και τα πολυβολεία, και το μικρό μουσείο στις 6 Απριλίου ή την πρώτη Κυριακή του ίδιου μήνα, όταν ανοίγουν οι χώροι στο κοινό για τις επετειακές εκδηλώσεις. Σε άλλες περιόδους ο χώρος είναι επισκέψιμος σε οργανωμένους κυρίως εκδρομείς, κατόπιν συνεννόησης με τις αρμόδιες στρατιωτικές αρχές. (Τζήμου κ.α, 2004)

Από το Οχυρό, παίρνοντας το δρόμο προς την έδρα του δήμου, οδηγείται κανείς στο Κάτω Νευροκόπι, που βρίσκεται 42 χλμ. από τη Δράμα και σε υψόμετρο 560 μ. Στην ιστορική για τους εθνικούς αγώνες κωμόπολη, διοικητικό αλλά και οικονομικό σήμερα κέντρο της περιοχής, δεσπόζει η μεγαλοπρεπής εκκλησία του Αγίου Δημητρίου (1866), με τοιχογραφίες στο εσωτερικό και το εντυπωσιακό καμπαναριό στην αυλή. Ανάμεσα στις εικόνες του τέμπλου, δημιουργίες πιθανώς του γνωστού ντόπιου ζωγράφου Γεωργίου, από τη δεκαετία του 1870, ξεχωρίζει η εικόνα του Αγίου Δημητρίου με τις μορφές της σε χρυσοκέντητες πολυτελείς φορεσιές. Ιδιαίτερο χρώμα αποκτά το Κάτω Νευροκόπι κάθε Τετάρτη με το παζάρι, τη λαϊκή του αγορά όπου ο επισκέπτης μπορεί να βρει τα εξαιρετικής ποιότητας τοπικά προϊόντα, την περίφημη πατάτα Νευροκοπίου και τα νοστιμότατα φασόλια της περιοχής. Στις πολιτιστικές εκδηλώσεις ξεχωρίζουν τα ‘Ακρίτεια’, 25 – 27 Ιουλίου, και οι ‘Ημέρες Πατάτας’, το φθινόπωρο, με μουσικές εκδηλώσεις και νοστιμότατα εδέσματα με βάση την πατάτα. Μικρές ξενοδοχειακές μονάδες και ταβέρνες θα κάνουν πιο ευχάριστη τη διαμονή και θα δώσουν την ευκαιρία να γνωρίσει κανείς τους θησαυρούς της υπαίθρου. (Τζήμου κ.α, 2004)

Το οδοιπορικό συνεχίζεται προς το βορειοδυτικό τμήμα της περιοχής, με επόμενο σταθμό το αμφιθεατρικά χτισμένο Δασωτό, σε κατάφυτη πλαγιά με εξαιρετική θέα προς τον κάμπο, 8 χλμ. από το Νευροκόπι. Στην είσοδο του χωριού, με τους λιγοστούς σήμερα κατοίκους, τον επισκέπτη υποδέχεται η παλιά πηγή ‘παραλίγκα’. Στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (1870) μπορεί να θαυμάσει κανείς το μικρό ψευδοτρουλίσκο και τις εικόνες του 19ου αιώνα στο τέμπλο. Στο δρόμο προς τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, συναντάμε το δάσος της Καστανιάς, ένα χώρο με ποικιλία βλάστησης, διαμορφωμένο κατάλληλα για να υποδεχθεί τους φυσιολάτρες. (Τζήμου κ.α, 2004)

Άλλος ένας ναός στο χωριό με ιστορικό και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον είναι της Ζωοδόχου Πηγής (1876) με καμαροσκεπή στέγη και εικόνες του αγιογράφου Στεργίου Γεωργιάδη από το 19ο αιώνα. Η απεικόνιση του θείκου οφθαλμού στην οροφή παραπέμπει σε επιδράσεις από τα εργαστήρια του Αγίου Όρους, στα οποία μαθήτευσε ο ντόπιος καλλιτέχνης και επιφανής πρόκριτος της ελληνικής κοινότητας του Νευροκοπίου. (Τζήμου κ.α, 2004)

Συνεχίζοντας τη διαδρομή νοτιότερα ο επισκέπτης συναντά την Κάτω Βροντού, 7χλμ. από το Περιθώρι, χτισμένη στα 650 μέτρα, να περιβάλλεται από τα

Όρη της Βροντούς με πυκνή βλάστηση. Σε περίοπτη θέση στο χωριό δεσπόζει η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων (1835). Στο εσωτερικό της τρίκλιτης βασιλικής, που διαθέτει χαγιάτι και γυναικωνίτη, σώζονται εικόνες του 1839 και του 1863 στο κεντρικό ξυλόγλυπτο τέμπλο. (Τζήμου κ.α, 2004)

Μετά την εξόρμηση προς τα νότια της περιοχής, επιστρέφουμε στο δρόμο από το Κάτω Νευροκόπι προς το δυτικό άκρο του δήμου και φτάνουμε στο Βαθύτοπο, 14 χλμ. από το Νευροκόπι, και στο Κατάφυτο, μόλις 1,5 χλμ. μακρύτερα. Τα χωριουδάκια, μια ανάσα από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, δίνουν την ευκαιρία στον επισκέπτη να απολαύσει τη φύση σε όλο της το μεγαλείο, τόσο στο δάσος της Κύκλας μεταξύ Βροντούς και Βαθυτόπου προς τα νότια όσο και στην πλούσια βλάστηση του Ορβήλου στα βόρεια. Το δάσος της Κύκλας, τουλάχιστο 20.000 στρεμμάτων, με οξιές και μεγάλη ποικιλία πλατύφυλλων φυλλοβόλων, δίνει στον επισκέπτη ευκαιρία για ξεκούραση σε οργανωμένους χώρους με άφθονα νερά. Όπως σε όλη την περιοχή, σώζονται και εδώ εκκλησίες του 19ου αιώνα με εικονογράφηση λαϊκών καλλιτεχνών. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στο Βαθύτοπο αξίζει να επισκεφθεί κανείς την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, κτισμένη στα μέσα του 19ου αιώνα. Μόνο ο εσωτερικός διάκοσμος παραμένει αναλλοίωτος, ενώ σώζεται και το ξυλόγλυπτο τέμπλο με εικόνες από το 1813 μέχρι και το 1869. Την εκκλησία των Ταξιαρχών, που χτίστηκε το 1848 εκτός από το καμπαναριό (1884), θα βρούμε στο ερειπωμένο σήμερα Ακρινό, σε απόσταση 22 χλμ. από το Νευροκόπι (τα τελευταία 6 χλμ. σε χωμάτινο δρόμο), σχεδόν στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Σε αυτόν το ναό ξεχωρίζουν οι τοιχογραφίες του 1860 στο εσωτερικό του, καθώς τείνουν να μιμηθούν υστεροβυζαντινά πρότυπα ξεφεύγοντας από το επίπεδο της λαϊκής τέχνης των υπόλοιπων ναών. Εδώ συρρέει πλήθος πιστών από την περιοχή αλλά και από τη γειτονική Βουλγαρία στη γιορτή των Αρχαγγέλων στις 7 και 8 Νοεμβρίου. (Τζήμου κ.α, 2004)

Αναχωρώντας με τις καλύτερες εντυπώσεις από την περιοχή για το Νευροκόπι, ξεκινούμε μια νέα εξόρμηση προς τα βόρεια και το συνοριακό σταθμό της Εξοχής. Εκεί, στο χωριουδάκι των πατατοκαλλιεργητών που απέχει 9 χλμ. από το Νευροκόπι, μνημεία του χριστιανικού και μουσουλμανικού κόσμου συνυπάρχουν ειρηνικά, αν και έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις από μεταγενέστερες επεμβάσεις. Εκεί συναντά κανείς την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (1866), μια τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, και τα απομεινάρια μουσουλμανικού τεμένους με

ενδιαφέρουσα διακόσμηση στο εσωτερικό του, παρά τις φθορές από την αλλαγή της χρήσης του κτίσματος. (Τζήμου κ.α, 2004)

Το οδοιπορικό συνεχίζει μέχρι το ελληνικό φυλάκιο με τη μοναδική θέα προς το εσωτερικό της Βουλγαρίας, 4 χλμ. από την Εξοχή, όπου θα λειτουργήσει ξανά ύστερα από δεκαετίες τελωνείο. Αφού επιστρέψουμε στο δρόμο προς το Νευροκόπι, ακολουθούμε πορεία 10 χλμ. προς τα ανατολικά και φτάνουμε στα Λευκόγεια στο χωριό με τους πρόσφυγες από τη Μικρασία, στην πλειοψηφία τους πατατοκαλλιεργητές και κτηνοτρόφους. Εκεί σώζεται η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (1836), με τέμπλο και εικόνες από τα τέλη του περασμένου αιώνα και καμπαναριό του 1887. Η ευρύτερη περιοχή άλλαξε σημαντικά μετά την κατασκευή φράγματος που οδήγησε στο σχηματισμό της πανέμορφης λίμνης των Λευκογείων. Με τη δημιουργία του Κέντρου Επισκεπτών και τη διάνοιξη νέων μονοπατιών, ο επισκέπτης θα χαρεί πιο άμεσα τη φύση. Αξίζει να δούμε το μνημείο που δημιουργήθηκε στο χώρο όπου ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίος φύτεψε ένα δέντρο κατά την επίσκεψή του το 1999, ακριβώς μπροστά στις όχθες της λίμνης, δηλώνοντας το σεβασμό του προς το περιβάλλον. (Τζήμου κ.α, 2004)

Συνεχίζοντας την πορεία μας προς τα ανατολικά, παίρνουμε το δρόμο από το Νευροκόπι προς το Παγονέρι. Ύστερα από 15 χλμ. διαδρομής σταματούμε για λίγο στο ακατοίκητο σήμερα Λιβαδάκι, σε υψόμετρο 720 μ., για να επισκεφθούμε σε μια καταπράσινη περιοχή την εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1870). Εκεί θα δούμε την αρχική εικονογράφηση του 1876 στο ξυλόγλυπτο τέμπλο και τις τοιχογραφίες στην οροφή. Εξωτερικά ο ναός κοσμείται από καμπαναριό του 1890. (Τζήμου κ.α, 2004)

Αφού δροσιστούμε, στο ερειπωμένο σήμερα χωριό, από το παγωμένο νερό μιας πηγής, αφήνουμε πίσω το Λιβαδάκι και ακολουθώντας το δρόμο με αρκετές στροφές προς το Νέστο φτάνουμε στην Αχλαδιά, 18 χλμ. από το Νευροκόπι. Στο γειτονικό, έρημο σήμερα, χωριό του Κριθαρά σώζεται μέσα σε πυκνή βλάστηση τμήμα του ναού του Αγίου Γεωργίου, του μοναδικού στην περιοχή σταυροειδούς με τρούλο, από τα μέσα του 19ου αιώνα. Η εκκλησία διατηρεί τμήμα των τοιχογραφιών της και έχει εξαιρετική λιθανάγλυφη διακόσμηση στη δυτική είσοδο. Το διήμερο του Δεκαπενταύγουστου, στην Αχλαδιά και στο Λιβαδάκι, διοργανώνεται πανηγύρι. Σε απόσταση 2,5 χλμ. προς τα ανατολικά βρίσκουμε τον παραδοσιακό οικισμό του

Παγονερίου με τα πετρόχτιστα διώροφα σπίτια, που διαθέτουν άνετο «χαγιάτι» και μεγάλες αυλές. Ο οικισμός πυρπολήθηκε το Μάιο του 1944 και οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν όμηροι στη Βουλγαρία σαν αντίποινα για τη νίκη των Ελλήνων ανταρτών στην ιστορική μάχη των Παπάδων. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στο κέντρο του χωριού δεσπόζει η εκκλησία των Εισοδίων της Θεοτόκου (1835). Ανάμεσα στα άλλα μέρη του ναού σώζονται μέχρι σήμερα ο άμβωνας και το δεσποτικό. Στις όχθες της λίμνης, που δημιουργήθηκε από τα νερά του Νέστου μετά την κατασκευή του φράγματος του Θησαυρού, επισκεπτόμαστε τους Ποταμούς, 27 χλμ. από το Νευροκόπι. Σε μικρή απόσταση από το χωριό υπάρχει εξαιρετικής ομορφιάς σπήλαιο, αναξιποίητο σήμερα. Η περιοχή γνώρισε συνεχή κατοίκηση από τους προϊστορικούς μέχρι και τους βυζαντινούς χρόνους, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα. Ακόμη η φύση προίκισε τον τόπο με νερό και πλούσια βλάστηση, κοντά στους δύο οικισμούς Πέρασμα και Δέλτα, σε απόσταση 8 χλμ. και 4 χλμ. αντίστοιχα από τους Ποταμούς, όπου ο φυσιολάτρης, ο κυνηγός και ο ψαράς των γλυκών νερών θα απολαύσουν την πυκνόφυτη περιοχή με την εξαιρετική πανίδα, ενώ κάθε επισκέπτης μπορεί να γευτεί στις ταβέρνες ψάρια από το ποτάμι και τη λίμνη. Οι σημερινοί κάτοικοι διοργανώνουν την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου πολιτιστικές εκδηλώσεις αφιερωμένες στους ξενιτεμένους. Τελικός προορισμός μας στα όρια του δήμου Κάτω Νευροκοπίου είναι το πιο ανατολικό χωριουδάκι του, η Μικρομηλιά, 38 χλμ. από την έδρα του δήμου. Η περιοχή με την πυκνή βλάστηση προσελκύει πλήθος φυσιολατρών αλλά και κυνηγών, που φιλοξενούνται στον ξενώνα και στο ταβερνάκι του χωριού. (Τζήμου κ.α, 2004)

Αφήνοντας πίσω μας τα χωριά, προτείνουμε εξόρμηση στο περίφημο Δάσος Σημύδας ακολουθώντας διαδρομή 20 χλμ. από τους Ποταμούς προς το εργοτάξιο της Παναγίας. Πρόκειται για το μοναδικό σ' ολόκληρη την Ελλάδα συμπαγές δάσος σημύδας, που καταλαμβάνει έκταση 10.000 στρεμμάτων, ενώ άλλα 15.000 στρέμματα καλύπτονται από σημύδα, οξιά, δρύ και πεύκη. Η κατάσταση του δασικού δικτύου βελτιώνεται μετά την άνοιξη χάρη στη συνεχή συντήρηση. Το οδοιπορικό στο δήμο Νευροκοπίου αφήνει στον επισκέπτη τις πιο όμορφες εντυπώσεις. Η επαφή με τη φύση και τα μνημεία της, οι προσκυνηματικές εκδρομές στις εκκλησίες, η γνωριμία με τους φιλόξενους κατοίκους, τα ήθη και τα έθιμά τους, οι δραστηριότητες στα βουνά και κοντά στα νερά της περιοχής, η πεζοπορία στα μονοπάτια, όπως στο ευρωπαϊκό μονοπάτι E6 από την Κάτω Βροντού και το

Περιθώρι μέχρι το Βώλακα και το Φαλακρό, το καλό φαγητό και η χαλάρωση στις μικρές ξενοδοχειακές μονάδες αποτελούν εμπειρίες ζωής, ικανοποιώντας τον επισκέπτη της ελληνικής υπαίθρου. (Τζήμου κ.α, 2004)

3.1.3 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια ειδική κατηγορία τουριστικής δραστηριότητας, ήπιας μορφής και ιδιαιτέρως φιλική προς το φυσικό περιβάλλον και την τοπική φυσιογνωμία. Στα πλαίσια του μέτρου 3 της Κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader II υλοποιήθηκαν στο Νομό Δράμας επενδύσεις που στόχευαν στη δημιουργία βασικής τουριστικής υποδομής καθώς και στην αναβάθμιση των παρερχομένων υπηρεσιών προς τους επισκέπτες της περιοχής. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως πριν την εφαρμογή του προγράμματος υπήρχε παντελής έλλειψη καταλυμάτων αυτού του είδους. (LEADER II Ν. ΔΡΑΜΑΣ, 1999)

Ειδικεύοντας, υπό την σκέπη της παραπάνω Κοινοτικής πρωτοβουλίας δημιουργήθηκαν: τρία ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων (δυναμικότητας 63 κλινών), πέντε ξενοδοχεία τύπου ενοικιαζόμενων δωματίων (δυναμικότητας 58 κλινών) και δύο παραδοσιακές ταβέρνες, ενώ εκσυγχρονίσθηκαν: μία επιχείρηση ενοικίασης ειδών σκι και μία ταβέρνα. (LEADER II Ν. ΔΡΑΜΑΣ, 1999)

Ο αγροτουρισμός σαν δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από συμπληρωματικότητα προς τον πρωτογενή τομέα και τις παραδοσιακές χειροτεχνικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες. Παράλληλα, αξιοποιεί τους πλούσιους φυσικούς πόρους της περιοχής, την ιστορική και πολιτιστική της κληρονομιά, με σεβασμό στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον. Το γεγονός ότι ο Νομός Δράμας είναι από τους πρώτους νομούς της χώρας που ανέπτυξε αγροτουριστική και οικοτουριστική δραστηριότητα αποτελεί στοιχείο που παρέχει σαφές προβάδισμα και συγκριτικό πλεονέκτημα στην περιοχή για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αυτού του είδους. (LEADER II Ν. ΔΡΑΜΑΣ, 1999)

3.1.4 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στην πόλη και στους οικισμούς του βόρειου κυρίως τμήματος του νομού, σε δασώδεις εκτάσεις αλλά και σε πλαγιές και απόκρημνες κορυφές των ορεινών όγκων της περιοχής, μοναστήρια και εκκλησιές μαρτυρούν το βαθύτατο θρησκευτικό σεβασμό των κατοίκων. Μνημεία του βυζαντινού κόσμου και άλλα, τα περισσότερα, των οθωμανικών χρόνων μεταφέρουν μηνύματα της διαδρομής του ελληνισμού και της ορθοδοξίας στην ταραγμένη αυτήν περιοχή. Με αφετηρία τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, η χριστιανική εκκλησία στη Δράμα αποτελούσε τμήμα της ιστορικής επισκοπής των Φιλίππων που δημιουργήθηκε μετά το κήρυγμα του Απόστολου Παύλου τον 1ο μ.Χ. αι. Ως αρχιεπισκοπή, εξαρτημένη από τη μητρόπολη των Φιλίππων, η Δράμα εμφανίζεται, για πρώτη φορά, στη βασιλεία του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (1258-1282). Αυτήν την εποχή ακριβώς θεωρείται ότι αναπτύχθηκε σε σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο. (Κότιος κ.α, 1998)

Το σημαντικότερο μοναστήρι στην περιοχή είναι αναμφίβολα, μέχρι σήμερα, εκείνο της Εικοσιφοίνισσας, σε υψόμετρο 753 μ., σε μια καλά προστατευμένη πλαγιά του Παγγαίου. Σύμφωνα με τη θρησκευτική παράδοση, πρωτοχτίστηκε τον 5ο αιώνα με κτήτορα τον άγιο Γερμανό ή κατά μία άλλη εκδοχή αυτό έγινε στα τέλη του 8ου αιώνα. Στις παραδόσεις της Μονής, αναφέρεται πως η Παναγία χάρισε στον Γερμανό την αχειροποίητη θαυματουργή εικόνα της, μέσα σε εξαίσιο, 'φοινικούν', φως. Για τον λόγο αυτό, η μονή αφιερώθηκε στην Παναγία και φέρει την ονομασία 'Εικοσιφοίνισσα'. Χιλιάδες προσκυνητές καταφθάνουν κάθε χρόνο στο μοναστήρι του Παγγαίου για χάρη της θαυματουργής εικόνας. (Κότιος κ.α, 1998)

Οι αντιπροσωπευτικότεροι ναοί της περιοχής είναι η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Λιβαδάκι, κτισμένη το 1870, με αναλλοίωτο στο εσωτερικό τον ξυλόγλυπτο και γραπτό διάκοσμο που καθιστά το ναό ως ένα από τα καλύτερα διατηρημένα μνημεία της περιοχής Νευροκοπίου. Ακόμη οι Ταξιάρχες στο εγκαταλελειμμένο σήμερα Ακρινό (1848), ο Προφήτης Ηλίας στον Βώλακα (1841), η Κοίμηση της Θεοτόκου στο Πανόραμα (μέσα 19ου αιώνα), ο Άγιος Νικόλαος στην Καλή Βρύση (1877), ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου στη Χωριστή (1906) και ο Άγιος Αθανάσιος στο Δοξάτο (1867). (Κότιος κ.α, 1998)

Κοντά στην προικισμένη φύση της δραμινης γης, μοναστικές κοινότητες εκπέμπουν πνευματικό φως και γίνονται καταφύγιο λατρείας και περισυλλογής.

Εκτός από τη Μονή της Εικοσιφοίνισσας στο Παγγαίο, στο πευκόδασος της Περαχώρας υπάρχει η γυναικεία Μονή του Αγίου Μηνά (1950), στο δρόμο μας για το περίφημο δάσος της Ελατιάς η γυναικεία Μονή της Αναλήψεως του Σωτήρος (στο χωριό Ταξιάρχες από το 1970) και η μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στην Πρασινάδα, 52 χλμ. βορειοανατολικά της πόλης της Δράμας, στο δρόμο για τα δάση της Ροδόπης. (Κότιος κ.α, 1998)

Ο επισκέπτης και κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να δει συγκεντρωμένους τους θησαυρούς της ορθόδοξης παράδοσης στο εκκλησιαστικό μουσείο της Μητρόπολης Δράμας, δίπλα στο επισκοπικό μέγαρο της πόλης, αφού προηγηθεί επικοινωνία με τα γραφεία της εκκλησιαστικής αρχής. (Κότιος κ.α, 1998)

3.1.5 ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ

3.1.5.1 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Το αρχαιολογικό μουσείο της Δράμας καλύπτει χρονολογικά την ανθρώπινη παρουσία στο Νομό Δράμας από τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή (50.000 χρόνια από σήμερα), με τα ίχνη ζωής των παλαιολιθικών κυνηγών στο σπήλαιο Πηγών του Αγγίτη, μέχρι τους νεότερους χρόνους (1913). (Κότιος κ.α, 1998)

Ο εκθεσιακός χώρος του μουσείου βρίσκεται μέσα στην πόλη της Δράμας και αποτελείται από τρεις κύριες αίθουσες. Στην πρώτη αίθουσα, τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν την παρουσία των νομάδων κυνηγών της Μέσης Παλαιολιθικής Εποχής στο σπήλαιο Πηγών του Αγγίτη, τη ζωή στους μόνιμους γεωργοκτηνοτροφικούς νεολιθικούς οικισμούς και το πέρασμα στη χαλκοκρατία στην πόλη της Δράμας, στη θέση Σιταγροί. Η αναπαράσταση μιας νεολιθικής κατοικίας με ευρήματα, που περιγράφουν τις δραστηριότητες του νεολιθικού ανθρώπου και την καθημερινή του ζωή, αποτελεί το κέντρο του ενδιαφέροντος των επισκεπτών κάθε ηλικίας. Στην ίδια αίθουσα συνεχίζεται το ταξίδι στο χρόνο στην εποχή του Σιδήρου και στους μετέπειτα χρόνους, όπου είναι κυρίαρχη η λατρεία του θεού Διόνυσου μέσα στην πόλη της Δράμας, στην Καλή Βρύση και σε άλλες περιοχές του Νομού. (Κότιος κ.α, 1998)

Στην δεύτερη αίθουσα, αρχιτεκτονικά γλυπτά, κεραμική και νομίσματα βεβαιώνουν τη συνέχεια της ζωής στη Δράμα και σε ολόκληρο τον Νομό κατά τους παλαιοχριστιανικούς, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Ο επισκέπτης ταξιδεύει στα νεότερα χρόνια με φωτογραφική έκθεση που αναφέρεται στην πόλη της Δράμας, στα εκτός Δράμας αστικά κέντρα και στους ορεινούς οικισμούς, από την αρχή της τουρκοκρατίας μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στην τρίτη αίθουσα του εκθεσιακού χώρου, που στην ουσία πρόκειται για στεγασμένο αίθριο, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει γλυπτά οργανωμένα σε τρεις ενότητες. Η πρώτη περιλαμβάνει αρχιτεκτονικά γλυπτά από τους αρχαίους χρόνους μέχρι την τουρκοκρατία. Η δεύτερη περιέχει αναθηματικά μνημεία που συνδέονται με τη λατρεία διαφόρων θεών του ελληνορωμαϊκού πανθέου και των τοπικών θεοτήτων, με ιδιαίτερη αναφορά στο Διόνυσο. Στην τρίτη ενότητα ανήκουν επιτύμβια μνημεία ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. (Τζήμου κ.α, 2004)

3.1.5.2 ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Η ιστορία της χριστιανικής εκκλησίας στη Δράμα ξεκινά στη βυζαντινή εποχή και γνωρίζει περιόδους σκληρών δοκιμασιών στην πολυτάραχη περιοχή. Από το 14ο αι., όταν σημειώνεται η οθωμανική κατάκτηση, μέχρι και τον 20ό αι. με τις αλλεπάλληλες ξένες κατοχές, η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία στη Δράμα έδωσε ασίγαστο αγώνα, ποτισμένο με το αίμα πολλών ποιμένων, νεομαρτύρων της πίστης και του ελληνισμού, και στήριξε το κλονισμένο από τις εξωτερικές απειλές φρόνημα του πολύπαθου λαού. (Τζήμου κ.α, 2004)

Το μουσείο της Ιεράς Μητρόπολης Δράμας, το οποίο ιδρύθηκε κατά τη διακονία του σεβασμιότατου Μητροπολίτη Διονυσίου Α΄, στεγάζεται σε πρόσφατα ανακαινισμένη πενταόροφη πτέρυγα του Επισκοπικού Μεγάρου Δράμας στην οδό Βενιζέλου στην πόλη της Δράμας. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στις ευρύχωρες και εξαιρετικά φροντισμένες αίθουσες εκτίθενται εκκλησιαστικοί θησαυροί ανεκτίμητης πνευματικής και καλλιτεχνικής αξίας. Οι εικόνες της Θεοτόκου Οδηγήτριας και του Κυρίου Ευλογούντος του 13ου αιώνα, εικόνες του 17ου και ιδιαίτερα του 19ου αιώνα κοσμούν και καθαγιάζουν το χώρο.

Επιπρόσθετα, αρχιερατικά άμφια, ιερά σκεύη και καλύμματα τους, πολλά του 19ου αιώνα, ενθύμιο του Χρυσοστόμου Δράμας και Σμύρνης αποτελούν τα σημαντικά εκθέματα του μουσείου. Πολλά από τα εκθέματα είναι κειμήλια που μετέφεραν πρόσφυγες της Μικράς Ασίας και του Πόντου, το 1922, από τις εκκλησίες των πανάρχαιων εστιών στη νέα πατρίδα, σαν το πιο πολύτιμο φορτίο τον καιρό του ξεριζωμού. (Τζήμου κ.α, 2004)

Για τους οργανωμένους προσκυνητές και τους επισκέπτες της πόλης προτείνεται να επικοινωνούν με το γραφείο της Μητρόπολης Δράμας πριν από την επίσκεψή τους στο μουσείο.

3.1.5.3 ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ

Αν και μικρό σε μέγεθος, το μουσείο Φυσικής Ιστορίας αποτελεί σημαντικό πόλο τουριστικής έλξης. Πρόκειται για ένα χώρο διαμορφωμένο με γνώση και μεράκι, όπου ο επισκέπτης μπορεί παρατηρώντας τις προθήκες και τα σχετικά διοράματα να σχηματίσει μια συνολική εικόνα για τους βιότοπους της περιοχής του ποταμού Νέστου και της οροσειράς της Ροδόπης. (<http://www.drama.gr>)

3.1.6 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στην πόλη της Δράμας με τις πλέον των 2000 εκδηλώσεων τα τελευταία τρία χρόνια ο Συνεδριακός τουρισμός αποτελεί μια δυνατή αναπτυσσόμενη αγορά με σημαντικά πλεονεκτήματα για το σύνολο του τουρισμού.

Συμπληρώνοντας και εμπλουτίζοντας την τουριστική προσφορά του νομού, ως μια άλλη μορφή εναλλακτικού τουρισμού, συμβάλει στην ανάπτυξη του αστικού τουρισμού, στην προσέλευση τουριστών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και στην αναβάθμιση του επιπέδου ζωής των κατοίκων.

Οι αίθουσες που παρουσιάζουν αρτιότητα στον εξοπλισμό και παρουσιάζονται κατάλληλες να φιλοξενήσουν μεγάλες εκδηλώσεις βρίσκονται :

- στο κτίριο της νομαρχίας(280 θέσεις),

- στο Τ.Ε.Ι(190 θέσεις),
- στο Επιμελητήριο Δράμας (198 θέσεις),
- στο Δημοτικό ωδείο(254 θέσεις),
- στο Μουσικό Σχολείο (400 θέσεις),
- στο Λαογραφικό Μουσείο (150 θέσεις),
- στο Κτήμα Λαζαρίδη (150 θέσεις),
- στο ξενοδοχείο Κούρος (400 θέσεις),
- στο ξενοδοχείο Αγχίλειον (1000 θέσεις),
- στο Δημαρχείο Παρανεστίου (150 θέσεις),
- στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Παρανεστίου (60 θέσεις)
- στην αίθουσα Κάτω Θόλου (160 θέσεις). (<http://www.drama.gr>)

3.1.7 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1.7.1 ΟΡΕΙΒΑΣΙΑ

Τα βουνά της Δράμας, εκτός από υπαίθρια αναψυχή και περιήγηση που προσφέρουν στο φυσιολάτρη και οδοιπόρο, παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον και για το φανατικό ορειβάτη. Πολύωρες αναβάσεις μπορούμε να κάνουμε στο Φαλακρό, και ιδιαίτερα στο ανατολικό και νότιο τμήμα του. (<http://www.drama.gr>)

Η ανάβαση στην υψηλότερη κορυφή, τον "Προφήτη Ηλία" (2232 μ.), μπορεί να έχει αφετηρία το οροπέδιο του Αγίου Πνεύματος όπου βρίσκεται το χιονοδρομικό κέντρο (1720 μ.). Ακολουθώντας νότια κατεύθυνση φθάνουμε χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, σε 1 ώρα περίπου, στην κορυφή "Καρτάλκα" (2035 μ.). Η θέα είναι καταπληκτική προς τις απόκρημνες νότιες πλαγιές του Φαλακρού και την άγρια χαράδρα της "Νακεβίσας". Από εκεί, ακολουθώντας την κορυφογραμμή, σε 35 λεπτά περίπου συναντούμε το εντυπωσιακό βάραθρο της "Χιονότρυπας". Μετά από 40 λεπτά ανάβασης φθάνουμε στην κορυφή. (<http://www.drama.gr>)

Εδώ μπορούμε να φθάσουμε επίσης έχοντας ως αφετηρία το χωριό Πύργοι. Διασχίζοντας την εντυπωσιακή χαράδρα της "Σουσίτσας" και την κοιλάδα της "Σίτνας", ανεβαίνουμε στις κορυφές "Οξιά" (1819 μ.) και "Ψευτοδόνη" (2060 μ.). Ακολουθώντας ένα εντυπωσιακά όμορφο μονοπάτι φθάνουμε μετά από 6 ώρες

συνολικής πορείας στην κορυφή. Μια άλλη διαδρομή προς το νοτιοδυτικό τμήμα του Φαλακρού (υψηλότερη κορυφή "Άγιος Παύλος" 1769 μ.) έχει ως αφετηρία το Γρανίτη. Είναι πράγματι αλπικό το θέαμα και αξίζει κανείς να διαθέσει 3 ώρες για να χαρεί τη μαγευτική φύση από ψηλά. (<http://www.drama.gr>)

Το ορειβατικό ενδιαφέρον όμως συνεχίζεται στο όρος Όρβηλος, βορειοδυτικά του νομού Δράμας. Αποτελώντας τη νότια προέκταση του μεγάλου ορεινού συγκροτήματος Πιρίν της Βουλγαρίας, διαθέτει ψηλές κορυφές που προσφέρονται για θερινές και χειμερινές αναβάσεις. Η ανάβαση στην κορυφή "Τσολιάς" (2172 μ.) ξεκινάει από την εκκλησία του Ακρινού (7 χλμ. από το χωριό Κατάφυτο) και είναι διάρκειας 4 ωρών. Ο Όρβηλος διατηρεί το χειμώνα πολύ χιόνι, κατάλληλο για ορειβατικό σκι. Οι όμορφες ορθοπλαγιές του είναι ιδανικές για αναρρίχηση βράχου και πάγου. (<http://www.drama.gr>)

Το Μενοίκιο όρος, στα δυτικά του νομού Δράμας, μάς προσφέρει μια ακόμη διαδρομή. Ξεκινώντας από το χωριό Μικρόπολη ακολουθούμε το παραδοσιακό λιθόστρωτο μονοπάτι και σε 1 ώρα και 30 λεπτά βρισκόμαστε στο καταφύγιο του ορειβατικού συλλόγου Μικρόπολης στη θέση "Καστανόδασος". Από εδώ συνεχίζουμε τη διαδρομή μας μέχρι το οροπέδιο της Καλλίπολης, ενώ σε 1 ώρα και 30 λεπτά φθάνουμε στην κορυφή "Μαυρομάτα" στα 1963 μ. (<http://www.drama.gr>)

3.1.7.2 ΑΝΑΡΡΙΧΗΣΗ

Για τους λάτρες της περιπέτειας και του υψηλού κινδύνου το Φαλακρό αποτελεί ένα από τα συναρπαστικότερα αναρριχητικά πεδία του ελλαδικού χώρου. Τα πεδία αυτά σχηματίζονται από τις ορθοπλαγιές που περικλείονται στις κορυφές (από δυτικά προς ανατολικά) "Καρτάλκα", κορυφή του "Φαραγγιού", "Χιονότρυπα", "Προφήτης Ηλίας", "Ψευτοδόντι", "Βάρδενα" και "Σίτνα", δημιουργώντας ένα πέταλο τριών χιλιομέτρων. Προσφέρουν πολλές δυνατότητες για μεγάλες και δύσκολες μικτές διαδρομές ή ατελείωτα λούκια. Για να επισκεφθούμε τα αναρριχητικά πεδία θα ξεκινήσουμε από το χωριό Πύργοι ή από το χιονοδρομικό κέντρο του Φαλακρού. Οι ορειβατικοί σύλλογοι Προσοτσάνης και Δράμας θα μας βοηθήσουν με ειδικές πληροφορίες. (<http://www.drama.gr>)

3.1.7.3 ΑΕΡΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Η περιοχή της Δράμας προσφέρει σημαντικές φυσικές πίστες, όπως αυτές του Φαλακρού, του Μενοικίου και των βουνών της Λεκάνης, για την άσκηση του αλεξίπτωτου πλαγιάς και του αιωροπτέρου. Ο αθλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει την πίστα απογείωσης στην περιοχή Πύργων - Πετρούσας σε υψόμετρο 1200 μ. με προσανατολισμό νοτιοανατολικό, νότιο, νοτιοδυτικό. Η διαδρομή των 3 χλμ. από τον οικισμό των Πύργων μέχρι την πίστα απογείωσης είναι βατός χωματόδρομος. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει την πίστα απογείωσης του Κορύλοβου σε υψόμετρο 650 μ. με προσανατολισμό νοτιοανατολικό, νότιο, νοτιοδυτικό. Εδώ θα φθάσει από το κέντρο της πόλης μετά από μία πεντάλεπτη διαδρομή. Η πεδιάδα της Δράμας αποτελεί ιδανικό τόπο για προσγειώσεις. (<http://www.drama.gr>)

3.1.8 ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΦΑΛΑΚΡΟΥ

Στο οροπέδιο του Αγίου Πνεύματος, σε υψόμετρο 1.720 μέτρα, και γύρω από το καταφύγιο του ΕΟΣ Δράμας, ανατύχθηκε το Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού, με υποτυπώδη υποδομή και οργάνωση, σε μία έκταση 3.000 περίπου στρεμμάτων. Ανατολικά του οροπεδίου του Αγίου Πνεύματος, εκτείνεται ο κύριος ορεινός όγκος του Φαλακρού, μια περιοχή που λόγω των μορφολογικών και των πολύπλευρων γεωφυσικών χαρακτηριστικών της δικαιούται αξιοποίησης για χιονοδρομικές και άλλες τουριστικές δραστηριότητες. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Το Χιονοδρομικό Κέντρο του Φαλακρού δεν αξιοποιήθηκε μέχρι σήμερα, όπως άλλα χιονοδρομικά κέντρα, είναι όμως σπουδαιότατο κεφάλαιο για την τουριστική ανάπτυξη του νομού, λόγω των πλεονεκτημάτων και της θέσης του, ως το μόνο μεγάλων αξιώσεων χιονοδρομικό κέντρο της βορειοανατολικής Ελλάδας και επιδιώκεται να καταστεί μοχλός ανάπτυξης των πολύπλευρων γεωφυσικών και τουριστικών δυνατοτήτων του νομού και τομέας αιχμής για την προσέλκυση επενδύσεων. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Ιστορικά, η λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου Φαλακρού διασφαλίστηκε από τις φιλότιμες προσπάθειες του Ελληνικού Ορειβατικού Συλλόγου Δράμας, που μαζί με την συνδρομή της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και της

Νομαρχίας Δράμας διατήρησαν την κατά το δυνατόν απρόσκοπτη λειτουργία του. Οι υπάρχουσες σήμερα εγκαταστάσεις, το τριώροφο ορειβατικό καταφύγιο του ΕΟΣΔ, ο συρόμενος και οι δύο παιδικοί αναβατήρες εκμάθησης (baby), ένας χιονοστρωτήρας, ένα εκχιονιστικό μηχάνημα, και οι κινητές μονάδες των επιχειρήσεων-καταστημάτων ενοικίασεως ειδών χιονοδρομίας και σχολών εκμάθησης, είναι ανεπαρκής υποδομή και ο εξοπλισμός αυτός σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του μεγάλου αριθμού επισκεπτών οι οποίοι συρρέουν στο κέντρο τις αργίες του χειμώνα, από πληθώρα περιοχών της Βόρειας Ελλάδας, για να απολαύσουν τις ομορφιές του βουνού και να εξασκηθούν στα αγαπημένα τους σπορ. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Η συνεχής αύξηση του αριθμού των επισκεπτών στο Χιονοδρομικό Κέντρο, εξ αιτίας του γεγονότος ότι οι χειμερινές δραστηριότητες και τα σπορ γίνονται πλέον εξαιρετικά δημοφιλή μεταξύ των νέων αλλά και των μεγαλύτερων ηλικιών, και η μακροχρόνια πίεση για ποιοτικές και ποσοτικές βελτιώσεις των συνθηκών του Χιονοδρομικού Κέντρου, έχει καταστήσει πλέον πρόδηλη στους φορείς την αναγκαιότητα ανάπτυξής του, με στόχο την συμβολή του στην τόνωση της οικονομίας της ευρύτερης περιοχής, καθώς άλλες εναλλακτικές λύσεις δεν προσφέρονται. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Η αξιοποίηση του Τουριστικού και Χιονοδρομικού Κέντρου του Φαλακρού δεν θα σημάνει απλώς και μόνο το άνοιγμα μιας νέας εποχής για την περιοχή, αλλά θα δώσει παράλληλα την ευκαιρία σε εκατοντάδες χιονοδρόμους να χαρούν το σκι και τις άλλες αθλητικές ή μη δραστηριότητες μέχρι τις αρχές του Απριλίου όσο δηλαδή διαρκεί η χιονοδρομική περίοδος αλλά και την ευκαιρία σε χιλιάδες επισκέπτες να ασχοληθούν με διάφορες άλλες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια όλου του υπόλοιπου χρόνου. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Η ζήτηση που θα αναπτυχθεί, με την μετεξέλιξη του Χ.Κ.Φαλακρού σε σύγχρονο αξιόλογο χιονοδρομικό κέντρο, και καθώς το καθεστώς της μονοήμερης επίσκεψης θα μεταβάλλεται και θα επιδιώκονται διανυκτερεύσεις, θα δημιουργήσει κίνητρα για την ανάπτυξη επενδύσεων στον τουριστικό τομέα και την παροχή υπηρεσιών. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Ήδη σε όλη σχεδόν την ευρύτερη περιοχή, ο τουρισμός έχει πάρει μια σαφή μορφή οικοτουρισμού και με τα χαρακτηριστικά αυτά στο βαθμό που μπορεί να αποτελέσει ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης στοιχειοθετεί την σημαντικότερη οικονομική προοπτική ιδιαίτερα για την ορεινή ζώνη του Νομού. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

Τα τελευταία χρόνια με το ενεργό ενδιαφέρον της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δράμας και πρόσφατα με την ίδρυση και λειτουργία της Αναπτυξιακής Εταιρείας Χιονοδρομικού Κέντρου Φαλακρού Α.Ε. «ΑΝ.ΦΑ», το Χ.Κ.Φαλακρού εισέρχεται σε φάση ανάπτυξης. (ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ κ.α, 2000)

3.1.9 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Στην ύπαιθρο του Νομού και ιδιαίτερα στα ορεινά και ημιορεινά τμήματά της, συναντούμε αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς με ιστορικό, πολιτιστικό αλλά και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών συγκροτήθηκε και εξελίχθηκε στη διάρκεια των περασμένων αιώνων και ιστορικών περιόδων. Ειδικότερα, κάθε ένας από αυτούς τους οικισμούς αναπτύχθηκε, με ξεχωριστό ειδικό βάρος κάθε φορά, σε εστία τοπικής γεωργικής – κτηνοτροφικής παραγωγής και εμπορικών συναλλαγών. Προσαρμοσμένοι στις κλιματικές συνθήκες της περιοχής, στη μορφολογία του εδάφους, στα υπάρχοντα υλικά κατασκευής, στον τρόπο διαβίωσης και στις ασχολίες των κατοίκων, οι εν λόγω οικισμοί έδωσαν ποικιλία τύπων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, δείγματα των οποίων μπορεί κανείς να συναντήσει στο Παγονέρι, τα Λευκόγεια, το Περιθώρι, το Νευροκόπι, τον Γρανίτη, την Καλή Βρύση, την Καλλιθέα, τα Κοκκινόγεια, την Προσοτσάνη, τον Νικηφόρο, την Ψηλή Ράχη, το Τείχος, το Καπνόφυτο, τον Θόλο, την Πρασινάδα, την Κρήνη και τη Στέρνα. (Τζήμου κ.α, 2004)

Το αγροτόσπιτο ή καπνόσπιτο μάς βοηθάει να κατανοήσουμε τις παλαιότερες , κοινωνίες αυτού του τόπου, να γνωρίσουμε τις καθημερινές συνήθειες των ανθρώπων, της υπαίθρου, να εκτιμήσουμε τις τεχνικές τους και τους τρόπους οικοδόμησης. Βοηθητικά κτίσματα ή/ και χώροι του αγροτικού σπιτιού είναι οι στάβλοι, οι αποθήκες , το πλυσταριό, ο φούρνος. Όλοι οι βοηθητικοί χώροι βρίσκονται μέσα στην αυλή του σπιτιού και περιστοιχίζονται από ψηλό μανδρότοιχο. Τα έπιπλα που διαθέτουν είναι τα απαραίτητα, απλά και λιτά, φτιαγμένα τις περισσότερες φορές από τους ίδιους. Ξύλινες εντοιχισμένες ντουλάπες (‘μεσάντρες’), ξύλινα ράφια για την τοποθέτηση σκευών, το ‘σεντούκι’ (το μπαούλο), ο ‘σοφράς’

(χαμηλό τραπέζι φαγητού), οι καναπέδες στρωμένοι με τα πολύχρωμα υφάσματα. (Τζήμου κ.α, 2004)

Εκτός από τα αγροτικά σπίτια υπήρχαν και τα αρχοντικά του περασμένου αιώνα, κατοικίες εύπορων οικογενειών, ‘μπέηδων’, καπνομεσιτών και γεωργοκτηνοτρόφων. Τα αρχοντικά έχουν μεγαλύτερο όγκο από τα συνηθισμένα αγροτόσπιτα, καλύτερη κατασκευή, προσεγμένες λεπτομέρειες και αξιόλογα μορφολογικά στοιχεία. Ο χώρος κάτω από το ‘χαγιάτι’ είναι ανοικτός και ενιαίος με την αυλή. Ο όροφος διαθέτει συνήθως ένα ή δύο ‘μουσαφίρ-οντάδες’ (δωμάτια για τους επισκέπτες) που χρησιμεύουν σαν χώροι υποδοχής ή ξεκούρασης. Κατασκευάζονται από ‘τσατμά’ (είδος ελαφράς τοιχοποιίας) πάνω σε πέτρινη βάση και έχουν αρκετά ανοίγματα σε όλους τους τοίχους, προσφέροντας ενδιαφέρουσα θέα. Διαθέτουν πλούσια διακόσμηση στα ταβάνια, στους τοίχους και στα ανοίγματα. Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε πως τα σπίτια που διατηρούν αναλλοίωτη την αρχιτεκτονική τους μορφή είναι στην πλειονότητά τους εγκαταλελειμμένα. Επεμβάσεις των νεότερων γενιών αλλοίωσαν την αρχική μορφή τους. (Τζήμου κ.α, 2004)

3.1.10 ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΑΙΝΙΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΜΗΚΟΥΣ

Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας ξεκίνησε το 1978 ως πρωτοβουλία της Κινηματογραφικής Λέσχης της Δράμας. Η ανταπόκριση τόσο των κινηματογραφιστών όσο και του κοινού ήταν μεγάλη από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του. Έπειτα από μερικά χρόνια, το Φεστιβάλ υιοθετήθηκε από τον Δήμο της Δράμας και στα μέσα της δεκαετίας του 80’ από την Πολιτεία. (www.dramafilmfestival.gr)

Η πορεία του θεσμού έδειξε την επιτακτική ανάγκη της ύπαρξης ενός χώρου παρουσίασης και προβολής της ταινίας μικρού μήκους ως αυτοτελούς καλλιτεχνικής έκφρασης. Η πείρα του παρελθόντος βοήθησε στην βελτίωση των συνθηκών διεξαγωγής του Φεστιβάλ. (www.dramafilmfestival.gr)

Τα τελευταία χρόνια, το Φεστιβάλ Δράμας έχει καθιερωθεί στη συνείδηση τόσο του κινηματογραφικού κόσμου όσο και στη συνείδηση του κοινού, ως ο χώρος ανάδειξης των κινηματογραφικών ταινιών μικρού μήκους, ως ο χώρος παρουσίασης

όλων αυτών που θα αποτελέσουν ή θα συμπληρώσουν στο μέλλον ένα βασικό κομμάτι του πολιτισμού μας. (www.dramafilmfestival.gr)

Τόσο η Δημοτική Αρχή όσο και η Πολιτεία στάθηκαν αρωγοί και βοήθησαν με κάθε τρόπο την βελτίωση των συνθηκών διεξαγωγής του Φεστιβάλ. Η άριστη προβολή των ταινιών που συμμετέχουν αλλά και οι νέες αίθουσες που ετοιμάζονται θα συμπληρώσουν την τεχνική υποδομή. Το Φεστιβάλ Δράμας είναι ένας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται και ανανεώνεται.. Έτσι, εκτός από το Εθνικό Φεστιβάλ τα τελευταία χρόνια διεξάγεται και το Διεθνές Φεστιβάλ, όπου διαγωνίζονται παρουσιάζονται στα παράλληλα αφιερώματα ταινίες κινηματογραφιστών απ' όλο τον κόσμο. Ήδη από τον πρώτο χρόνο, ο αριθμός των συμμετεχόντων στο Διεθνές Τμήμα είναι εντυπωσιακός. Ενδεικτικό της σημασίας που αποδίδουν στο Φεστιβάλ Δράμας οι νέοι κινηματογραφιστές είναι πως πολλοί απ' αυτούς θεωρούν πως η συμμετοχή και βράβευσή τους στο Φεστιβάλ θα αποτελέσει ένα εφαλτήριο, τόσο για την αναγνώριση του έργου τους όσο και για την περαιτέρω καλλιτεχνική πορεία τους. Παράλληλα, το χρηματικό ύψος των βραβείων καθιστά ακόμα πιο ελκυστική την συμμετοχή τους. (www.dramafilmfestival.gr)

Εκτός απ' αυτά, η ζεστή φιλοξενία των κατοίκων της όμορφης Δράμας, που αγκάλιασαν το θεσμό από την πρώτη στιγμή, το φιλικό περιβάλλον και η επαφή ανάμεσα σε καλλιτέχνες από διάφορα μέρη του κόσμου, συντελούν στη δημιουργία μιας ξεχωριστής ατμόσφαιρας, όπου το σημαντικό δεν είναι τόσο η βράβευση, όσο η συμμετοχή και η επαφή με ομοτέχνους. Το Φεστιβάλ δίνει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο στην προβολή των ταινιών αλλά και στην δημιουργία φιλικής ατμόσφαιρας. Θεωρεί πως οι καλλιτέχνες δεν είναι αποκομμένοι από τον κόσμο αλλά ζουν, αναπνέουν και πρέπει να διασκεδάσουν... Αυτό δεν είναι άλλωστε και ο κινηματογράφος; (www.dramafilmfestival.gr)

Από τον Αύγουστο του 1996, το Υπουργείο Πολιτισμού, αναγνωρίζοντας την σημασία και το κύρος του Φεστιβάλ της Δράμας, το ενέταξε στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων. Η ένταξη είχε ως αποτέλεσμα τη συμμετοχή σ' ένα πολιτιστικό δίκτυο Πανελλαδικής εμβέλειας αλλά και τη θεσμοθέτηση απρόσκοπτης χρηματοδότησης εξ ίσου από το Υπουργείο Πολιτισμού και από το Δήμος Δράμας. (www.dramafilmfestival.gr)

Το Φεστιβάλ έρχεται σε επαφή με άλλα αντίστοιχα Διεθνή Φεστιβάλ, καλεί ανθρώπους του διεθνούς κινηματογράφου, οι οποίοι μεταδίδουν την γνώση και την

πείρα τους στους νέους κινηματογραφιστές, διοργανώνει αφιερώματα σε διεθνείς κινηματογραφίες, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για καλλιτεχνική ενημέρωση αλλά και στην αναγκαία κρίση και σύγκριση. (www.dramafilmfestival.gr)

Έτσι, σήμερα πλέον το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας, τόσο το Διεθνές όσο και το Ελληνικό, έχει εξελιχθεί σε έναν πολιτιστικό οργανισμό, τόσο εθνικής όσο και διεθνούς εμβέλειας. (www.dramafilmfestival.gr)

3.1.11 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ

Η Δράμα είναι χτισμένη στους πρόποδες του Φαλακρού, μέσα σε μια καταπράσινη περιοχή και φημίζεται για τα πολλά νερά που αναβλύζουν από κάθε γωνιά της, δημιουργώντας μικρούς μοναδικούς βιότοπους. Κάτω από τις κορυφές του Φαλακρού, πανύψηλα δέντρα σκεπάζουν τις πηγές και τα ρυάκια, ήρεμοι ρυθμοί ζώης στις γειτονιές και στα πάρκα, φιλόξενοι και ευχάριστοι άνθρωποι συνθέτουν την εικόνα της πόλης που βρίσκεται στην καρδιά του νομού, αφετηρία για τις περισσότερες εξορμήσεις μας στην ύπαιθρο. Τα αρχαιολογικά ευρήματα από τους κλασικούς χρόνους, οι βυζαντινές εκκλησίες, το κάστρο, τα νεοκλασικά αρχοντικά της, τα ιστορικά καπνομάγαζα, οι μύλοι και οι γραφικές γειτονιές, συνθέτουν το σκηνικό μιας πόλης σημαντικής στο πέρασμα του χρόνου. Μιας πόλης με έντονη φυσιογνωμία και ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα.

Η Δράμα γνώρισε έντονους ρυθμούς ανάπτυξης μέσα στον 20ο αιώνα και οι αλλαγές στη φυσιογνωμία και στην αρχιτεκτονική της ήταν ραγδαίες, ανταποκρινόμενες στις ανάγκες των πολυάριθμων κατοίκων. Πολλές συνοικίες στο ιστορικό της κέντρο απέκτησαν νέο χρώμα, ενώ δημιουργήθηκαν άλλες στην περιφέρεια της πόλης. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στην πόλη μπορεί κανείς να επισκεφθεί τους υδρόμυλους στην Αγία Βαρβάρα και να περπατήσει την περιοχή. Να φωτογραφίσει τα αξιοθέατα της και αφήσει τα διατηρητέα σήμερα κτίρια να τον ταξιδέψουν πίσω στο χρόνο, στις απαρχές της εκβιομηχάνισης, τότε που η καλλιέργεια και το εμπόριο του καπνού έφερνε στην πόλη την οικονομική ευρωστία, την οποία εκφράζουν οι επιβλητικές καπναποθήκες, που χτίζονται την ίδια εποχή. Ολόκληρο το κέντρο της Δράμας, με την απaráμιλλη γοητεία που συνθέτει η παρουσία των νερών και η έντονη παρουσία μνημείων

βιομηχανικής αρχαιολογίας (καπναποθήκες και νερόμυλοι), έχει οδηγήσει το Υπουργείο Πολιτισμού στο να το χαρακτηρίσει από το 1984, ως ιστορικό τόπο. Μέσα σε αυτήν τη σύγχρονη πόλη, ο επισκέπτης θα ανακαλύψει με έκπληξη πως ορισμένα τμήματα της Δράμας αντιστέκονται στο χρόνο και στις αλλαγές, φέρνοντας μαζί τους εικόνες άλλων εποχών, σε μια κοινωνία τότε πολυφυλετική και πολυθρησκευτική, σε ένα ανθρώπινο μωσαϊκό που άφησε τα σημάδια του στα μνημεία της. (Τζήμου κ.α, 2004)

Για αυτούς τους λόγους το οδοιπορικό στη Δράμα θα ξεκινήσει από το αρχαιολογικό μουσείο κοντά στο δημοτικό πάρκο, χώρο πρασίνου και τρεχούμενων νερών, καθώς αποτελεί συγχρόνως και μουσείο της πόλης. Εκεί, θα βρούμε συγκεντρωμένες πληροφορίες για την ιστορία της από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την τουρκοκρατία και το μεσοπόλεμο, σχηματίζοντας μια πρώτη εικόνα για τη διάρκεια και την ποικιλία του πολιτισμού σε αυτόν τον τόπο.

Θα συνεχίσουμε την ξενάγησή μας στο πάρκο της Αγίας Βαρβάρας των 60 περίπου στρεμμάτων, που σφράγισε διαχρονικά την ταυτότητα της πόλης και αποτελεί τουριστικό πόλο έλξης. Εδώ αποτυπώνονται τόσο ο πλούτος της περιοχής σε νερά όσο και η νεότερη ιστορία της Δράμας. Από διάφορα σημεία αναβλύζει νερό, σχηματίζοντας μικρές λίμνες και καταρράκτες κάτω από τον ίσκιο των αιωνόβιων δέντρων. Αλλού τα νερά προκαλούν εντυπωσιακό θόρυβο και αλλού κυλούν ήρεμα, όπως διακλαδίζονται και καλύπτουν ολόκληρο το πάρκο. Είναι μια ειδυλλιακή τοποθεσία, με εξαιρετικά χρώματα σε όλες τις εποχές του χρόνου, που συγκινούσε πάντοτε τους περιηγητές και τους κατοίκους αυτής της πόλης. Εδώ θα δούμε τους παραδοσιακούς νερόμυλους και τις πολυώροφες καπναποθήκες του μεσοπολέμου να καθρεπτίζονται στα νερά, και στο βυθό της λίμνης να σώζονται τα ερείπια ορθόδοξου ναού. Ανάμεσα στους νερόμυλους, που βρίσκονται όλοι στη νότια πλευρά, ξεχωρίζει 'ο μύλος των Ζώνκεο', παλιός μουσουλμανικός μύλος, με διατηρημένους το χώρο άλεσης πάνω από τον υπόγειο μηχανισμό κίνησης, το χώρο αποθήκευσης στο ισόγειο και δίπλα τη διώροφη κατοικία του μυλωνά. Στη βόρεια πλευρά του πάρκου σώζεται η πολυώροφη καπναποθήκη του Ελβετοεβραίου καπνεμπόρου Ερμαν Σπήρερ από το 1925, για να θυμίζει τη χρυσή εποχή της πόλης με τους εκατοντάδες εργάτες στα «σαλόνια» των καπνομάγαζων να επεξεργάζονται καπνό εξαιρετικής ποιότητας. Ακριβώς μπροστά της τα ερείπια της καπναποθήκης του Γιοσέφ Φαρατζή, όπου κλείστηκαν οι δραμινοί Εβραίοι το 1943 πριν από το τραγικό τέλος τους στα

πολωνικά στρατόπεδα εξόντωσης, με το μνημείο τους στο κέντρο του πάρκου. Γύρω από τα μνημεία, σώζονται κατοικίες προηγούμενων εποχών, που έχουν ανακηρυχθεί διατηρητέα κτίρια, με σημαντικότερο το μέγαρο του καπνέμπορου Αναστασιάδη, από το 1876, επενδυμένο εξωτερικά με ντόπιο μάρμαρο. (Τζήμου κ.α, 2004)

Σήμερα η περιοχή συγκεντρώνει πλήθος επισκεπτών, από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο και σ' όλη τη διάρκεια της μέρας, για ξεκούραση και διασκέδαση στα αναψυκτήρια και στις ταβέρνες. Ακόμη, προσφέρει ευκαιρίες για ψυχαγωγία στο υπαίθριο θεατράκι και στην αίθουσα τέχνης ‘Μελίνα’ του πολιτιστικού κέντρου του δήμου. Ξεχωριστή μέρα για την περιοχή είναι η παραμονή της γιορτής της πολιούχου της Δράμας, της Αγίας Βαρβάρας, στις 3 Δεκεμβρίου, όταν εκατοντάδες παιδιά αφήνουν τα караβάκια τους φωταγωγημένα στα ήρεμα νερά της λίμνης, ακριβώς μπροστά από την ομώνυμη εκκλησία, προσφέροντας μοναδικό θέαμα στο σούρουπο.

Πίσω από την εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας ανεβαίνουμε τα σκαλοπάτια ανάμεσα σε παλιές διώροφες κατοικίες και ερειπωμένες σήμερα καπναποθήκες για να βρεθούμε στην οδό Περδίκια. Από εκεί προχωρούμε με κατεύθυνση την οδό Βενιζέλου, που αποτελούσε μέχρι πρόσφατα τη σημαντικότερη οδική αρτηρία της πόλης και συγκεντρώνει πολύ αξιόλογα μνημεία κατά μήκος της ή σε μικρή απόσταση από τον άξονά της. Στη συμβολή των δρόμων Περδίκια και Βενιζέλου, προβάλλουν μπροστά μας τα Εκπαιδευτήρια Δράμας που χτίστηκαν το 1907 – 1908 με δωρεά της οικογένειας του Μακεδονομάχου Παύλου Μελά και την υποστήριξη του Εθνομάρτυρα Μητροπολίτη Δράμας και μετέπειτα Σμύρνης Χρυσοστόμου.

Κατηφορίζοντας στην οδό Βενιζέλου θα επισκεφθούμε το εκκλησιαστικό μουσείο, δίπλα στο επισκοπικό μέγαρο, με τους πολύτιμους θησαυρούς της Ορθοδοξίας. Η επόμενη στάση μας γίνεται στη μικρή πλατεία κοντά στη Μητρόπολη Δράμας. Δίπλα στο μεταγενέστερο ναό, διατηρείται τμήμα της παλαιάς Μητρόπολης των Εισοδίων της Θεοτόκου, που χτίστηκε το 1834 από το Μητροπολίτη Φιλίππων Γερμανό, με εξαιρετικής τέχνης ξυλόγλυπτα στο εσωτερικό από τα μέσα του 19ου αι. Ακριβώς απέναντι σώζονται το ανακαινισμένο κτίριο του παλαιότερου κινηματογράφου της πόλης, του άλλοτε ‘Μέγα’ από το 1913, και αστικές κατοικίες από τις αρχές του 20ού αι. Σε μικρή απόσταση από τον κινηματογράφο θα βρούμε τη βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Σοφίας του 10ου αιώνα. Η εκκλησία γνώρισε επεμβάσεις τόσο στα βυζαντινά χρόνια όσο και στην περίοδο της τουρκοκρατίας, όταν μετατράπηκε σε τζαμί (‘Μπέη Τζαμί’) και το σημερινό καμπαναριό ήταν βάση

‘μινιάρé’. Αποτελείται από κεντρικό τετράγωνο χώρο, που στηρίζεται σε τέσσερις ογκώδεις πεσσούς με τη μεσολάβηση τόξων και καλύπτεται από ψηλό οκτάπλευρο τρούλο. (Τζήμου κ.α, 2004)

Στην ίδια περιοχή, που αποτελεί το ιστορικό κέντρο της Δράμας και την παλιά χριστιανική συνοικία, θα αναζητήσουμε τα υπολείμματα των βυζαντινών τειχών. Ανάμεσα σε σύγχρονες και αστικές κατοικίες του μεσοπολέμου σώζονται τμήματα έξι πύργων από τα τείχη που είχαν μήκος γύρω στα 850 μ. και κάλυπταν έκταση 40 στρεμμάτων. Χτίστηκαν για πρώτη φορά γύρω στο 10ο αι. και ενισχύθηκαν σε δύο επόμενες φάσεις, με τελευταία εκείνη του 1206 από τον τότε διοικητή του κάστρου, τον Λατίνο Βονιφάτιο Μομφερατικό. Αποτελεί ιδιαίτερα ισχυρή οχύρωση για το ένα μικρό Κάστρο που βρισκόταν άλλωστε σε προνομιακή φυσική θέση, καθώς ήταν χτισμένο σε υψίπεδο και οι περισσότερες πλευρές του προστατεύονταν από τα νερά της πόλης. (Τζήμου κ.α, 2004)

Επιστρέφοντας στην οδό Βενιζέλου, περνούμε μπροστά από ανακαινισμένο σήμερα παραδοσιακό καφενείο της πόλης, που στεγάζει στον όροφο τη δημοτική αίθουσα τέχνης ‘Ελευθερία’. Απέναντι, ανάμεσα σε κατοικίες, σώζεται το βυζαντινό εκκλησάκι των Ταξιαρχών από την εποχή των Παλαιολόγων. Πρόκειται για ναό του τύπου μονόχωρης βασιλικής με ορθογώνιο σχήμα, που βρισκόταν σε επαφή με το βυζαντινό τείχος κοντά στην ανατολική του πύλη, καθιστώντας τους Ταξιάρχες, πιθανόν, φύλακες της πόλης. Στην πλευρά του ναού προς τη Βενιζέλου, εντύπωση προκαλεί εντοιχισμένη ανάποδα λατινική επιγραφή, ενώ στο εσωτερικό σώζονται τμήματα τοιχογραφιών με τον κύκλο των Παθών του Χριστού, με τους Ταξιάρχες και τις μορφές δύο Ιεραρχών στην κόγχη του Ιερού. Το εκκλησάκι λειτουργεί και είναι επισκέψιμο στις 8 Νοεμβρίου. Συνεχίζοντας προς την πλατεία Ελευθερίας, προσεγγίζουμε το εμπορικό κέντρο της πόλης. Δεκάδες μικρά καταστήματα, σε σοκάκια της Βενιζέλου και στον κεντρικότερο δρόμο της 19ης Μαΐου, δίνουν μια διαφορετική νότα στην παραδοσιακή αγορά, εκεί όπου για αιώνες χείμαρρος με τα ορμητικά του νερά, την περίοδο των βροχών, χώριζε την πόλη σε δύο τμήματα και προκαλούσε ανυπολόγιστες καταστροφές στους εμπόρους.

Αφήνοντας δεξιά μας το ναό του Αγίου Νικολάου, το ‘Εσκι Τζαμί’ στην περίοδο της τουρκοκρατίας, κατευθυνόμαστε βορειότερα από την πλατεία, που κοσμεύεται με το μνημείο του νεομάρτυρα του ελληνισμού και Μακεδονομάχου Άρμεν Κούπτσιου στο σημείο απαγχονισμού του. Βρισκόμαστε τώρα στο νεότερο εμπορικό

κέντρο της Δράμας με τα καλοσυντηρημένα σοκάκια. Μνήμες άλλων εποχών στην πόλη ξυπνούν τα μουσουλμανικά τεμένη σε αυτήν την κεντρική περιοχή. Στη συμβολή των οδών Άρμεν και Αγαμέμνονος βρίσκεται τέμενος πιθανώς το 'Κουρσαμλή Τζαμί', με αξιόλογες τοιχογραφίες στη βόρεια πλευρά του, που απεικονίζουν ίσως και την πόλη της Δράμας την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Μέσα από τα στενά δρομάκια του κέντρου, βγαίνουμε στην οδό Λαμπριανίδη, όπου θα δούμε άλλο ένα μνημείο των οθωμανικών χρόνων στην πλατεία Δικαστηρίων, που ταυτίζεται από ειδικούς με το γνωστό από το 17ο αιώνα 'Ακ Μεχμέτ Αγά Τζαμί'. Η παρουσία των τεμένων σε αυτήν την περιοχή, και μάλιστα σε περίοπτη θέση όπως είναι οι διασταυρώσεις δρόμων, διευκολύνει την οριοθέτηση των μουσουλμανικών συνοικιών ανατολικά και βόρεια της χριστιανικής συνοικίας.

Κοντά στην ίδια περιοχή, στην οδό Τροίας, σώζεται μακεδονικός τάφος της ελληνιστικής περιόδου, με δύο θαλάμους και κτιστό δρόμο. Βορειότερα βρίσκουμε ελάχιστα δείγματα λαϊκής μουσουλμανικής αρχιτεκτονικής, όπου διατηρείται και το κτίριο δημόσιας οθωμανικής σχολής, το ορφανοτροφείο Δράμας από το μεσοπόλεμο. Επιχειρώντας μια σύντομη εξόρμηση βόρεια της Δράμας, θα επισκεφτούμε το λόφο του Κορύλοβου που αποτελεί ακόμη ένα σημείο αναφοράς για την πόλη. Μέσα στο πευκοδάσος, στις υπώρειες του λόφου, οι φυσιολάτρες απολαμβάνουν περίπατο και άθληση σ' όλες τις εποχές. Ύστερα από οδήγηση ή ανάβαση 4 χλμ. στην κορυφή του και σε υψόμετρο 600 μ., ο επισκέπτης έχει πανοραμική θέα ολόκληρου του δραμινού κάμπου με τα γύρω βουνά. Εκεί θα βρει χώρους ψυχαγωγίας και άθλησης στον αγαπημένο χώρο των Δραμινών για την Καθαρά Δευτέρα.

Η πόλη της Δράμας, σήμερα, με τους 50.000 κατοίκους, εκτός από οικονομικό και εμπορικό κέντρο που έχει την ευκαιρία να προβάλλει τα προϊόντα του στη σημαντική ετήσια εμπορική έκθεση, αποτελεί ακόμη πνευματική κυψέλη και κέντρο ψυχαγωγίας. Κάθε χρόνο οργανώνονται εκδηλώσεις λόγου και τέχνης, με πολλές εκθέσεις καλλιτεχνών από τις βαλκανικές χώρες. Στα τέλη Ιουνίου, ντόπιοι και φιλοξενούμενοι καλλιτέχνες συμμετέχουν στις γιορτές της πόλης, στα 'Ελευθέρια', με πιο χαρακτηριστική την καθιερωμένη χορωδιακή συνάντηση. Στα μέσα Σεπτεμβρίου, συνεχίζεται από το δήμο Δράμας ο πετυχημένος θεσμός του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους, που εμπλουτίστηκε τα τελευταία χρόνια με το διεθνές τμήμα και πολλά αφιερώματα. (Τζήμου κ.α, 2004)

Ο επισκέπτης, όμως, έχει την ευκαιρία να ψυχαγωγηθεί με πολλούς ακόμη τρόπους στη Δράμα. Σε μια πόλη όπου λατρεύτηκε το ποδόσφαιρο χάρη στην ιστορική ομάδα 'Δόξα Δράμας' και αναπτύσσονται σήμερα κυρίως τα αθλήματα του βόλεϋ, του μπάσκετ και του χάντμπολ, ο αθλητισμός για πολλούς είναι τρόπος ζωής. Οι φίλοι της άθλησης μπορούν να γυμναστούν στις εγκαταστάσεις του Εθνικού Σταδίου ή να απολαύσουν το βάδισμα στον Κορύλοβο μέσα στα πεύκα και στα πάρκα της πόλης. Επίσης υπάρχουν δημοτικές εγκαταστάσεις για τένις, οργανωμένοι ιδιωτικοί χώροι για «μίνι» ποδόσφαιρο, πίστες για ανεμοπτερισμό στον Κορύλοβο και «καρτ» στην ανατολική είσοδο της πόλης. Η Δράμα, όμως, είναι ιδιαίτερα γνωστή για τη νυχτερινή διασκέδαση, καθώς οι κάτοικοι διακρίνονται για τη ζωντάνια τους και την έφεση στο χορό και στο τραγούδι. Ξεκινώντας από τα εστιατόρια και τις ταβέρνες της με παραδοσιακές και τοπικές γεύσεις, τα καφέ της με την ξεχωριστή τους φινέτσα, συνεχίζουμε τη γνωριμία μας με την έντονη νυχτερινή ζωή της πόλης σε υπαίθριους και χειμερινούς χώρους, που προσφέρουν πολλές και διαφορετικές επιλογές στον επισκέπτη, ανεξάρτητα από ηλικία, για διασκέδαση.

3.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

3.2.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Η τουριστική προσφορά του Νομού Δράμας εντοπίζεται στους φυσικούς, ιστορικούς και θρησκευτικούς πόρους τους οποίους διαθέτει η περιοχή και στο ξενοδοχειακό δυναμικό του Νομού. Το τελευταίο συμπληρώνεται από τουριστικά καταλύματα άλλου είδους (ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια, κλπ.) καθώς και από αξιόλογο αριθμό εμπορικών καταστημάτων εστίασης, αναψυχής και μονάδες παροχής υπηρεσιών και εξυπηρέτησης της τουριστικής ζήτησης (οργανωμένα ταξιδιωτικά γραφεία και πρακτορεία, κλπ.). Τέλος, υπάρχουν συμπληρωματικές υποδομές και υπηρεσίες με σημαντικότερες αυτές του Χιονοδρομικού Κέντρου, ενώ αυτές των Ιαματικών Πηγών δεν θεωρούνται αναπτυγμένες. (Κότιος κ.α, 1998)

3.2.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Η τουριστική υποδομή του Νομού δεν μπορεί να θεωρηθεί ποσοτικά και ποιοτικά υψηλού επιπέδου, ενώ παρουσιάζει μια τάση ανάκαμψης τα τελευταία χρόνια. Η πληρότητα των μονάδων, παρά τις τάσεις βελτίωσης προς το τέλος της δεκαετίας του '80 (ανοδικές τάσεις την ίδια περίοδο παρατηρήθηκαν τόσο στις αφίξεις όσο και στις διανυκτερεύσεις επισκεπτών του νομού), διατηρείται σε μέτρια επίπεδα (περίπου στο 40 %). Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ η τουριστική υποδομή του νομού όσον αφορά στις ξενοδοχειακές κλίνες βρίσκεται στα μέσα επίπεδα της Περιφέρειας.

Ωστόσο, η ύπαρξη χώρων διαμονής επισκεπτών εντός του Νομού και ιδιαίτερα στην πόλη της Δράμας, δύναται έως σήμερα να καλύψει τις σχετικές ανάγκες σε όλες τις περιόδους του χρόνου. Η πόλη της Δράμας διαθέτει σχετικά περιορισμένες υποδομές διαμονής. Συγκεκριμένα, το δυναμικό της πόλης ανέρχεται σε 500 κλίνες οι οποίες κρίνονται οριακά επαρκείς για τις ανάγκες του Νομού με εξαίρεση την περίοδο της διεξαγωγής του φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους και τη διεξαγωγή συνεδρίων.

Αξιολογή είναι πάντως η μέχρι τώρα επενδυτική δραστηριότητα στην ύπαιθρο του Νομού Δράμας ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία, μετά την εφαρμογή χρηματοδοτικών προγραμμάτων όπως το LEADER II και plus αλλά και τα ολοκληρωμένα 9 Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Κοινοτική Πρωτοβουλία (Κ.Π.) LEADER II συνέβαλε στη δημιουργία επτά μονάδων με 121 κλίνες στην περιοχή ενώ μετά το πέρας της εφαρμογής του τοπικού προγράμματος της Κ.Π. LEADER plus και του Ο.Π.Α.Α.Χ. υπολογίζεται ότι θα δημιουργηθούν ακόμη 286 κλίνες, δηλαδή θα υπάρξει ένας συνολικός αριθμός 407 κλινών στην ύπαιθρο (δημιουργηθείσες μόνο από τα χρηματοδοτικά αυτά προγράμματα). Γενικά, σε επίπεδο Νομού – και συμπεριλαμβανομένων των μη ενταγμένων σε προγράμματα επενδύσεων – υπολογίζεται ότι θα υπάρχουν σύντομα πάνω από 1000 κλίνες.

Εκτός από τις αμιγείς επιχειρήσεις καταλυμάτων υπάρχει και σχετικά μεγάλος αριθμός υπηρεσιών εστίασης (εστιατόρια, παραδοσιακές ταβέρνες, καφέ, κλπ) τα οποία υποστηρίζουν την υπάρχουσα τουριστική κίνηση ή τους ημερήσιους επισκέπτες από γειτονικούς Νομούς.

Μία από τις μεγαλύτερες υποδομές σε περιφερειακό επίπεδο είναι το χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού. Το κέντρο εκτείνεται σε ένα υψομετρικό εύρος από 1.730 ως 2.232 μέτρα, γεγονός το οποίο εγγυάται κάλυψη από χιόνι και διαθέτει πίστες συνολικού μήκους περίπου 24 χιλιομέτρων. Διαθέτει σύγχρονους αναβατήρες για γρήγορη και ασφαλή πρόσβαση στα υψηλότερα τμήματα του κέντρου.

Ακόμη ένας δυνητικά αξιοποιήσιμος πόρος – ο οποίος σε άλλες περιοχές υπήρξε σημαντικός πόλος έλξης – είναι τα οινοποιεία της περιοχής τα οποία – από απόψεως υποδομών – προσφέρουν δυνατότητες επίσκεψης είτε ομάδων είτε μεμονωμένων επισκεπτών. Στην παρούσα φάση λειτουργούν έξι οινοποιεία τα οποία αποτέλεσαν ή αποτελούν σημεία – στάσεις σε δίκτυα όπως οι «Δρόμοι του Κρασιού της Μακεδονίας» ή οι «Δρόμοι του Κρασιού της Βόρειας Ελλάδας».

Τέλος, μπορεί κανείς να αναφερθεί στις συνεδριακές υποδομές του Νομού και πιο συγκεκριμένα στους χώρους που υπάρχουν στη Νομαρχία Δράμας, στο Δημοτικό Ωδείο, στο Επιμελητήριο και το Μουσικό Σχολείο αλλά και στο Τμήμα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του τοπικού Τ.Ε.Ι.. Στους χώρους αυτούς μπορούν να φιλοξενηθούν συνέδρια υψηλού επιπέδου και επιδόσεων και ενδεικτικό της καταλληλότητας των υποδομών τους είναι η πρόσφατη διεξαγωγή συνεδρίων όπως το 7ο Διεθνές Συνέδριο Αθλητιατρικής, το 1ο Βαλκανικό Συνέδριο Φυσικοθεραπείας, κ.α.. Τέτοιου είδους υποδομές είναι δυνατό να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού, μιας δράσης που μπορεί να προσθέσει μεγάλη αξία τοπικά και ιδιαίτερα στην πόλη της Δράμας. Συγκεκριμένα, στον Νομό υπάρχουν εννιά ξενοδοχεία, περισσότερα από τα οποία βρίσκονται στην πόλη της Δράμας, επτά επιπλωμένα διαμερίσματα, ενοικιαζόμενα δωμάτια και καταλύματα, τα οποία είναι διάσπαρτα και τέσσερα καταφύγια, τα οποία βρίσκονται σε ορεινές περιοχές .

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: ΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ.

Όνομα	Οικισμός	Κατηγορία	Κλίνες
ΞΕΝΙΑ	Δράμα	Β	88
ΤΑΣΚΟ	Δράμα	Γ	48
ΜΑΡΙΑΝΑ	Δράμα	Γ	96
ΑΝΕΣΙΣ	Δράμα	Γ	25
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	Δράμα	Γ	87
ΕΣΠΕΡΙΑ	Δράμα	Δ	53

ΑΚΡΙΤΑΣ	Κ.Νευροκόπι	Δ	20
ΟΡΒΗΛΟΣ	Κ.Νευροκόπι		24
PHILOXENIA	Παρανέστι	Γ	18

Πηγή: www.dramanet.gr

]

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3: ΛΟΙΠΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ

Ιδιοκτήτης	Οικισμός	Κλίνες
Γεωργιάδου Σουλτάνα (επιπλωμένα διαμερίσματα)	Παρανέστι	15
Σαββίδης Ιωάννης (ενοικιαζόμενα δωμάτια)	Κ.Νευροκόπι	22
Κουλαουτζίδης Α.- Κοσσυφίδης Γ. ΟΕ	Σκαλωτή	24
Γρανίτης Επενδυτική	Γρανίτης	19
Αχτσιόγλου Μαρία	Σιδηρόνερο	8
Μπόσκος Μόδεστος & Σια ΟΕ	Βώλακας	18
Τουργαΐδου Ανατολή	Μικρομηλιά	8

Πηγή: www.dramanet.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4: ΤΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ

Θέση	Υψόμετρο	Δυνατότητα Φιλοξενίας	Απόσταση
Μπαρτίσεβα	1141	16 άτομα	40χλμ από τη Δράμα
Κουρί	1400	16 άτομα	2,5 ώρες από το χωριό Πύργοι και 1,5 ώρα από τον Βώλακα
Χορός	1700	20 άτομα	4,5 ώρες από το καταφύγιο Β και 3 ώρες από τον Βώλακα
Άγιο πνεύμα	μόνο διημέρευση		Στο χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού

Πηγή: www.dramanet.gr

3.2.3 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Η ποικιλία του τουριστικού προϊόντος που αναμφισβήτητα διαθέτει η περιοχή μελέτης, έλκει ποικίλες ομάδες τουριστών που επισκέπτονται την περιοχή για ξεχωριστούς λόγους. Η τουριστική ζήτηση όπως παρουσιάζεται στον Νομό έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- κατά την διάρκεια του χειμώνα, και ιδιαίτερα κατά την περίοδο των Χριστουγέννων, επισκέπτες καταφθάνουν στο Φαλακρό Όρος και το Χιονοδρομικό Κέντρο
- αξιοσημείωτη προσέλευση σημειώνουν και οι ιαματικές πηγές Θερμιών, χωρίς όμως να διαθέτουν τις πλέον κατάλληλες συνθήκες διαμονής
- σημαντική κίνηση παρατηρείται κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους της Δράμας. Την περίοδο αυτή παρατηρείται αυξημένη κίνηση στα ξενοδοχεία της πόλης
- την ορεινή και δασική περιοχή του Νομού επισκέπτονται αρκετοί φυσιολάτρες και οικολόγοι καθώς επίσης και κυνηγοί. Ωστόσο παρατηρούνται δυσλειτουργίες και προβλήματα λόγω της έλλειψης επαρκών υποδομών
- μόνιμοι πελάτες των δραμινών ξενοδοχείων αποτελούν οι εμπορικοί και επαγγελματικοί αντιπρόσωποι καθώς και τεχνικοί διαφόρων συνεργείων, οι οποίοι συμμετέχουν στην κατασκευή μεγάλων έργων στην περιοχή
- τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά στους εκατοντάδες δραμινούς μετανάστες, οι οποίοι επισκέπτονται τον Νομό κατά την καλοκαιρινή περίοδο

Στους πίνακες που ακολουθούν διαπιστώνεται στατιστικά η σχετικά σταθερή πορεία της τουριστικής κίνησης τα τελευταία έτη στον Νομό (ελαφρώς αυξητική, γεγονός που οφείλεται στην σχετική αύξηση των αλλοδαπών τουριστών), ενώ ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η απόλυτη υπεροχή των ημεδαπών έναντι των αλλοδαπών επισκεπτών. Σε απόλυτα αλλά και σχετικά μεγέθη οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τείνουν να αυξάνονται τα τελευταία χρόνια ενώ ποσοστιαία δεν προσεγγίζουν σε καμία περίπτωση τα μεγέθη των ημεδαπών τουριστών (οι ημεδαποί αποτελούν αναμφισβήτητα τον κύριο όγκο των επισκεπτών. Συγκριτικά με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, η τουριστική κίνηση του Νομού κυμαίνεται σε σαφώς κατώτερα επίπεδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5: ΟΙ ΚΛΙΝΕΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ 1988-1998

Έτος	Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	Διανυκτερεύσεις	
		Ημεδαπών	Αλλοδαπών
1988	467	43.191	2.628
1989	515	57.878	4.868
1990	515	60.622	10.250
1991	515	54.947	6.058
1992	515	53.364	4.195
1993	515	46.319	3.784
1994	532	47.167	3.958
1995	413	48.630	5.107
1996	413	54.528	5.640
1997	413	54.777	5.765
1998	422	49.690	5.099

Πηγή: www.dramanet.gr**ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6. ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ 1996-2001**

Νομός	1996	1997	1998	1999	2000	2001	97/96	98/97	99/98	00/99	01/00
Εβρου	294.247	333.031	327.804	321.103	353.896		13,18%	-	-2,04%	10,21%	
Ροδόπης	131.534	155.402	144.180	153.927	125.840		18,15%	-	6,76%	-	
Εάνθης	102.255	94.237	89.564	98.254	125.614		-7,84%	-	9,70%	27,85%	
Δράμας	54.528	54.777	49.690	55.507	53.232		0,46%	-	11,71%	-4,10%	
Καβάλας	306.195	324.375	338.681	384.298	382.100		5,94%	4,41%	13,47%	-0,57%	
Σύνολο Περιφέρειας	888.759	961.822	949.919	1.013.089	1.040.682	1.046.721	8,22%	-	6,65%	2,72%	0,58

Πηγή: ΕΟΤ, 2002

**ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7. ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ
ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ 1996-2001**

Νομός	ΕΤΟΣ					ΜΕΤΑΒΟΛΗ				
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	97/96	98/97	99/98	00/99
Εβρου	17.037	21.940	22.562	20.428	25.559		28,78%	2,84%	-9,46%	25,12%
Ροδόπης	9.719	12.286	12.916	21.756	22.610		26,41%	5,13%	68,44%	3,93%
Ξάνθης	16.890	12.650	10.962	10.275	14.421		- 25,10%	- 13,34%	-6,27%	40,35%
Δράμας	5.640	5.765	5.099	5.214	7.663		2,22%	- 11,55%	2,26%	46,97%
Καβάλας	398.593	434.033	374.884	392.353	410.027		8,89%	- 13,63%	4,66%	4,50%
Σύνολο Περιφέρειας	447.879	486.674	426.423	450.026	420.280	495.011	8,66%	- 12,38%	5,54%	6,72%

Πηγή: ΕΟΤ, 2002

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης είναι το βασικό εκείνο στάδιο στη διαδικασία του σχεδιασμού, που θα δώσει το πλαίσιο μέσα από το οποίο θα προκύψουν τα τελικά συμπεράσματα. Παράλληλα σε μια διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού, που είναι μια συνεχής μακροχρόνια κυκλική διαδικασία, αποτελεί το σημαντικότερο κομμάτι αφού μέσα από την αξιολόγηση θα επισημανθούν τα προβλήματα που έχουν προκύψει καθώς και τα αποτελέσματα, θετικά ή αρνητικά, του προηγούμενου σχεδιασμού. Στην διάρκεια της αξιολόγησης επισημαίνονται επίσης τα θετικά και αρνητικά στοιχεία της υπό μελέτη περιοχής.

Για την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής της Δράμας θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της S.W.O.T. analysis. Η συγκεκριμένη μέθοδος είναι ευρέως διαδεδομένη τα τελευταία χρόνια σε πολλές μορφές σχεδιασμού. Οι σχεδιαστές του χώρου την χρησιμοποιούν μιας και έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται ανάλογα. Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι και περίπτωση του σχεδιασμού του τοπίου και της τουριστικής ανάπτυξης.(KLIJN J.A., 1999)

Η περιοχή της Δράμας αποτελεί μια από τις προνομιακές περιοχές σε φυσικά τοπία και φυσικά οικοσυστήματα στην Ελλάδα. Είναι επομένως επιβεβλημένη η ανάγκη για σωστή διαχείριση των τοπίων του νομού, διαχείριση ή ανάπτυξη που θα προκύπτει μέσα από εφαρμογή πολιτικών που θα εντάσσονται στα πλαίσια ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού. Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει τον κινητήριο μοχλό οικονομικής και βιοτικής ανάπτυξης των πολιτών, αλλά είναι απαραίτητο η ανάπτυξη αυτή να είναι εναρμονισμένη με τη διατήρηση του φυσικού τοπίου.

Η ύπαρξη σημαντικών τουριστικών πόρων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα και συγκριτικό πλεονέκτημα για τις περιοχές που επιδιώκουν να αναπτυχθούν τουριστικά. Πολλές περιοχές σε ολόκληρη την Ευρώπη αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν ανάλογες προκλήσεις για την ανάπτυξη τους, περιοχές που έχουν πολλά κοινά σημεία μ' αυτήν της περιοχής της Δράμας. Αλλού αντιμετωπίστηκαν με επιτυχή τρόπο και οδήγησαν στην ανάπτυξη των περιοχών αυτών, ενώ σε άλλες περιπτώσεις προέκυψαν προβλήματα δισεπίλυτα που οδήγησαν σε τις περιοχές αυτές σε περιβαλλοντική υποβάθμιση. Έτσι οι τοπικές αρχές της Δράμας είναι ανάγκη να επιλέξουν την κατάλληλη στρατηγική που θα προσδιορίζει το ρόλο που θα

διαδραματίσει ο τουρισμός σε σχέση με το τοπίο. Επίσης ο σχεδιασμός και η διαχείριση του τουρισμού, στην προοπτική της βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής, θα πρέπει να γίνεται με τρόπο ώστε τα κοινωνικό-οικονομικά οφέλη να διαχέονται κατά το δυνατό περισσότερο σε όλη την κοινωνία και να προϋποθέτει τη διατήρηση του τοπίου που αποτελεί κεντρικό άξονα ανάπτυξης του. (ΚΟΚΚΩΣΗΣ, 2001)

4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T

Για να σχεδιαστεί με πληρότητα και εγκυρότητα ένα στρατηγικό πρόγραμμα ανάπτυξης για το Νομό Δράμας, κρίνεται σκόπιμο οι λήπτες των αποφάσεων να έχουν ακριβή και πλήρη θεώρηση για το εξωτερικό περιβάλλον και για τις εσωτερικές δυνατότητες της περιοχής. Μια τεχνική για τη αξιολόγηση των παραπάνω στοιχείων, είναι και η ανάλυση S.W.O.T η οποία αναφέρεται στις εσωτερικές Δυνάμεις (Strengths) και Αδυναμίες (Weaknesses), και στις εξωτερικές Ευκαιρίες (Opportunities) και Απειλές (Threats). Ειδικότερα:

1. Δυνάμεις (Strengths), είναι οι εσωτερικές συνθήκες που οπλίζουν την περιοχή με ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα έναντι πιθανών ανταγωνιστών.
2. Αδυναμίες (Weaknesses), είναι εσωτερικές συνθήκες που μειώνουν την απόδοση και αποτελεσματικότητα της τοπικής οικονομίας.
3. Ευκαιρίες (Opportunities), είναι τρέχουσες ή μελλοντικές συνθήκες του περιβάλλοντος που ενεργούν θετικά για την αύξηση του τρέχοντος ή του δυνητικού προϊόντος της περιοχής.
4. Απειλές (Threats), είναι τρέχουσες ή μελλοντικές συνθήκες του περιβάλλοντος που ενεργούν αρνητικά για την αύξηση του τρέχοντος ή του δυνητικού προϊόντος της περιοχής.

Η S.W.O.T ανάλυση είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, ως μέθοδος περιβαλλοντικής ανίχνευσης και αξιολόγησης, στα προκαταρκτικά στάδια του προγραμματικού σχεδιασμού επειδή, κυρίως, διασφαλίζει την ορθολογική προοπτική και εμπεριέχει σημαντικό κριτικό προβληματισμό. Ειδικότερα, ταξινομεί συστηματικά πληροφορίες και απόψεις στρατηγικής φύσεως για τη περιοχή και διαμορφώνει εναλλακτικά σενάρια ανάπτυξης που, σε μεταγενέστερο στάδιο, τυχαίνουν επεξεργασίας μέσω πιο εξειδικευμένων μοντέλων και τεχνικών ανάλυσης. Η S.W.O.T υπογραμμίζει ιδιαίτερα

την ευαισθησία της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο σε απρόβλεπτες μεταβολές που οφείλονται στην εθνική οικονομία. Εισάγει σε αρχικό στάδιο το κυρίαρχο πλαίσιο αιτιότητας που διευκολύνει την αποδοτική διαχείριση του πληροφοριακού συνόλου που προκύπτει κατά την υλοποίηση ενός αναπτυξιακού προγράμματος. Παρέχει, ειδικότερα:

- Συστηματική διασύνδεση μεταξύ της απόδοσης της τοπικής οικονομίας και της ευρύτερης σε περιφερειακό, εθνικό και διακρατικό επίπεδο.
- Σαφής επεξήγηση του τρόπου που οι δράσεις των αναπτυξιακών προγραμμάτων θα επιφέρουν την ανάπτυξη.
- Συνυπολογίζει τις γενικές τάσεις που αναμένεται να επηρεάσουν την τοπική οικονομία και εντός των οποίων η παρεμβατική πολιτική θα πρέπει να αναπτυχθεί.
- Σαφή ανάλυση της εσωτερικής και εξωτερικής συνοχής των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των πολλαπλασιαστών.
- Δυνατότητα συγκρότησης ρεαλιστικής αντίστροφης πραγματικότητας έναντι της οποίας τα σενάρια παρέμβασης μπορούν να συγκριθούν.
- Δυνατότητα περιοδικής ανασκόπησης.

Με βάση τον εντοπισμό των προβλημάτων του Νομού Δράμας σχετικά με τη ανάπτυξη, την αγορά εργασίας και την οικονομική βάση των παραγόντων που επιδρούν καθοριστικά στην αναπτυξιακή διαδικασία διενεργείται ακολούθως η ανάλυση S.W.O.T (Strength Weakness Opportunities Threats), η οποία αναδεικνύει τις δυνατότητες και τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής μελέτης. Σημειώνεται, ότι η ανάλυση S.W.O.T επιχειρεί να συνεκτιμήσει το σύνολο των ροπών που εμφανίζονται στην περιοχή μελέτης. Κατά συνέπεια, απεικονίζει μια μέση ισχύουσα τάση, με την επισήμανση της απεικόνισης της κατάστασης στην παρούσα χρονική στιγμή.

Ειδικότερα επισημαίνεται ότι η οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του Νομού Δράμας στηρίζεται στον πρωτογενή τομέα με τον τριτογενή τομέα να εξελίσσεται, και να αποτελεί και τον τομέα στον οποίο συγκεντρώνεται το κύριο μέρος των δυνατοτήτων της περιοχής για ανάπτυξη. Παρόλα αυτά η ανάπτυξη της περιοχής θα μπορούσε να είναι πιο ισόρροπη αν επιχειρείτο εντατικότερη αξιοποίηση - μεταποίηση των γεωργικών πρώτων υλών, των δυνατοτήτων στη βιοτεχνία, κυρίως στη χειροτεχνία, που φαίνεται να έχει ο Νομός. Ισόρροπη ανάπτυξη θα συνεπαγόταν άμβλυνση των συνεπειών της εποχικότητας των δραστηριοτήτων που συνδέονται με

τους τομείς της γεωργίας και του τουρισμού, για την ανάπτυξη του οποίου θεωρείται απαραίτητη η βελτίωση των επικοινωνιών με την υπόλοιπη Ελλάδα καθώς και η προβολή της με τρόπο ώστε να καθιερωθεί σαν τόπος παραθερισμού. Το μεγαλύτερο συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής συνίσταται στα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά αυτής που προσδίδουν ιδιαίτερη αξία στην ανάδειξη της ταυτότητα ολόκληρου του Νομού. Ωστόσο, ο φυσικός αυτός πλούτος οφείλει να προστατευθεί από τις απειλές της αδιάκριτης απόθεσης αστικών λυμάτων, αλλά και μη ελεγχόμενων ενεργειών "προστασίας" και "αξιοποίηση" τους. Γενικά επισημαίνεται ότι τα πλεονεκτήματα της περιοχής, προσδίδουν αξιόλογη δυναμική στο Νομό για περαιτέρω ανάπτυξη.

Ως αποτέλεσμα των ανώτερων διεργασιών προέκυψε η αναγνώριση των πλεονεκτημάτων-δυνάμεων, δηλαδή των εσωτερικών συνθηκών που περιγράφουν τη θέση της περιοχής παρέμβασης, σχετίζονται άμεσα με το επίπεδο ανάπτυξής της και χαρακτηρίζονται ως πλεονεκτήματα αλλά και των μειονεκτημάτων-αδυναμιών, δηλαδή των εσωτερικών συνθηκών που μειώνουν τη θέση της περιοχής εφαρμογής ως θύλακα ανάπτυξης και χαρακτηρίζονται ως προβλήματα.

Παράλληλα, εξετάστηκαν οι προοπτικές-ευκαιρίες αλλά και οι απειλές κίνδυνου, δηλαδή των τρεχουσών ή μελλοντικών συνθηκών του «περιβάλλοντος» που ενεργούν θετικά για την ενδυνάμωση και την ανάπτυξη της θέσης της περιοχής αλλά και αυτών που ενεργούν αρνητικά.

Με βάση, λοιπόν, την ανωτέρω διαδικασία το αποτέλεσμα της οποίας παρουσιάστηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, ακολουθεί η παρουσίαση της εικόνας της περιοχής παρέμβασης σε επίπεδο τομέων καθώς και σε επίπεδο S.W.O.T ανάλυσης.

4.1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ

Πλεονεκτήματα:

- ο Η στρατηγικής σημασίας γεωπολιτική θέση του νομού αποτελεί στοιχείο αυξημένου ειδικού βάρους για νέες επενδύσεις. Ο νομός Δράμας βρίσκεται σε ένα στρατηγικό σημείο της Ανατολικής Μεσογείου, σε ένα σημείο που συνδέει την Ευρωπαϊκή Ένωση με τα Βαλκάνια και τις αναδυόμενες αγορές

της Κεντρικής – Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ) και Παρευξείνιας περιοχής. Ένα βήμα πιο πέρα, οι μεγάλες αγορές της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Χωρών (ΚΑΧ) και της Μέσης Ανατολής προσφέρουν στον στρατηγικό επενδυτή μεγάλες δυνατότητες και ευκαιρίες.

- Η γεωγραφική θέση της περιοχής και τα συγκοινωνιακά δίκτυα που την εξυπηρετούν αποτελούν ένα ακόμη πλεονέκτημα της περιοχής με διττό χαρακτήρα. Ο πρώτος αφορά το πλεονέκτημα της περιοχής εφαρμογής σε σχέση με τις προοπτικές εξωστρέφειας του οικονομικού και παραγωγικού κυρίως τομέα λόγω της εγγύτητας με την Βαλκανική ενδοχώρα, η ύπαρξη πύλης εισόδου προς τη Βουλγαρία (Τελωνείο Εξοχής) αλλά και η διάνοιξη του κάθετου άξονα που θα συνδέει την Δράμα με την Εγνατία Οδό. Ο δεύτερος αφορά το πλεονέκτημα της περιοχής εφαρμογής αναφορικά με την εγγύτητά της με την Θεσσαλονίκη, της οποίας τον αναβαθμισμένο ρόλο ως μητροπολιτικό κέντρο μπορεί να επικαρπωθεί (υποδομές, πανεπιστήμια, αγορά, εξειδικευμένες υπηρεσίες κ.λπ.).
- Η μικρή χρονοαπόσταση από τα αστικά κέντρα της Καβάλας και της Θεσσαλονίκης που καθιστούν την Δράμα ως ένα προσιτό και εύκολα προσβάσιμο τουριστικό προορισμό για τους ενδιαφερόμενους κατοίκους των δυο αστικών συγκεντρώσεων αλλά και της ευρύτερης περιοχής.
- Η σύνδεση με το αεροδρόμιο και το λιμάνι της Καβάλας που βρίσκεται σε μικρή χρονοαπόσταση και δύναται να εξυπηρετεί το ενδιαφερόμενο κοινό.
- Το βασικότερο πλεονέκτημα του νομού αποτελεί η ύπαρξη πλούσιου φυσικού τοπίου. Το τοπίο ως βασικός άξονας σχεδιασμού του τουρισμού στο νομό, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της Δράμας. Η περιοχή, μιας και είναι κυρίως ορεινή, είναι πλούσια σε φυσικά τοπία, απεριόριστης ομορφιάς, ορεινούς όγκους και δάση, στοιχεία που μπορούν να προσελκύσουν τουρίστες κάθε μορφής. Η ποικιλία τουριστικού προϊόντος και η δυναμική που αναδεικνύεται μέσα από αυτήν, για την ανάπτυξη ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (θρησκευτικός, πολιτιστικός, περιπατητικός, ιστορικός, φυσιολατρικός, οικοτουρισμός) – η ποικιλία τουριστικών προορισμών και πόρων – ο συνδυασμός ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και δραστηριοτήτων.

- Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι υψηλής ποιότητας και ανταγωνιστικότητας της περιοχής. Ενδεικτικά αναφέρεται ο αριθμός των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εκκλησιών που βρίσκονται διεσπαρμένες στο σύνολο της έκτασης του νομού.
- Ο Νέστος ποταμός σαν φυσικός και τουριστικός πόρος αλλά και το εξαιρετικά πλούσιο οικοσύστημα που αναπτύσσεται κατά μήκος του ποταμού (χλωρίδα, πανίδα, καταφύγια άγριας ζωής, κλπ.).
- Οι λοιποί φυσικοί πόροι μεγάλης οικολογικής σημασίας (δάσος Ελατιάς, δάσος Φρακτού, Νέστος ποταμός, Αγγίτης Ποταμός, κλπ.) στους οποίους συναντάται πλούσια βλάστηση, χλωρίδα και πανίδα, ενδημικά και σπάνια είδη.
- Τα χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού αποτελεί επίσης σημαντικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη του τουρισμού του νομού. Η ύπαρξη του χιονοδρομικού κέντρου δεν μπορεί από μόνη της να αποτελέσει τη πηγή ανάπτυξης του τουρισμού μιας και ανά την χώρα αλλά και γενικότερα ανά τον κόσμο, υπάρχουν πάρα πολλά χιονοδρομικά κέντρα. Τα τελευταία χρόνια, όπου έγιναν σημαντικά έργα αξιοποίησης του κέντρου, υπάρχει μεγάλη προσέλκυση τουριστών κατά την διάρκεια των χειμερινών μηνών.
- Η σχετική επάρκεια σε κοινωνικές, αθλητικές υποδομές και υπηρεσίες που καλύπτει τις βασικές ανάγκες τόσο του μόνιμου όσο και του εποχιακού πληθυσμού.
- Η πολιτιστική δραστηριότητα του νομού (Φεστιβάλ κινηματογράφου, Αποκριές, ιπποδρομίες, κλπ.).
- Οι Ιαματικές Πηγές Θερμίων και το τουριστικό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν.
- Το Σπήλαιο του Μάαρα στους πρόποδες του όρους Φαλακρό με το μαγευτικό τοπίο και τα στοιχεία σπηλαιολογικού, παλαιοντολογικού, τουριστικού κ.α. ενδιαφέροντος.
- Ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια «δεξαμενή» απασχόλησης και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα συναντώνται κυρίως στο δυναμισμό της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.
- Παρατηρείται αυξητική τάση του πληθυσμού, η οποία τροφοδοτείται και από τους πολυάριθμους οικονομικούς μετανάστες και τους παλιννοστούντες οι

οποίοι προσδίδουν μια νέα δυναμική στο τοπικό εργασιακό, παραγωγικό και οικονομικό κύκλωμα. Υπάρχει ικανός αριθμός εργαζομένων με τεχνικές δεξιότητες που μπορούν να τροφοδοτήσουν τις υφιστάμενες ή μελλοντικές μεταποιητικές μονάδες. Η ύπαρξη Τμημάτων του ΤΕΙ Καβάλας μπορεί να τροφοδοτήσει την τοπική αγορά εργασίας με ανθρώπινο δυναμικό νεανικής ηλικίας και υψηλής εκπαιδευτικής στάθμης.

- Στο Νομό Δράμας υπάρχουν ιδιαίτερα ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή προϊόντων και την προσφορά υπηρεσιών υψηλής ποιότητας εξαιτίας του υψηλού επιπέδου της υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με την ενημέρωση, τη διάθεση, τις δεξιότητες, την ωριμότητα και ετοιμότητα της επιχειρηματικής και αυτοδιοικητικής κοινότητας και γενικότερα των πολιτών (εν δυνάμει επιχειρηματιών) οι οποίοι διαθέτουν ήδη επιτυχημένη επιχειρησιακή πορεία με υψηλών προδιαγραφών επιχειρησιακή κουλτούρα αλλά και κουλτούρα ποιότητας που τους καθιστούν ικανούς αλλά και πρόσφορους να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις και να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες.
- Μέσα από την υλοποίηση των Α, Β και Γ Κ.Π.Σ. υπάρχει σαφής αυξητική τάση βελτίωσης των εξυπηρετήσεων και υπηρεσιών, των βασικών υποδομών και των υποδομών κοινωνικού εξοπλισμού σε όλη την έκταση της περιοχής εφαρμογής.
- Τέλος, ο Νομός διαθέτει ως μοναδικό πλεονέκτημα την μεγάλη και σημαντική εμπειρία που συσσωρεύτηκε από την εφαρμογή των Κοινοτικών και Εθνικών Προγραμμάτων των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων με αποτέλεσμα τόσο την αποδοχή της αναπτυξιακής φιλοσοφίας της από την τοπική κοινωνία όσο και την αποτελεσματικότητα των φορέων σχεδιασμού και ανάπτυξης του Νομού των οποίων η τεχνογνωσία και ενεργής συμμετοχή παίζουν καταλυτικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής. Έτσι η καθολική συμμετοχή και η συστράτευση όλων των φορέων και των κατοίκων της περιοχής γύρω από μια συγκεκριμένη και αποδεκτή στρατηγική τοπικής ανάπτυξης εκφράζει με τον καλύτερο τρόπο την τοπική βούληση.

4.1.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ

Αδυναμίες – Μειονεκτήματα:

- Ο πρωτογενής τομέας κυριαρχεί αλλά είναι ο περισσότερο ευάλωτος στα πλήγματα μιας ανταγωνιστικής αγοράς. Βασίζεται σε παραγωγικούς κλάδους που εξαρτώνται υπέρμετρα από τις επιδοτήσεις ενώ παρουσιάζει μικρό βαθμό μεταποίησης-τυποποίησης της πρωτογενούς παραγωγής. Υστερεί επίσης πολύ σε υποδομές. Οι πλεονεκτικοί κλάδοι (γεωργικά προϊόντα ποιότητας - κτηνοτροφία μικρών ζώων) δεν έτυχαν της προσοχής που έπρεπε ή ακόμα το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο αποτέλεσε τροχοπέδη για κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια στην περιοχή.
- Αδυναμίες εντοπίζονται στις εξαιρετικά ασθενείς γεωργικές διαρθρώσεις, σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος της παραγωγής και τις ανταγωνιστικές αδυναμίες. Το εισόδημα από την γεωργία, παρόλη την ισχυρή του εξάρτηση από τις κοινοτικές επιδοτήσεις, συνεχώς μειώνεται. Το γεγονός αυτό συνοδεύεται και από την αντίστοιχη κρίση στην κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης του πρωτογενή τομέα, που εκφράζεται διαχρονικά με την απομάκρυνση της ενεργού ηλικίας από την περιοχή και με την στασιμότητα του μορφωτικού και επαγγελματικού επιπέδου. Μέρος του εργατικού δυναμικού που αποσύρεται από την γεωργία απορροφάται σε ετερογενείς βιομηχανίες, της περιοχής και το υπόλοιπο καταλήγει στην πόλη της Δράμας ή και στη Θεσσαλονίκη. Γεννάται, στο σημείο αυτό, το ερώτημα, πώς με τις συνθήκες αυτές (οικονομικές και κοινωνικές) οι κάτοικοι που έχουν απομείνει θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα που προαναφέρθηκαν.
- Ο δευτερογενής τομέας βρίσκεται σε στάδιο «μετάβασης» από παραδοσιακές προς σύγχρονες μορφές και δομές βαίνει μειούμενος την τελευταία πενταετία, καθώς παραπαίει εκτεθειμένος στις ανταγωνιστικές συνθήκες και χωρίς υποστήριξη. Επιπλέον η μεγάλη συρρίκνωση στον κλάδο της μεταποίησης και κυρίως στον κλάδο των πλεκτηρίων (façon) καθιστά το Νομό ευάλωτο σε κάθε προσπάθεια ανασύλωσης του τομέα της μεταποίησης.
- Ο τριτογενής τομέας (τουρισμός) υστερεί δραματικά. Οι αναπτυξιακές δυνατότητες του τουρισμού, μόλις τα τελευταία χρόνια έγιναν αντιληπτές,

αλλά η έλλειψη συντονισμού και συνολικού σχεδιασμού διαβρώνει την όλη προσπάθεια.

- Οι φυσικοί, πολιτιστικοί και ιστορικοί πόλοι έλξης τουριστών του νομού, οι οποίοι είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, μένουν σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητοι.
- Η παρατηρούμενη μείωση της τουριστικής κίνησης τα τελευταία χρόνια και αδυναμία έλξης κύρια αλλοδαπών τουριστών. Η όποια τουριστική κίνηση του Νομού στηρίζεται στον εσωτερικό τουρισμό (ημεδαποί), ενώ διαχρονικά μειώνονται οι ημέρες διαμονής των ημεδαπών και αυξάνονται των αλλοδαπών, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα ποσοστά της χώρας και της περιφέρειας.
- Παρατηρούνται χαμηλές πληρότητες των καταλυμάτων σε σχέση με την χώρα και την περιφέρεια.
- Η τουριστική υποδομή καταλυμάτων είναι σε γενικές γραμμές χαμηλής ποιότητας με ελάχιστες εξαιρέσεις.
- Ελλιπής ενημέρωση του τοπικού πληθυσμού σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και την προώθηση ενός οικολογικά αποδεκτού μοντέλου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και διεύρυνσης της τοπικής παραγωγικής βάσης.
- Η ανειδίκευτη απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις με τους όποιους κινδύνους αυτό επιφυλάσσει για το επίπεδο ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και τις προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης
- Ο υψηλός δείκτης ανεργίας και η παρατηρούμενη μείωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που αντικατοπτρίζει την έλλειψη μακροχρόνιου σχεδιασμού ανάπτυξης και την έλλειψη ευελιξίας και προσαρμογής στις απαιτήσεις της νέας οικονομίας και αγοράς.
- Στις αδυναμίες προστίθενται και οι σημαντικές ελλείψεις σε βασικές τεχνικές υποδομές (ύδρευση, αποχέτευση), στις κοινωνικές υποδομές (υγεία, πρόνοια, πολιτισμός) και στις διοικητικές υπηρεσίες στους περισσότερους οικισμούς, καθώς και η ελλιπής και προβληματική εσωτερική συγκοινωνιακή σύνδεση μεταξύ των οικισμών των ορεινών περιοχών.
- Ένα ιδιαίτερα σοβαρό μειονέκτημα, σε σχέση με τον επιχειρούμενο προγραμματικό σχεδιασμό, είναι ότι στο εσωτερικό της περιοχής του Νομού

και συγκεκριμένα σε επίπεδο οικισμού δεν έχει καταγραφεί αξιοσημείωτη συγκέντρωση ανθρώπινων, οικονομικών πόρων ή/και αστικών - κοινωνικών υποδομών αλλά ούτε και ανάλογη δυναμική, σε βαθμό που να μπορούν να διαμορφωθούν πρωτεύοντες αστικοί πυρήνες, πιθανοί υποδοχείς αναπτυξιακών και άλλων πόρων, ώστε να αποτελέσουν επαρκείς μονάδες αυτοδιοίκησης και κέντρα οικονομικής και κοινωνικής συσπείρωσης. Αντίθετα η περιοχή εμφανίζει εξωστρεφείς τάσεις προς το αστικό κέντρο του Νομού αλλά και προς γειτονικά αστικά κέντρα, οι οποίες αποσυνθέτουν τη λειτουργική δυναμική στο εσωτερικό της.

- Τέλος, στις αδυναμίες προστίθεται και η έλλειψη ειδικών υποστηρικτικών δομών και υπηρεσιών γενικά προς τις επιχειρήσεις (οργάνωσης, κατευθύνσεων στις αγορές, ποιότητας κ.α.) και ειδικότερα προς τις επιχειρήσεις παραγωγής μεταποίησης-εμπορίας των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα. Οι αδυναμίες αυτές επεκτείνονται και σε μια σειρά κλάδων στον τομέα του εμπορίου.
- Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού, παρατηρείται ότι αυτό είναι χαμηλό με αποτέλεσμα οι βιομηχανικές κυρίως επιχειρήσεις αδυνατούν να καλύψουν θέσεις απασχόλησης εξειδικευμένου προσωπικού από την τοπική αγορά εργασίας και προσφεύγουν στην απορρόφηση ανθρώπινων πόρων από γειτονικά αστικά κέντρα. Δυσκολίες εντοπίζονται ακόμη στην κοινωνική και εργασιακή ενσωμάτωση των οικονομικών μεταναστών και των ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.
- Παρά την ύπαρξη αξιόλογου αριθμού ανθρώπινων πόρων με τεχνικές δεξιότητες, εντοπίζεται χάσμα μεταξύ της απόκτησης βασικής ειδικότητας και της επικαιροποίησης των γνώσεων και την επανειδίκευση, με αποτέλεσμα τα πραγματικά προσόντα των εργαζομένων να μην ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Ακόμη στην περιοχή εφαρμογής υφίστανται οι ακόλουθες αδυναμίες:

- η γεωμορφολογική απομόνωση (κυρίως των ορεινών περιοχών) που έχει ως συνέπεια την κοινωνική απομόνωση, και επομένως τη δυσχερή προσέγγιση και αφομοίωση των νεωτερισμών και της σύγχρονης τεχνολογίας.

- η ελλιπής διαχείριση και αξιοποίηση φυσικών πόρων που οδηγεί τελικά σε μειωμένη ανταγωνιστικότητα και σε ορισμένες περιπτώσεις σε σπατάλη.
- οι υψηλοί δείκτες γήρανσης του πληθυσμού, παρά την ενθαρρυντική αλλαγή του ρυθμού εγκατάλειψης της υπαίθρου.
- η μειωμένη έως ανύπαρκτη εξωστρέφεια της οικονομίας και της κοινωνίας.
- ο χαμηλός βαθμός συνεργασιών και συνέργιας των δράσεων των προγραμμάτων που υλοποιούνται στην περιοχή.
- η χαμηλή συγκριτικά παραγωγικότητα σε κύριες οικονομικές δραστηριότητες και η μικρή παραγωγική δυναμικότητα σε συνδυασμό με το μικρό κλήρο ή τις οικογενειακού τύπου επιχειρήσεις.
- η έλλειψη κοινών δομών παραγωγής, διαχείρισης και προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών.
- η απουσία μακροπρόθεσμης στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης όπως προκύπτει από τη φιλοσοφία και το περιεχόμενο των υφιστάμενων τοπικών προγραμμάτων.
- η δυσχέρεια στην αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας.
- το σχετικά χαμηλό ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με το περιφερειακό και το εθνικό επίπεδο.

4.1.3 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ

Ευκαιρίες:

- Η διεθνοποίηση των αγορών και η οικονομική και νομισματική ενοποίηση στους κόλπους της ΕΕ.
- Η διεύρυνση της ΕΕ προς τις χώρες της ΚΑΕ και το άνοιγμα των αγορών προς αυτή την κατεύθυνση. Η ευκαιρία αυτή, εκτός όλων των άλλων θετικών συνεπειών για την τοπική και εθνική οικονομία, συνοδεύεται ταυτόχρονα από μεγέθυνση της αγοράς (ευρύτερο αγοραστικό κοινό) στην οποία απευθύνεται το διατιθέμενο τουριστικό προϊόν.
- Η στροφή από το πρότυπο του μαζικού τουρισμού σε άλλες, πιο ήπιες και πιο φιλικές προς το περιβάλλον, μορφές τουρισμού.
- Η στροφή των ανθρώπων προς νέες μορφές τουρισμού.

- Η ύπαρξη νέων τεχνολογιών σε επίπεδο σχεδιασμού και όχι μόνο, αλλά και η είσοδος του marketing στον τουρισμό.
- Η χρησιμοποίηση των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι νέες πολιτικές για το τοπίο και το περιβάλλον.
- Ειδικές ενισχύσεις των αναπτυξιακών νόμων κύρια για τις συνοριακές περιοχές.
- Η σύνδεση με άλλες περιοχές και η ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας.
- Η ανάπτυξη και διαμόρφωση ενός διευρωπαϊκού δικτύου πόλεων με ενδιαφέρον σε ποικίλα θέματα (Ευρωπαϊκά προγράμματα: leader, Interreg, κλπ.).

4.1.4 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ

Κίνδυνοι- Απειλές:

- Η ανάπτυξη της πόλης της Καβάλας και των νομών Καβάλας, Χαλκιδικής κλπ. ως πόλων ανάπτυξης και επενδυτικού ενδιαφέροντος. Ειδικά για τον νομό Χαλκιδικής είναι γνωστό το ιδιαίτερα αυξημένο τουριστικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει το σύνολο της περιοχής το οποίο όμως θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πιθανά απευθύνεται σε διαφορετικές κατηγορίες χρηστών/ επισκεπτών.
- Η αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.
- Απειλή λόγω σχετικά δυσμενών κλιματολογικών συνθηκών, χιονοπτώσεων, παγετών και κατολισθήσεων (μεγάλες εκροές του συστήματος).
- Οι αρνητικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στο περιβάλλον και ειδικότερα στα φυσικά οικοσυστήματα της περιοχής.
- Η μη αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πολιτικών ή μη σωστή χρήση αυτών προς το γενικότερο στόχο της ανάπτυξης του τουρισμού με βάση το τοπίο.

<p><i>Μήτρα ΕΚΠΑ ή Ανάλυση SWOT</i></p>	<p>ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (S)</p> <p>S1. Στρατηγικής σημασίας γεωπολιτική θέση S2. Γεωγραφική θέση της περιοχής και τα συγκοινωνιακά δίκτυα S3. Μικρή χρονοαπόσταση από Καβάλα – Θεσσαλονίκη S4. Σύνδεση με αεροδρόμιο και λιμάνι Καβάλας S5. Η ύπαρξη πλούσιου φυσικού τοπίου S6. Φυσικοί, πολιτισμικοί, ιστορικοί πόροι υψηλής ποιότητας και ανταγωνιστικότητας S7. Νέστος ποταμός S8. Λοιποί φυσικοί πόροι μεγάλης οικολογικής σημασίας – πλούσια βλάστηση, χλωρίδα, πανίδα S9. Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού S10. Επάρκεια σε κοινωνικές, αθλητικές υποδομές και υπηρεσίες S11. Η πολιτιστική δραστηριότητα του νομού (Φεστιβάλ κινηματογράφου, Αποκριές, ιπποδρομίες, κλπ.). S12. Ιαματικές Πηγές Θερμίων S13. Σπήλαιο Μάαρα S14. Αυξητική τάση του πληθυσμού S15. Ύπαρξη ευνοϊκών προϋποθέσεων για την παραγωγή προϊόντων και την προσφορά υπηρεσιών υψηλής ποιότητας S16. Αυξητική τάση βελτίωσης των εξυπηρετήσεων και υπηρεσιών S17. Σημαντική εμπειρία που συσσωρεύτηκε από την εφαρμογή των Κοινοτικών και Εθνικών Προγραμμάτων</p>	<p>ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (ή ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ) (W)</p> <p>W1. Πρωτογενής τομέας ευάλωτος στα πλήγματα μιας ανταγωνιστικής αγοράς W2. Το εισόδημα από την γεωργία συνεχώς μειώνεται W3. Ο δευτερογενής τομέας βρίσκεται σε στάδιο «μετάβασης» από παραδοσιακές προς σύγχρονες μορφές και δομές βαίνει μειούμενος W4. Ο τριτογενής τομέας (τουρισμός) υστερεί δραματικά W5. Ελλείψεις στην τουριστική υποδομή W6. Χαμηλός βαθμός αξιοποίησης τουριστικού προϊόντος W7. Ελλιπής προβολή τουριστικού προϊόντος W8. Ελλιπής ενημέρωση του τοπικού πληθυσμού σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και την προώθηση ενός οικολογικά αποδεκτού μοντέλου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης W9. Η παρατηρούμενη μείωση της τουριστικής κίνησης και η χαμηλή πληρότητα των καταλυμάτων W10. Ελλείψεις στους τοπικούς μηχανισμούς στήριξης επιχειρηματικότητας στον τουρισμό W11. Υψηλή ανεργία και μείωση ενεργού πληθυσμού W12. Εξειδίκευση στις επενδυτικές δραστηριότητες W13. Αδυναμίες στην πολιτική επενδύσεων στον νομό W14. Ανειδίκευτη απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις</p>
---	---	---

<p>ΥΚΑΙΡΙΕΣ (Ο)</p> <p>1. Διεθνοποίηση των ορών – οικονομική και μισματική ενοποίηση στην</p> <p>2. Διεύρυνση ΕΕ προς ΚΑΕ</p> <p>3. Έργα υποδομής</p> <p>4. Ανάπτυξη και προώθηση οικών ή εναλλακτικών ορών τουρισμού μέσω οικών και κοινοτικών ογραμμάτων</p> <p>5. Στροφή από το πρότυπο ο μαζικού τουρισμού σε ο ήπιες μορφές τουρισμού</p> <p>6. Δράμα: πύλη της χώρας ος Βαλκάνια και ΚΑΕ</p> <p>7. Διευρωπαϊκό δίκτυο ολεων</p> <p>8. Ενισχύσεις οπυξιακών νόμων</p> <p>9. Η χρησιμοποίηση των ογραμμάτων της ορωπαϊκής Ένωσης και οι ο πολιτικές για το τοπίο ο το περιβάλλον.</p>	<p>ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ για:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημιουργία – αξιοποίηση νέων υποδομών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και προσέλκυση κεφαλαίων ▪ Επιτάχυνση των υπό μελέτη ή /και κατασκευή έργων και ενεργειών ▪ Οργάνωση των διάσπαρτα χωροθετημένων επιχειρήσεων – οργανωμένη τουριστική ανάπτυξη ▪ Προβολή και αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της περιοχής ▪ Τουριστική ανάπτυξη παράλληλη με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και του ορεινού τοπίου 	<p>ΠΡΟΣΟΧΗ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ στροφή προς την πραγματοποίηση νέων τουριστικών υποδομών χωρίς επίλυση των υφιστάμενων προβλημάτων ▪ χωρικός αποκλεισμός των οικισμών που δεν διαθέτουν ικανοποιητικές συνδέσεις ▪ αύξηση δαπανών συντήρησης ενός μέτριου δικτύου υποδομών χωρίς ουσιαστικές προσπάθειες εκσυγχρονισμού του
<p>ΚΙΝΔΥΝΟΙ (ή ΑΠΕΙΛΕΣ)</p> <p>1. Έντονος ανταγωνισμός και ώθηση διαφορετικών περιοχών τους tour operators – χαμηλή σιθέμενη αξία τουριστικού όντος</p> <p>2. Ανταγωνισμός από Χαλκιδική, Βάλα, κλπ.</p> <p>3. Αύξηση περιφερειακών οτήτων</p> <p>4. Σχετικά δυσμενείς οιατολογικές συνθήκες, οπτώσεις, παγετοί, κλπ.</p> <p>5. Οι αρνητικές επιπτώσεις της οπυξης του τουρισμού στο οβάλλον και ειδικότερα στα οικά οικοσυστήματα της οοχής.</p> <p>6. Η μη αξιοποίηση ευρωπαϊκών ογραμμάτων και πολιτικών ή μη οτή χρήση αυτών προς το οκότερο στόχο της ανάπτυξης οτουρισμού με βάση το τοπίο.</p>	<p>ΕΠΙΦΥΛΑΚΤΙΚΟΤΗΤΑ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ κίνδυνος μη εκπόνησης άρτιων μελετών κατασκευής και επέκτασης των δικτύων και των υποδομών υπό το πρίσμα της οριβαλλοντικής προστασίας ▪ κίνδυνος απόρριψης της βιώσιμης οτουριστικής ανάπτυξης προκειμένου οξυπρέτησης μικροσυμφερόντων 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΠΟΦΥΓΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ μείωση οικονομικής και τουριστικής δραστηριότητας λόγω ελλείψεων ή οαοτεχνιών και συνακόλουθη οδιαφορία για το οριβάλλον ▪ οπερεκμετάλλευση υφιστάμενων οόρων, κορεσμός των ήδη μέτριων οπό άποψη οιοότητας, δικτύων/ οι ομηχανισμοί ολέγχου είναι οποτυπώδεις

5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ ΧΩΡΟΑΕΙΦΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

5.1 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ο Νομός Δράμας, και πάντα μέσα στα νέα πλαίσια της αειφορικής ανάπτυξης, δύναται να αναπτυχθεί τουριστικά και κυρίως να στραφεί προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού που σχετίζονται με το περιβάλλον και τον πολιτισμό στο ορεινό του τόξο. Στον τομέα του αστικού τουρισμού, η περιοχή μπορεί να εκμεταλλευτεί τη σύγχρονη πολιτιστική έκφραση αλλά και τις συνεδριακές της υποδομές. Συνοπτικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η περιοχή διαθέτει τα εξής συγκριτικά πλεονεκτήματα:

Φυσικό περιβάλλον

- Περιοχές μεγάλης οικολογικής αξίας
- Οικοσυστήματα (κυρίως δασικά) μεγάλου κάλλους
- Έντονο υδάτινο στοιχείο
- Σπήλαιο πηγών Αγγίτη

Πολιτιστικό κεφάλαιο

- Ζωντανή πολιτιστική παράδοση
- Φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους και σύγχρονη καλλιτεχνική έκφραση
- Αξιόλογα τοπικά προϊόντα

Γεωγραφική θέση – Υποδομές

- Σχετική εγγύτητα με περιοχές προσέλκυσης τουριστών στο εσωτερικό και εξωτερικό (π.χ. Θεσσαλονίκη, Βουλγαρία)
- Καλή προσβασιμότητα ορεινού όγκου
- Εγκαταστάσεις χιονοδρομικού κέντρου Φαλακρού
- Συνεδριακοί χώροι
- Σύγχρονες υποδομές καταλυμάτων
- Ευνοϊκό πλαίσιο για ανάπτυξη υποδομών

5.2 ΣΤΟΧΟΙ ΣΧΕΔΙΟΥ

Ο Τουρισμός αντανακλά σήμερα μια σπουδαία κοινωνική μεταλλαγή που άρχισε στο τέλος της δεκαετίας του εξήντα και που προσδιορίζεται από την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, την πρόβλεψη σε ταξίδια και αναψυχή που έπαψαν εδώ και καιρό να είναι το προνόμιο ολίγων. Για την Ελλάδα ο τουρισμός αποτελεί, το μεγαλύτερο συγκριτικό πλεονέκτημα. Ο φυσικός πλούτος και η υψηλή της βιοποικιλότητα την φέρνουν μεταξύ των πρώτων θέσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση η δε πολιτιστική της κληρονομιά, από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους είναι μοναδική. Επιπλέον ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό μοχλό περιφερειακής ανάπτυξης, κυρίως σε περιοχές που υστερούν σε άλλες παραγωγικές δυνατότητες, ιδιαίτερα σήμερα που η Ελληνική περιφέρεια πλήττεται από μεγάλη και διαρθρωτικής μορφής ανεργία.

Από τα παραπάνω καθίσταται πρόδηλη η ανάγκη για σωστό τουριστικό σχεδιασμό, ο οποίος θα πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της αειφορίας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Κάθε προσπάθεια τουριστικού σχεδιασμού οφείλει να στοχεύει στην αειφόρο τουριστική ανάπτυξη, μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, με βάση τα δεδομένα θεσμικά πλαίσια, τη σύμφωνη γνώμη ειδικών επιστημόνων και με σεβασμό προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον.

Μέσα από την ανάλυση και την αξιολόγηση της περιοχής μελέτης έγινε κατανοητό πως ο τουρισμός αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη δυναμική στην περιοχή της Δράμας. Είναι όμως απαραίτητο να ελεγχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις που υπάρχουν από την ανάπτυξη του τουρισμού, έτσι ώστε η δυναμική αυτή να μην έρθει σε σύγκρουση με το περιβάλλον, αλλά να πραγματεύεται το τοπίο και γενικότερα το περιβάλλον ως αναπόσπαστο κομμάτι της, θεωρώντας αυτό ως το κεντρικό άξονα ανάπτυξης της.

Οι στόχοι οι οποίοι θα τεθούν, αναφορικά με την τουριστική πολιτική που θα ακολουθηθεί είναι οι παρακάτω:

⊕ *Ποιοτική τουριστική ανάπτυξη.* Η ποιοτική τουριστική ανάπτυξη είναι αυτή που κατεξοχήν θα βαδίζει στους κανόνες της αειφόρου ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος. Εν αντιθέσει κάθε προσπάθεια για ποσοτική ανάπτυξη του τουρισμού θα είναι καθαρά οικονομικά ωφελμιστική και θα προκαλέσει σίγουρα ανεπανόρθωτες βλάβες, τόσο στο φυσικό, όσο και στο ανθρωπογενές περιβάλλον.

⊕ *Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και η άμβλυνση της εποχικότητας.* Άμεσος στόχος είναι η διήμερη τουλάχιστον παραμονή των επισκεπτών στη Δράμα,

με συγκεκριμένες προτεινόμενες διαδρομές και αργότερα η αύξηση των διανυκτερεύσεων τους, με όλα τα θετικά οικονομικά και άλλα αποτελέσματα.

⊕ *Η ποιοτική βελτίωση του τουριστικού προϊόντος και η υψηλή ανταγωνιστικότητα του.* Οι τουριστικοί πόροι του νομού Δράμας ποικίλουν, γεγονός που προωθεί την ανάπτυξη πολλών και διαφόρων μορφών τουρισμού (χιονοδρομικός, ιαματικός, ορειβατικός, περιπατητικός, συνεδριακός κ.α). Η πλήρης και συνετή εκμετάλλευση και ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων θα καταστήσει ταυτόχρονα το τουριστικό προϊόν ελκυστικό και ανταγωνιστικό έναντι αυτού άλλων τουριστικών προορισμών.

⊕ *Η αύξηση της προστιθέμενης αξίας στον τομέα του Τουρισμού του Πολιτισμού.* Ο τουρισμός πρέπει να λαμβάνει σοβαρά την πολιτιστική ταυτότητα και κληρονομιά ενός τόπου και να την αναδεικνύει όσο το δυνατόν περισσότερο. Η αναγνώριση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και η στήριξη της πολιτιστικής ταυτότητας θα πρέπει να στέκει στην κορωνίδα της τουριστικής στρατηγικής.

⊕ *Η προβολή της τουριστικής δραστηριότητας και η ενεργοποίηση των τοπικών κοινωνιών.* Όντας δέσμιος της εποχής της εικόνας κρίνεται απαραίτητη η προβολή του τουριστικού προϊόντος μέσω των Μ.Μ.Ε, ενώ η συμμετοχή στο σχεδιασμό και των πολιτών θα συμβάλλει θετικά στην αλλαγή συμπεριφορών σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη και διαφύλαξη πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδόσεων.

Η στρατηγική με την οποία θα επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι επικεντρώνεται στη:

- Δημιουργία και βελτίωση έργων γενικής και ειδικής υποδομής.
- Ανάδειξη και ανάπτυξη των πολιτιστικών στοιχείων του κοινωνικού και φυσικού χώρου του νομού.
- Διάχυση των πολιτιστικών αγαθών, μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας.
- Δημιουργία τεχνικής υποδομής για την ενημέρωση των τουριστών, μέσω επικοινωνιακού δικτύου.
- Δημιουργία καταλυμάτων σε παραδοσιακούς οικισμούς.
- Δημιουργία συμπληρωματικών εξυπηρετήσεων.
- Ανάδειξη περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
- Προώθηση και υλοποίηση έργων περιβαλλοντικής αξιοποίησης, ανάδειξης,

διευθέτησης και σήμανσης του διεθνούς μονοπατιού Ε6 και άλλων μικρότερων.

- Αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού.
- Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού που δέχεται η περιοχή από πόλεις γειτονικών χωρών (χιονοδρομικό κέντρο του Μπάνσκο στη Βουλγαρία).
- Προώθηση διαδημοτικής και διανομαρχιακής συνεργασίας με τους γειτονικούς νομούς Καβάλας, Σερρών, Ξάνθης, Χαλκιδικής .

Με την εφαρμογή των παραπάνω επιδιώκεται αρχικά η ανανέωση και βελτίωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και στη συνέχεια η προσέλκυση της τουριστικής κίνησης από καθιερωμένες εκτός Νομού τουριστικές περιοχές και η προσέλευση στην περιοχή επισκεπτών με ειδικά ενδιαφέροντα. Παράλληλα προωθείται η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ δημιουργούνται θέσεις άμεσης και έμμεσης απασχόλησης και ενισχύεται η ανάπτυξη των απομακρυσμένων και ορεινών περιοχών.

5.3 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως έγινε από τα παραπάνω αντιληπτό η ζητούμενη τουριστική ανάπτυξη οφείλει να συμπορεύεται με τις αρχές της βιωσιμότητας και την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, το επιθυμητό πρότυπο οφείλει να αντιμετωπίσει τις υφιστάμενες αδυναμίες, ενισχύοντας ταυτόχρονα την τοπική παραγωγική βάση και την αναπτυξιακή (οικονομική, κοινωνική, κλπ.) διαδικασία. Για το λόγο αυτό οι προτάσεις που παραθέτουμε βασίζονται στην πεποίθησή μας πως για να αναπτυχθεί τουριστικά η περιοχή μελέτης (Δράμα), η προτεινόμενη ανάπτυξη θα πρέπει να κινηθεί στα πρότυπα εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τα χαρακτηριστικά των οποίων ταιριάζουν τόσο με την φυσιογνωμία της περιοχής όσο και με τον ευρύτερο στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Από την περιγραφή της περιοχής που έγινε στα προηγούμενα κεφάλαια(2^ο,3^ο) φαίνεται καθαρά, ότι με βάση τους τουριστικούς πόρους, οι μορφές τουρισμού που κατά κύριο λόγο μπορούν να αναπτυχθούν νομό της Δράμας είναι:

- Συμπλέγματα αγροτουρισμού, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών οικισμών
- Φυσιολατρικός τουρισμός
- Περιηγητικός τουρισμός
- Οικοτουρισμός

- Πολιτιστικός - Ιστορικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Ορεινός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας
- Ιαματικός τουρισμός

Το γεγονός αυτό δεν είναι τυχαίο αφού ο εναλλακτικός τουρισμός σηματοδοτεί μια νέα περίοδο τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής πολιτικής και όχι μόνο για τον ελλαδικό χώρο αφού 35.000.000 ευρωπαίοι ετησίως, μέσης και ανώτατης μόρφωσης και εισοδήματος, στρέφονται σ' αυτό το είδος τουρισμού.

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η τουριστική υποδομή της περιοχής μπορεί να κριθεί ικανοποιητική αλλά όχι σε μεγάλο βαθμό και πλήρης. Αν εξαιρέσουμε τις ικανοποιητικές εγκαταστάσεις στα Χιονοδρομικά Κέντρα, το αρκετά καλό συγκοινωνιακό και τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, στον τομέα των τουριστικών εξυπηρετήσεων (ξενοδοχειακές κλίνες, επίπεδο service, χώροι πάρκινγκ, εστιατόρια και άλλα καταστήματα παροχής υπηρεσιών κ.ά.) η κατάσταση χρήζει βελτίωσης.

Η έλλειψη των απαιτούμενων ξενοδοχειακών μονάδων και ιδιαίτερα μεγάλων κατηγοριών, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην κατεύθυνση της προσέλκυσης ξένων τουριστών, οι οποίοι διαθέτουν σημαντικά χρήματα για τουρισμό αλλά έχουν και τις ανάλογες απαιτήσεις τουριστικής εξυπηρέτησης και παροχής υπηρεσιών.

Είναι επομένως ιδιαίτερα επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας της απαραίτητης υποδομής και είναι εμφανές ότι σε αυτό εμπλέκονται οι φορείς της Νομαρχιακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι κρατικοί φορείς και οι ιδιώτες που ασχολούνται ή πρόκειται να ασχοληθούν με την παροχή τουριστικών υπηρεσιών. Ένας βασικός λοιπόν άξονας στον οποίο θα κινηθούν οι προτεινόμενες ενέργειες είναι αυτός της βελτίωσης των τουριστικών και λοιπών υποδομών και της ανάπτυξης νέων.

✦ Βελτίωση τουριστικών και λοιπών υποδομών και ανάπτυξη νέων

Η τουριστική ανάπτυξη εξαρτάται από την συνδεσιμότητα και προσβασιμότητα της περιοχής, βασικό στοιχείο επομένως αποτελεί η αποκατάσταση και βελτίωση της ποιότητας του οδοστρώματος και εξασφάλιση της οδικής σύνδεσης όλων των οικισμών τόσο μεταξύ τους όσο και με το κέντρο της πόλης της Δράμας και τις Εθνικές Οδούς Δράμας – Καβάλας, Δράμας – Σερρών – Θεσσαλονίκης. Παράλληλα πρέπει να επιτευχθεί ταχεία οδική σύνδεση των σημείων πρόσθετου τουριστικού ενδιαφέροντος και δικτύωση των διαθέσιμων τουριστικών πόρων, όπως δημιουργία δικτύου μονοπατιών στις παρόχθιες περιοχές των λιμνών Θησαυρού και Λευκογείων, στον ποταμό Αγγίτη και το σπήλαιο Μααρά, στο δάσος Ελατιάς και τον ορεινό όγκο του Φαλακρού.

Προτείνεται ακόμη η βελτίωση της φυσικής και κοινωνικής υποδομής κυρίως στους ορεινούς οικισμούς. Ένας από τους κύριους λόγους μείωσης του πληθυσμού της υπαίθρου εξάλλου είναι η ανεπαρκής φυσική και κοινωνική υποδομή, με τους νέους να εγκαταλείπουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα και τον αγροτικό τομέα και συχνά να αναζητούν εργασία σε άλλες περιοχές.

Προτείνεται επίσης η αποκατάσταση και αξιοποίηση αρχιτεκτονικών μνημείων, μέσω έργων ανάδειξης των παραδοσιακών οικισμών και κτισμάτων και πολεοδομικών ρυθμίσεων για την διατήρηση της παραδοσιακής και αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας, κυρίως στους οικισμούς Παγονερίου, Περιθωρίου, Νευροκοπίου, Λευκογείων και Καλής Βρύσης. Απαραίτητη είναι η αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων και η υλοποίηση αναγκαίων έργων υποδομής για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, όπως έργα προστασίας και ασφάλειας, μονοπάτια, κέντρα ενημέρωσης, χώροι υγιεινής και στάθμευσης κλπ.

Όσον αφορά ειδικότερα την ανάπτυξη κάποιων τουριστικών υποδομών προτείνεται η κατασκευή μονοπατιών ιππασίας και ποδηλασίας στον ορεινό όγκο του Φαλακρού, η κατασκευή συμπληρωματικών εγκαταστάσεων στο χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού (για αθλητικές δραστηριότητες και αναψυχή), η δημιουργία προπονητικού κέντρου προετοιμασίας αθλητών στο δάσος Ελατιάς, που θα λειτουργεί όλες τις εποχές και η δημιουργία υποδομών υποδοχής και παραμονής στις Ιαματικές πηγές Θερμιών καθώς και βελτίωση των υποδομών στο σπήλαιο του Μααρά.

✦ Προβολή – Διαφήμιση

Απαραίτητη προϋπόθεση για την περεταίρω τουριστική ανάπτυξη αποτελεί η υλοποίηση και ανάπτυξη μιας ικανής, στρατηγικής τουριστικού μάρκετινγκ, ώστε να καταστεί η περιοχή τόσο εθνικά όσο και διεθνώς γνωστός τουριστικός προορισμός. Οι κύριες κατευθύνσεις της επικοινωνιακής πολιτικής και διαφήμισης θα είναι η ανάδειξη της ιδιαιτερότητας του τουριστικού προϊόντος, ώστε να αντιμετωπιστεί η δυνατότητα υποκατάστασης, με γενικότερο στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας στην τουριστική αγορά. Είναι αναγκαία η δημιουργία διαφημιστικής καμπάνιας που να περιλαμβάνει τηλεοπτικά σποτ, σχετικά βίντεο τουριστικούς οδηγούς και χάρτες και δημιουργία ιστοσελίδων.

Μέσω της στρατηγικής προτείνεται η προώθηση της συνεργασίας με γειτονικούς νομούς και η από κοινού δημιουργία τουριστικών πακέτων διακοπών που να περιλαμβάνουν διήμερες ή μονοήμερες εκδρομές και διαμονή στο Νομό. Παράλληλα η πολιτική μάρκετινγκ πρέπει να προσανατολιστεί στην σταθερή προβολή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος προς υψηλές εισοδηματικά ομάδες τουριστών και χώρες, επιδιώκοντας συγχρόνως και την προσέλκυση ομάδων «εθνικού τουρισμού», από οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες.

Μπορεί επίσης να γίνει εκμετάλλευση από τις τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις των ευκαιριών που προσφέρει το πρόγραμμα «Δικτυωθείται», στα πλαίσια του Ε.Π. Κοινωνία της Πληροφορίας. Σκοπός του προγράμματος είναι οι επιχειρήσεις / ελεύθεροι επαγγελματίες να αναπτύξουν «ηλεκτρονικά» δραστηριότητες όπως: η πληροφόρηση και η γρήγορη επικοινωνία με πελάτες, προμηθευτές και συνεργάτες, η προβολή και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών σε μια διευρυμένη δυναμική πελατεία, η αποστολή και λήψη δεδομένων με πελάτες, προμηθευτές, συνεργάτες ή με το δημόσιο, η αναζήτηση ευκαιριών στην αγορά και επιχειρηματικών συνεργασιών και το άνοιγμα με πιο εύκολο και γρήγορο τρόπο στη διεθνή αγορά. Παρέχονται έτσι οικονομικές ενισχύσεις στις επιχειρήσεις, για την ευρύτερη προβολή και διαφήμισή τους.

Τέλος προτείνεται η δημιουργία και λειτουργία των απαραίτητων Γραφείων Τουριστικής Πληροφόρησης σε τουριστικούς χώρους και το αστικό κέντρο της Δράμας, με ευθύνη της Αυτοδιοίκησης και άλλων φορέων. Με ευθύνη του Υπουργείου Τουρισμού θα μπορούσαν να δημιουργηθούν Γραφεία Τουρισμού σε όλη την επικράτεια, με ενιαίο μοντέλο κατασκευής και μεταξύ τους

δικτύωση κατά τα πρότυπα των Κ.Ε.Π., με σκοπό την οργανωμένη εξυπηρέτηση των τουριστών και την προβολή της εκάστοτε περιοχής.

⊕ Επενδύσεις

Είναι σημαντικό να αναπτυχθεί στρατηγική για την προσέλκυση επενδύσεων από το εσωτερικό της χώρας αλλά και από το εξωτερικό σε συνδυασμό με τη διασφάλιση ότι τέτοιου είδους επενδύσεις δεν θα αποδειχθούν «μετέωρες» αλλά θα δεθούν με την τοπική οικονομία. Ο δήμος και η νομαρχία θα μπορούσαν να προχωρήσουν στην παροχή κινήτρων ή διευκολύνσεων στις ξένες-εκτός νομού επενδύσεις, ώστε να καταστεί ελκυστική η περιοχή στους επενδυτές.

Στα πλαίσια του Γ' Κ.Π.Σ και στο πακέτο κινήτρων του νέου αναπτυξιακού νόμου (Ν.2601/98) 'Επιχορήγηση επένδυσης – επιδότηση επιτοκίου δανείου – επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης', έχουν υπαχθεί ορισμένες ιδιωτικές επενδύσεις, είναι ανάγκη όμως να ενταχθούν και νέες επενδύσεις :

- Εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής (συνεδριακά κέντρα)
- Ποιοτικού εκσυγχρονισμού ξενοδοχειακών μονάδων και λοιπών καταλυμάτων
- Οργανωτικού εκσυγχρονισμού – ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των Μ.Μ.Ε
- Εισόδου των επιχειρήσεων στην ψηφιακή οικονομία(Πρόγραμμα 'Δικτυωθείτε')
- Δημιουργίας δικτύου στήριξης τουριστικών Μ.Μ.Ε (από κοινού με το κράτος)
- Καινοτόμες επενδύσεις για την ένταξη κοινωνικών και πολιτιστικών στοιχείων στο τουριστικό προϊόν

Απαραίτητη είναι η συνεχής ενημέρωση για τα προγράμματα και οικονομικές ενισχύσεις του Γ' Κ.Π.Σ και του Ν.2609 στον τουρισμό με έμφαση στις νέες μορφές (αγροτουρισμό, ιαματικό, συνεδριακό, πολιτιστικό, οικολογικό). Προς την κατεύθυνση των επενδύσεων δύναται να αξιοποιηθούν τα επιμέρους μέτρα του Π.Ε.Π και συγκεκριμένα: ο άξονας 3, και κυρίως τα μέτρα που αφορούν την αναβάθμιση της τουριστικής υποδομής κυρίως για την υποστήριξη ειδικών μορφών θεματικού τουρισμού και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών για την ανάπτυξη της πολιτιστικής δραστηριότητας. Όσον αφορά τον άξονα προτεραιότητας 4(αγροτική ανάπτυξη), την περιοχή αφορούν οι δράσεις στήριξης της αγροτικής οικονομίας και του αγροτικού πληθυσμού, τα μέτρα για προστασία περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τη γεωργία, τη δασοκομία, τη διατήρηση τοπίου, καθώς και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των

ζώνων. Επίσης την περιοχή αφορούν τα μέτρα του άξονα 5 που αφορούν τη μείωση της ανεργίας και παροχή ίσων ευκαιριών στη γνώση και στις δεξιότητες, που σχετίζονται με ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών υποστήριξης και τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης αντίστοιχα.

Ευκαιρίες για επενδύσεις προσφέρουν επίσης το πρόγραμμα LEADER + και το πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ για ενίσχυση του τουρισμού με έμφαση στη βελτίωση και αναβάθμιση υφιστάμενων εγκαταστάσεων και στη δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων.

⊕ Διασύνδεση τουρισμού με την τοπική οικονομία

Η στήριξη της τοπικής οικονομίας αποκλειστικά στον τουρισμό θα ήταν λάθος. Η ανάπτυξη του τουρισμού αποτελεί σίγουρα μια λύση για οικονομική ανάπτυξη, ωστόσο, το τουριστικό προϊόν είναι ευπαθές και ενέχει επενδυτικά ρίσκα. Μια οικονομία επομένως εξ’ ολοκλήρου βασισμένη σε αυτό είναι αυτόματα και μια ασταθής οικονομία. Πρέπει επομένως να διατηρηθούν ως ένα βαθμό τα ποσοστά συμμετοχής και των υπολοίπων τομέων στην τοπική οικονομία, με βασικότερο βέβαια αυτό του δευτερογενή τομέα.

Για την επίτευξη της διασύνδεσης προτείνεται η προώθηση των παραδοσιακών και τοπικών προϊόντων μέσω αγροτουριστικών προγραμμάτων και προγραμμάτων για τη δημιουργία ΠΟΠ (Προϊόντα Ονομαστής Προέλευσης). Τα τοπικά προϊόντα μπορούν να αποτελέσουν ένα κατάλληλο μέσο για την ανάπτυξη της περιοχής. Η άρση των περιορισμών του παγκόσμιου εμπορίου, η διεύρυνση της Ε.Ε. και η αναθεωρημένη ΚΑΠ σηματοδοτούν μια αλλαγή πολιτικής από την ενίσχυση της γεωργικής παραγωγής στην ενίσχυση της ανάπτυξης της υπαίθρου και κάνουν επιτακτική την ανάγκη διαφοροποίησης των αγροτικών δραστηριοτήτων. Η διαφοροποίηση αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού και της προώθησης των τοπικών προϊόντων.

Η σύνδεση του τουρισμού με την τοπική οικονομία μπορεί να επιτευχθεί μέσω της δημιουργίας δικτύου μεταξύ τοπικών αγροτικών μονάδων και ξενοδοχείων και εστιατορίων για τη χρήση ποιοτικών τοπικά παραγόμενων προϊόντων. Προτείνεται επίσης η δημιουργία δικτύου πιστοποιημένων καταστημάτων για τη διάθεση των τοπικών προϊόντων στους επισκέπτες και η χρήση τοπικών προϊόντων και πόρων για την κατασκευή, την διακόσμηση και τον εξοπλισμό των τουριστικών επιχειρήσεων.

Οπωσδήποτε την καλύτερη λύση για την επίτευξη της επιδιωκόμενης διασύνδεσης αποτελεί η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και κυρίως του αγροτουρισμού, που είναι άμεσα συνδεδεμένος με τα τοπικά χαρακτηριστικά, την τοπική κοινωνία, οικονομία και το περιβάλλον.

⊕ Συνεργασίες

Προώθηση της συνεργασίας των ιδιωτικών φορέων και επιχειρήσεων τόσο μεταξύ τους όσο και με τις δημοτικές και νομαρχιακές αρχές μέσα από προγράμματα τουριστικής προβολής και ανάπτυξης που υλοποιούνται στο Νομό. Το κοινωνικό περιβάλλον είναι καθοριστικό για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην περιοχή. Η έλλειψη εμπιστοσύνης και συνεργασίας καθιστά την συνύπαρξη επιχειρήσεων και δημοσίων φορέων προβληματική και αποτελεί τροχοπέδη για την τοπική ανάπτυξη.

Πέραν των επιχειρήσεων πρέπει να υπάρξει συνεργασία μεταξύ των δήμων και δημοτικών αρχών του νομού. Οι διεσπαρμένοι στην επικράτεια του νομού τουριστικοί πόροι αποτελούν υποδομές και λειτουργίες που δεν μπορούν να αναπτυχθούν ξεχωριστά από μόνες τους, με διαφορετικές διοικήσεις, στόχους και προοπτικές. Αλλά απαιτείται μια «κοινή» διαχείριση. Η διαχείριση αυτή θα περιλαμβάνει τόσο έργα υποδομής για τη λειτουργία τους σε ετήσια βάση (χώροι ποδηλασίας, ιππασίας, περιπάτου, βελτίωση και συμπλήρωση αθλητικών εγκαταστάσεων στο χιονοδρομικό κέντρο, σήμανση και βελτίωση των καταφυγίων του Ε6, αξιοποίηση οχθών αλλά και του ίδιου του Αγγίτη και των λιμνών κ.ά.), όσο και θέματα οργάνωσης και λειτουργίας, όπως οργάνωση αγώνων, προσέλκυση ιδιωτών επενδυτών για έργα μεγάλης σημασίας όπως γήπεδα γκολφ, ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις και χώρους εστίασης που θα προσφέρουν υψηλή παροχή υπηρεσιών κ.λ.π.

Παράλληλα και για λόγους που φαίνονται και από τα παραπάνω, πρέπει να προωθηθεί η διανομαρχιακή συνεργασία με τους γειτονικούς νομούς Καβάλας, Θεσσαλονίκης και Ξάνθης, μέσω της δημιουργίας ενιαίων τουριστικών πακέτων. Από τα παραπάνω, γίνεται πλέον φανερό, ότι η δημιουργία προτάσεων για διάφορες διαδρομές, που θα συνδυάζουν διάφορες μορφές τουρισμού, είναι θέμα των φορέων και αποτέλεσμα της συνεργασίας τους. Η συνεργασία αυτή, είναι δυνατό να υλοποιηθεί μέσα από τη σύσταση ενιαίων φορέων διαχείρισης, που θα έχουν σαν σκοπό την πλήρη καταγραφή των διαδρομών αυτών, τον εντοπισμό των προβλημάτων και την εκτέλεση έργων και δράσεων,

μέσα από διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα. Έτσι ο Νομός Δράμας θα έχει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης μερίδας της τουριστικής ζήτησης των γειτονικών νομών και θα μπορέσει να προωθήσει τον τουρισμό Σαββατοκύριακου.

⊕ Αξιοποίηση ανθρώπινων πόρων – Εκπαίδευση

Είναι απαραίτητη προς την κατεύθυνση αυτή η εκπόνηση συγκροτημένων προγραμμάτων τουριστικής εκπαίδευσης που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας του τουρισμού και να συμβάλλουν στην ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Προτείνεται επομένως η επιμόρφωση και κατάρτιση των στελεχών και του προσωπικού που απασχολείται στον τουριστικό τομέα για την καλύτερη και ποιοτική παροχή υπηρεσιών. Ειδικότερα προτείνεται η εκπαίδευση των στελεχών του χιονοδρομικού κέντρου στις Σχολές του Ε.Ο.Τ. μιας και σήμερα δεν υπάρχουν ειδικότητες για την κατάρτιση στελεχών χιονοδρομικών κέντρων (προσωπικό ασφάλειας, δάσκαλοι του σκι κ.α.). Πρέπει να υλοποιηθούν συστηματικά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης για τους ήδη απασχολούμενους στον τουριστικό τομέα, ανάγκη που επιβάλλουν και οι ραγδαίες εξελίξεις στην αγορά εργασίας του τουριστικού τομέα.

Παράλληλα πέραν της εκπαίδευσης των στελεχών πρέπει να προωθηθεί και η δημιουργία νέων επαγγελματιών στον τουριστικό τομέα, όπως οδηγοί βουνών, συνοδοί πολιτιστικού τουρισμού, εκτροφείς και φροντιστές αλόγων κλπ, κάτι που θα προσφέρει επαγγελματικές ευκαιρίες στους ανέργους και κυρίως τους νέους της περιοχής. Πρέπει ακόμη να γίνει προσπάθεια μαζικής στροφής της νέας γενιάς αγροτών ή και των παλαιότερων προς δραστηριότητες και καλλιέργειες παραδοσιακών και βιολογικών – οικολογικών προϊόντων.

Τέλος εκτός από τους άμεσα εμπλεκόμενους και απασχολούμενους στον τουριστικό τομέα, πρέπει να «εκπαιδευτούν» ανάλογα και οι κάτοικοι. Προτείνεται επομένως συμπληρωματικά και η ανάπτυξη προγραμμάτων επιμόρφωσης των κατοίκων ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη γνώση των λειτουργιών του τουριστικού τομέα.

Πέραν των προγραμμάτων κατάρτισης και επιμόρφωσης θα μπορούσαν να ιδρυθούν δημόσιες σχολές οινογνωσίας και δασοπονίας-δασοκομίας. Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον (Φαλακρό, δάσος Ελατίας), η παράδοση στην καλλιέργεια αμπελιών και την

οινοποιεία αποτελούν πρόσφορο έδαφος για τη λειτουργία τέτοιων σχολών. Παράλληλα κάτι τέτοιο θα προωθήσει την γνωστική υποδομή της τοπικής οικονομίας, ενώ η έρευνα που δύναται να αναπτυχθεί θα βοηθήσει στη παραγωγή νέων και καινοτόμων προϊόντων.

⊕ Τουρισμός και Περιβάλλον

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι ο υπολογισμός της φέρουσας ικανότητας για την περιοχή και η διατήρηση του αριθμού των επισκεπτών σε επιτρεπτά όρια ώστε να αποφευχθούν οι κίνδυνοι υποβαθμίσεων σε ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον. Σε αντίθετη περίπτωση η απειλή υποβάθμισης από ενδεχόμενη υπερβάλλουσα ζήτηση, την οποία οι υφιστάμενες υποδομές θα αδυνατούν να καλύψουν, θα είναι εμφανής για την περιοχή.

Προτείνονται επίσης κάποια περιβαλλοντικά μέτρα για να μην επιβαρύνει η τουριστική δραστηριότητα το περιβάλλον. Ειδικότερα η εκούσια δέσμευση όλων των τουριστικών και σχετικών επιχειρήσεων για μείωση κατανάλωσης νερού, ενέργειας και σκουπιδιών ανά επισκέπτη στη βάση δεικτών και συγκεκριμένων ποσοτικών στόχων (πχ. μείωση της κατανάλωσης νερού κατά 10% τα επόμενα 2 χρόνια) και ο αυστηρός έλεγχος περιβαλλοντικών επιπτώσεων και εφαρμογή περιβαλλοντικών όρων κατασκευαστικών τουριστικών σχεδίων. Ακόμη η έκδοση οδηγού για περιβαλλοντική διαχείριση σε επίπεδο τουριστικής επιχείρησης, η καθιέρωση διαγωνισμών για εφαρμογή τοπικών προγραμμάτων αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης από δήμους και κοινότητες της περιοχής.

Στόχο πρέπει να αποτελεί και η διαμόρφωση τουριστικής και περιβαλλοντικής συνείδησης σε όλους τους φορείς, πολίτες και επισκέπτες του νομού. Προτείνεται έτσι η εκπαίδευση και κατάρτιση του προσωπικού των τουριστικών επιχειρήσεων σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και περιβαλλοντικής διαχείρισης, η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης του τοπικού πληθυσμού, η ενημέρωση των επισκεπτών, κατά την άφιξή και παραμονή τους, για σεβασμό στη φύση και το περιβάλλον και για περιβαλλοντική συμπεριφορά και η διοργάνωση σχετικών ημερίδων και η δημιουργία προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της περιοχής.

⊕ Διασφάλιση ποιότητας – Έλεγχοι

Μια σημαντική και ικανή συνθήκη για επιτυχή τουριστική ανάπτυξη αποτελεί η ποιότητα των υποδομών και παρερχομένων υπηρεσιών, ποιότητα η οποία θα πρέπει να διασφαλίζεται μέσω κατάλληλων διαδικασιών. Προτείνεται η συνεχής διενέργεια ελέγχων σε τουριστικές επιχειρήσεις, με έμφαση στις περιοχές που παρουσιάζουν μεγαλύτερο τουριστικό ενδιαφέρον, με στόχο την ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.

Δημιουργία ενός Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας παρερχομένων τουριστικών υπηρεσιών. Το Τ.Σ.Π. θα λειτουργήσει σαν κίνητρο στα ταξιδιωτικά γραφεία και τους επισκέπτες της περιοχής, αφού θα πιστοποιεί την ποιότητα των επιχειρήσεων στις οποίες θα απευθύνονται και το σήμα τους θα αποτελεί εγγύηση για τις προσφερόμενες υπηρεσίες και θα υποχρεώσει τις επιχειρήσεις να βελτιώσουν τις υπηρεσίες τους για να πάρουν το Πιστοποιητικό Ποιότητας, με το οποίο θα τους δοθεί η δυνατότητα ιδιαίτερης προβολής και προτίμησης, τουλάχιστον από τους επίσημους φορείς του Νομού. Σε αυτό θα συμμετέχουν αρκετοί φορείς του Νομού, όπως: η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας, η Τ.Ε.Δ.Κ. Δράμας, το Επιμελητήριο Δράμας, η ΑΝ.Ε.Δ, η τοπική Ένωση Ξενοδόχων, ενώ έργο του Τ.Σ.Π. θα είναι η έρευνα και η μελέτη των όρων και προϋποθέσεων για την πιστοποίηση της ποιότητας των παρερχομένων τουριστικών υπηρεσιών από επαγγελματίες (ξενοδοχεία, εστιατόρια, ταβέρνες, καφενεία -αναψυκτήρια, χώροι διασκέδασης κ.λ.π.).

5.4 ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι φορείς οι οποίοι άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται σε ζητήματα και δραστηριότητες που άπτονται του στόχου της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης στο Νομό Δράμας και οι οποίοι θα κληθούν να εκπροσωπηθούν στο τοπικό Συμβούλιο για την αποδοχή και εφαρμογή του σχεδίου είναι οι εξής:

Πίνακας 5.1: Εμπλεκόμενοι Φορείς

Δημόσιοι Φορείς	Ν.Α. Δράμας	ΟΤΑ	Επαγγελματικές Ενώσεις και επιχειρήσεις	Σύλλογοι
ΕΟΤ	Επιτροπή τουριστικής προβολής	ΤΕΔΚ Δημοτικές Επιχειρήσεις Τουρισμού – πολιτισμού – έργων – μελετών	Επιμελητήριο Δράμας – Σύνδεσμος Ξενοδόχων	Ορειβατικοί Σύλλογοι, Φυσιολατρικοί Σύλλογοι κ.α.
ΤΕΙ Καβάλας	ΚΕΚ	Οργανισμοί Περιβάλλοντος	Κλαδικοί Φορείς	Οικολογικές οργανώσεις
Εφορίες Μνημείων και Αρχαιοτήτων	Αναπτυξιακή Δράμας	Αναπτυξιακές εταιρείες	ΤΕΕ, Οικονομικό Επιμελητήριο, Εμπορικός Σύλλογος κ.α	Πολιτιστικοί Σύλλογοι
ΟΣΕ	Πολιτιστικός Τομέας Δράμας Ν.Α,	Πολιτιστικά κέντρα – μουσεία	ΚΤΕΛ, κ.α.	Ιδιώτες

Συντονιστικοί μηχανισμοί – Οργανόγραμμα

Το σχέδιο προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικά θα πρέπει καταρχήν να γίνει αποδεκτό από τους αρμόδιους φορείς και την κοινή γνώμη. Η συνειδητοποίηση των ωφελειών και της αναγκαιότητας της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης από όλους είναι βασική προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή του σχεδίου.

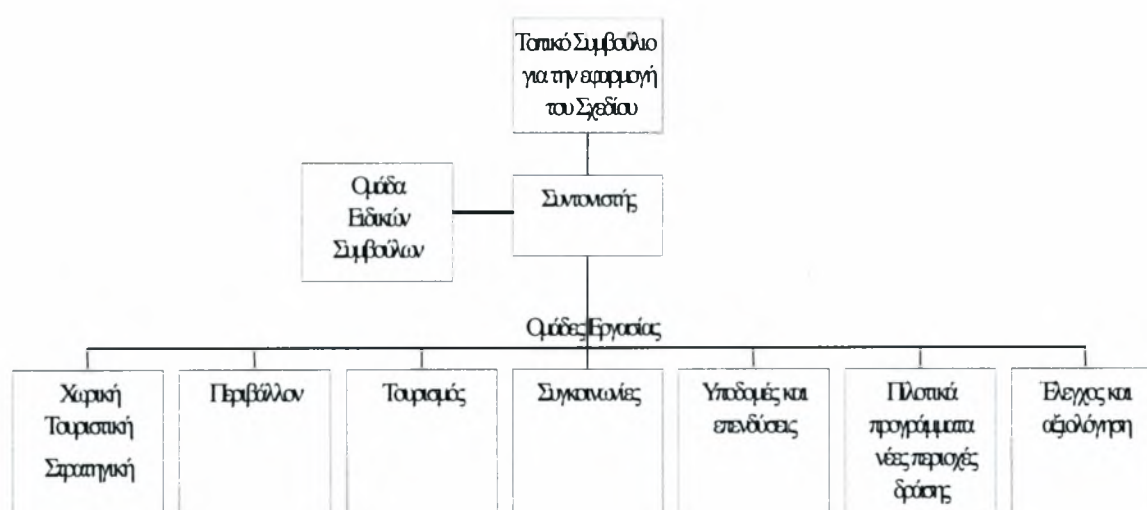
Μια δεύτερη βασική προϋπόθεση είναι η εκούσια δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων για τη συνεπή εφαρμογή των μέτρων και δράσεων που τους αναλογούν. Μια τρίτη προϋπόθεση είναι η δημιουργία συντονιστικών μηχανισμών που θα κινήσουν τις διαδικασίες αποδοχής του σχεδίου και τη σύγκληση του τοπικού Συμβουλίου και θα συντονίζουν τις εργασίες εφαρμογής του σχεδίου στις διάφορες φάσεις που περιγράφησαν.

Έτσι, το ρόλο του συντονιστή του σχεδίου θα μπορούσε να αναλάβει το Επιμελητήριο Δράμας, στηριζόμενο συμβουλευτικά και τεχνικά από ομάδα ειδικών συμβούλων. Όπως φαίνεται και από το οργανόγραμμα, ως ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων ορίζεται το "Τοπικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Τουριστική Ανάπτυξη στο Ν. Δράμας". Το όργανο ορίζει συντονιστή ο οποίος έχει ως βασικές αρμοδιότητες να

συγκαλεί το Συμβούλιο σε συνεδριάσεις, να εισηγείται προτάσεις για υιοθέτηση από το Συμβούλιο, εποπτεύει και συντονίζει τις ομάδες εργασίας (workshops) που συστάθηκαν από το Συμβούλιο, ορίζει εξωτερικούς αξιολογητές, εκπροσωπεί το Συμβούλιο προς τρίτους, προωθεί προγράμματα συνεργασίας με τρίτους, ασκεί σε συνεργασία με τις αρμόδιες ομάδες εργασίας την προβολή του σχεδίου κ.α.

Οι ομάδες εργασίας (workshops) ορίζονται από το Συμβούλιο. Σ' αυτές συμμετέχουν εκπρόσωποι των βασικών συντελεστών της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης ανάλογα με τις αρμοδιότητες και την εξειδίκευσή τους (βλέπε σχέδιο οργανογράμματος). Οι ομάδες εργασίας αναλαμβάνουν την προώθηση των στόχων και εφαρμογή των μέτρων του τομέα ευθύνης τους εκπονώντας σχέδια και προωθώντας την εφαρμογή των επιμέρους μέτρων στον αρμόδιο δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα. Επίσης, συντάσσουν σε ετήσια βάση εκθέσεις προόδου τις οποίες παρουσιάζουν στο Συμβούλιο και βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία και συνεργασία με τον Συντονιστή. Οι συνεδριάσεις των ομάδων εργασίας γίνονται στο χώρο του Συντονιστή και έχουν το δικό τους εσωτερικό κανονισμό οργάνωσης και λειτουργίας. Ο Συντονιστής προβαίνει σε εκτίμηση του κόστους λειτουργίας του μηχανισμού υλοποίησης του Σχεδίου και σε συνεργασία με την ΝΑΔ επιδιώκει τη χρηματοδότησή της από τον ΕΟΤ, το ΥΠΑΝ ή την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης.

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΠΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Παρακολούθηση και αναπροσαρμογή του σχεδίου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η συνεπής και αποτελεσματική εφαρμογή του σχεδίου προϋποθέτει αφενός την παρακολούθηση και αξιολόγηση της πορείας εφαρμογής του και των αποτελεσμάτων του και αφετέρου την ενδεχόμενη αναθεώρηση και προσαρμογή του στα εκάστοτε επικρατούντα νέα δεδομένα.

Η παρακολούθηση πρέπει να είναι συνεχής. Για το λόγο αυτό ανατίθεται σε ειδική ομάδα εργασίας η οποία συνεργάζεται με τον συντονιστή. Ενδεχομένως, η παρακολούθηση της πορείας εφαρμογής του σχεδίου να μπορούσε να ανατεθεί στην ομάδα εξωτερικών συμβούλων του συντονιστή. Το σχέδιο χρειάζεται όμως μια βαθύτερη και εμπειριστατωμένη αξιολόγηση (στόχων – μέσων – διαδικασιών – αποτελεσμάτων – εξωτερικού περιβάλλοντος) η οποία θα πρέπει να ανατίθεται ανά 3 έτη σε ομάδα ειδικών εμπειρογνομόνων.

Τα πορίσματα της συνεχούς παρακολούθησης και των περιοδικών αξιολογήσεων παρουσιάζονται στο Συμβούλιο το οποίο είναι και το μόνο αρμόδιο να αποφασίσει αναπροσαρμογή στους στόχους, στα μέσα και στις διαδικασίες εφαρμογής.

Μέσα δημοσιοποίησης και διαβούλευση με το κοινό

Η δημοσιοποίηση του σχεδίου κρίνεται απαραίτητη για:

- Την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης ως προς τη σημασία του τουρισμού για την ανάπτυξη της περιοχής αναφοράς, καθώς και για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην υλοποίηση των στόχων του. Η ενημέρωση – ευαισθητοποίηση του κοινού δύναται να γίνει μέσω ειδικού φυλλαδίου, ειδικών πινακίδων σε διάφορες τουριστικές περιοχές, ειδικής ημερίδας, λαϊκών συνελεύσεων σε δημοτικό και κοινοτικό επίπεδο, άλλων ειδικών εκδηλώσεων (π.χ. καθιέρωση ημέρας για τον αειφόρο τουρισμό στη Δράμα, ειδικών εκπαιδευτικών εκδρομών σε προστατευόμενες ή άλλες ευαίσθητες περιβαλλοντικά τουριστικές περιοχές).

- Την ενημέρωση των αρμόδιων αρχών της Κεντρικής Διοίκησης (π.χ. ΥΠΑΝ, ΕΟΤ, ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΕΘΟ, ΥΠΓΕ), καθώς και της περιφερειακής, μέσω ειδικών εκδηλώσεων (π.χ. ημερίδες), επίσημων εγγράφων και αιτημάτων, αποστολής

ενημερωτικού υλικού κλπ., ώστε να υπάρξει θετική ανταπόκριση και αρωγή στην επιτυχή υλοποίηση του σχεδίου.

- Την ενημέρωση και συνεργασία με tour operators και ταξιδιωτικά γραφεία που ολοένα και περισσότερο απαιτούν τμήματα αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, μέσω αποστολής ενημερωτικού υλικού και ειδικών εκδόσεων.
- Την απευθείας ενημέρωση των τουριστών μέσω έκδοσης φυλλαδίων, καταλόγων, του διαδικτύου, ενημέρωσης επί τόπου κλπ.

Τέλος, στη δημοσιοποίηση και προβολή μπορεί να συμβάλει η συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα (π.χ ICLEI, ECOTOUR) κλπ.

Οι συμβουλές από το κοινό κρίνονται επίσης ως ιδιαίτερα σημαντικές. Οι πολίτες θα πρέπει να μπορούν να εκφράσουν την άποψή τους τόσο κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (π.χ. μέσω ερευνών της κοινής γνώμης ή συμμετοχής στις εργασίες του Forum και των ομάδων εργασίας ή μέσω αποστολής μηνυμάτων) όσο και κατά τις φάσεις εφαρμογής, παρακολούθησης και αξιολόγησης του σχεδίου. Ιδιαίτερη σημασία έχει η άποψη των τοπικών κοινωνικών σε μικρή κλίμακα (Κοινότητες ή Δήμους) για τα θέματα του τόπου τους. Η γνώμη τους γι' αυτά μπορεί να διατυπωθεί στο πλαίσιο λαϊκών συνελεύσεων, συνεδριάσεων των δημοτικών ή κοινοτικών συμβουλίων, ειδικών ημερίδων κλπ.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τις τελευταίες δεκαετίες η ανάπτυξη του τουρισμού ήρθε να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στην αναδιάρθρωση των τοπικών οικονομικών συστημάτων πολλών Ευρωπαϊκών περιοχών. Το φαινόμενο αυτό ήταν – και είναι – ιδιαίτερα έντονο σε πολλές περιοχές της περιφέρειας, όπου τα αρνητικά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα καθιστούν την εξεύρεση νέων αναπτυξιακών προοπτικών επιτακτική ανάγκη.

Στο πλαίσιο της μετα-παραγωγικής εποχής μας λοιπόν, οι περιφέρειες της Ευρώπης, αλλά και παγκόσμια, στράφηκαν προς την κατεύθυνση της «εκμετάλλευσης» τοπικών τουριστικών πλεονεκτημάτων, όπως η τοπική κουζίνα, τα προϊόντα, η μουσική, οι τέχνες και πρωτίστως το φυσικό περιβάλλον. Το φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο αποκτά ένα νέο πρόσωπο, ένα νέο ρόλο στην τουριστική αναπτυξιακή διαδικασία και γίνεται το μέσο με το οποίο περιφερειακές περιοχές σπάνε την απομόνωσή τους, αποκτούν αναγνωρίσιμο και «αυθεντικό» χαρακτήρα και εντάσσονται στο παγκοσμιοποιημένο σκηνικό.

Σήμερα γίνεται αποδεκτό ότι οι περιβαλλοντικοί και πολιτιστικοί πόροι μιας περιοχής της χώρας μπορούν να αποτελέσουν τον κινητήριο μοχλό για την ανάπτυξη της μέσα από κατάλληλο σχεδιασμό, που θα στηρίζεται στην προώθηση ευέλικτων και καινοτόμων ως προς την περιβαλλοντική διαχείριση μέτρων, στην επιλογή ενός μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης με βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τέλος την παρέμβαση των περιφερειακών και των τοπικών αρχών στην περιβαλλοντική προστασία.

Ο εναλλακτικός τουρισμός φαίνεται να συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Αφενός διατηρεί τις ευεργετικές επιδράσεις του μαζικού μοντέλου και αφετέρου αναιρεί τα προβλήματα της εποχικότητας και επιλεκτικότητας. Εναρμονισμένος με τις αρχές της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης περιορίζει τις ανεπιθύμητες, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του μαζικού μοντέλου.

Η σημασία της ανάπτυξης των ειδικών μορφών εναλλακτικού τουρισμού, μέσα στα ευρύτερα πλαίσια της μεταβατικής τάσης που υποστηρίζει η επιστημονική κοινότητα, τεκμηριώνεται και σε πρακτικό επίπεδο μέσω παραδειγμάτων από τη διεθνή εμπειρία. Ειδικότερα, όσον αφορά την στρατηγική ανάπτυξης που εφαρμόζεται συνδυάζει την ανάπτυξη του τουρισμού με τη δημιουργία ειδικών και γενικών υποδομών

αλλά και με άλλες ειδικές, εναλλακτικές τουριστικές μορφές. Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών είχε ως αποτέλεσμα αφενός την αύξηση της τουριστικής κίνησης και αφετέρου την επιμήκυνση της χρονικής διάρκειας των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Αν και δεν θα πρέπει να έχουμε καμιά αμφιβολία για τη μελλοντική κυριαρχία του μαζικού παραθαλάσσιου τουρισμού, ειδικά σε χώρες όπως η Ελλάδα, είναι εμφανές ότι το νέο αυτό ρεύμα του τουρισμού που αναφέρθηκε παραπάνω αναπτύσσεται σε μειονεκτικές περιοχές όπου η τουριστική ανάπτυξη πριν μια δεκαετία θα έμοιαζε αδύνατη και από πλευράς αναπτυξιακού σχεδιασμού, αλλά και από πλευράς εξεύρεσης πόρων.

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο σκέψης θα πρέπει να εξεταστεί και η σχετικά πρόσφατη προσπάθεια ανάπτυξης του τουρισμού στο Νομό Δράμας και ειδικότερα στο ορεινό τόξο και στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να κοιτάξουμε και τα προγράμματα τα οποία στήριζαν τη δημιουργία υποδομών στην ύπαιθρο του Νομού. Φαίνεται λοιπόν ότι υπάρχει μια γενικότερη προσπάθεια που εργάζεται προς τη δημιουργία ενός τουριστικού συστήματος, το οποίο δύναται να παίζει έναν αρκετά σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα αναπτυξιακή πορεία του Νομού εκμεταλλευόμενο τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα.

Η πλούσια χλωρίδα του νομού, με το Δάσος της Ελατιάς, το Δάσος Φρακτού, το Μενοίκιο και το όρος σύμβολο του νομού, το Φαλακρό, οι υγρότοποι του Νέστου, τα μνημεία και οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν την 'πρόικα' της περιοχής. Η άρτια και συνετή εκμετάλλευση των συγκριτικών αυτών πλεονεκτημάτων της περιοχής θα αποφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη στην τοπική οικονομία και θα συντελέσει ταυτόχρονα στην εξέλιξη της κατάστασης των οικοσυστημάτων.

Το ενδιαφέρον της τοπικής πολιτειακής αρχής τα τελευταία χρόνια φαίνεται να κινείται προς προσπάθειες αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής, οι οποίες όμως χαρακτηρίζονται ως μη άρτιες και αποσπασματικές. Θα κρίναμε λοιπόν συνετή τη θεσμοθετημένη υιοθέτηση ενός σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης για το νομό της Δράμας, το οποίο θα στηρίζεται και δε θα υποσκελίζει τις αρχές της αειφορίας, με αυτοσκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **Αναπτυξιακή Εταιρία Δράμας (1999)** ‘Leader II Νομού Δράμας’, Δράμα: ANED.
2. **Βαρβαρέσος (1997)** ‘Τουρισμός: Οικονομικές προσεγγίσεις’, Αθήνα: Προπομπός.
3. **Δέφνερ Α. (1999)** ‘Σχεδιασμός για τον Ελεύθερο Χρόνο (Τουρισμός-Πολιτισμός-Αθλητισμός)’, Βόλος: Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α
4. **Eurotec, Kantor (2005)** ‘ Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Νομού Δράμας, Φάση Α’: Στρατηγική Διάγνωση , Θεσσαλονίκη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας – Καβάλας – Ξάνθης .
5. **Eurotec, Kantor (2005)** ‘ Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Νομού Δράμας, Φάση Β’: Draft Αναπτυξιακού Σχεδίου, Θεσσαλονίκη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας – Καβάλας – Ξάνθης .
6. **ΚΕΠΕ (2000)** ‘Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Νομού Ευβοίας’, Αθήνα: ΚΕΠΕ.
7. **Κοκκώσης Χ., (2001)** ‘Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη σε Τοπικό και Περιφερειακό Επίπεδο: Η περίπτωση του Αγροτουρισμού’, Θεσσαλονίκη: Διεθνές Συνέδριο: «Η ανάπτυξη του Οικοτουρισμού».
8. **Κοκκώσης Χ., Παρπαΐρης Α. (1995)** ‘Φέρουσα Ικανότητα: καταλύτης διαμόρφωσης αρμονικών σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος’, πρακτικά ημερίδας: ‘Τουρισμός και Περιβάλλον’, ΤΕΕ: Τεχνικά Χρονικά.
9. **Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π.(2001)** ‘Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον. Τουρισμός και Αναψυχή’, Αθήνα: Κριτική.
10. **Κότιος Α., Σαράτσης Ι., Ρούντης, Α.(1998)** ‘Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Διευρυμένης Ν.Α Δράμας - Καβάλας – Ξάνθης’, Βόλος: Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α.
11. **Κουτσιερής Ε.(2002)** ‘ Χωροαειφορία και Χωροταξικός – Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός υπό το πρίσμα της αντίθεσης Ανθρώπου – Φύσης’(Διδακτορική Διατριβή), Βόλος : Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α.
12. **Κυριαζίδης Δ., Μακρή Ι., Σιδηρόπουλος Θ.(2006)** ‘ Μελέτη Σκοπιμότητας Επέκτασης – Ανάπτυξης Χιονοδρομικού Κέντρου Φαλακρού’, Δράμα: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

13. **Λαγός Δ. (1998)** ‘Ο Τουρισμός ως Παράγοντας Προώθησης της Περιφερειακής Ανάπτυξης’, Τόπος: τεύχος 14/98.
14. **Μπεριάτος Η.(2001)** ‘Χωροταξία III: Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός και Πολιτική’, Βόλος : Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α
15. **Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (1999)** ‘ Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Ροδόπης’, Κομοτηνή: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.
16. **Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Δράμας(2004)** ‘Τ.Α.Π Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Δράμας’, Δράμα: ΤΕΔΚ.
17. **Σκάγιαννης Π. (2001)** ‘Ο Σχεδιασμός του Τουρισμού, των Υποδομών Μεταφορών και η Περιβαλλοντική Προστασία στις Παράλιες Περιοχές της Μαγνησίας: τοπικά συμφέροντα και προσδοκίες’, Τόπος, τεύχος 18-19. +
18. **Στεφανίδης Χ.(2004)**: ‘Σχέδιο για μια Αειφόρο Τουριστική Ανάπτυξη’ (Διπλωματική Εργασία), Βόλος : Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α.
19. **Σφακιανάκης Μ. Κ. (2000)** ‘Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού’, Αθήνα: Έλλην. +
20. **Τζήμου Ε.(2004)** ‘Τουριστικός Οδηγός Νομού Δράμας’, Δράμα: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης .
21. **Τσάρτας Π. (1996)** ‘Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό’, Αθήνα: Εξάντας. +

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

22. **Bull A. (2002)** ‘Τουριστική Οικονομία’ (μετάφραση), Αθήνα: Κλειδάριθμος. †
23. **Burkart A.J. – Medlik S. (1985)** ‘Tourism: Past, Present and Future’, London: Heineman. †
24. **Davidson R. & Maitland R. (1997)** ‘Tourism Destinations’, London: Hodder & Stoughton Educational. †
25. **Gee C., Makens J., Choy D. (2001)** ‘Τουριστική και Ταξιδιωτική Βιομηχανία’ (μετάφραση), Αθήνα: Έλλην. †
26. **Horner S., Swarbrooke J. (2004)** ‘International Cases in Tourism Management’, Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann. †
27. **Inskeep E. (1994)** ‘National and Regional Tourism Planning: Methodologies and case studies’, World Tourism Organization Publication. †
28. **Klijn J.A., Bethe F., Wijermans M. and Ypma K.W.(1999)**: ‘Landscape Assessment Method at a European Level, polder landscapes as an example’, Wageningen : Winard Staring Centre.
29. **Mathieson A., Wall G. (1992)** ‘Tourism: economic, physical and social – impacts’, Essex: Longman. †
30. **Stamboulis Y. & Skayannis P. (2003)** ‘Innovation strategies and technology for experience-based tourism’, *Tourism Management*, Volume 24, Issue 1, Elsevier Science Ltd. †
31. **Towner J. (1995)** ‘What is tourism’s history?’, *Tourism Management*, Volume 16, Issue 5, Elsevier Science Ltd. †

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

www.ota.gr

www.eot.gr (Ε.Ο.Τ., τουριστική πολιτική, στατιστικά στοιχεία τουρισμού)

www.economics.gr

www.statistics.gr

www.nomad.com

www.alpine.gr

www.drama.gr

www.dramanet.gr

www.aned.gr

www.dramafilmsfestival.gr

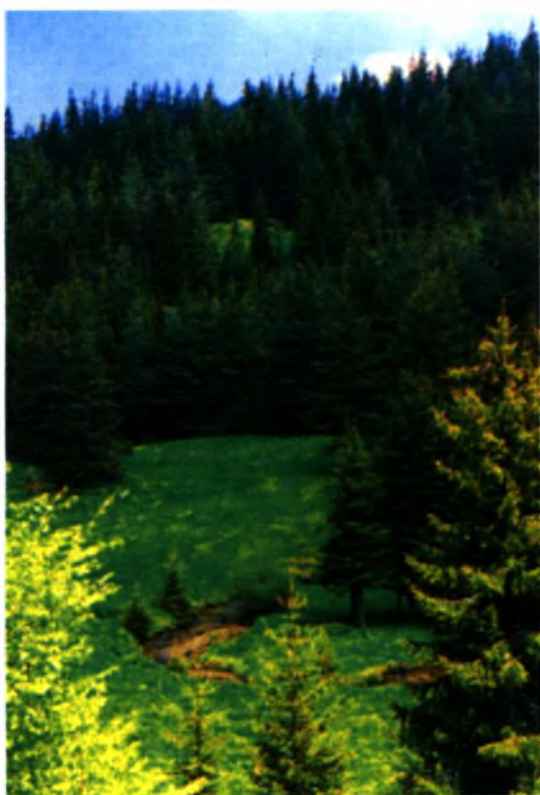
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Π.1 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Π.1.1 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ

Π.1.2 ΤΟ ΦΑΛΑΚΡΟ ΟΡΟΣ

Π.1.3 ΤΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΦΑΛΑΚΡΟΥ

Π.1.4 ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΕΛΑΤΙΑΣ

Π.1.5 ΤΟ ΣΠΗΛΛΑΙΟ ΜΑΑΡΑ

Π.1.6 Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΝΕΣΤΟΣ

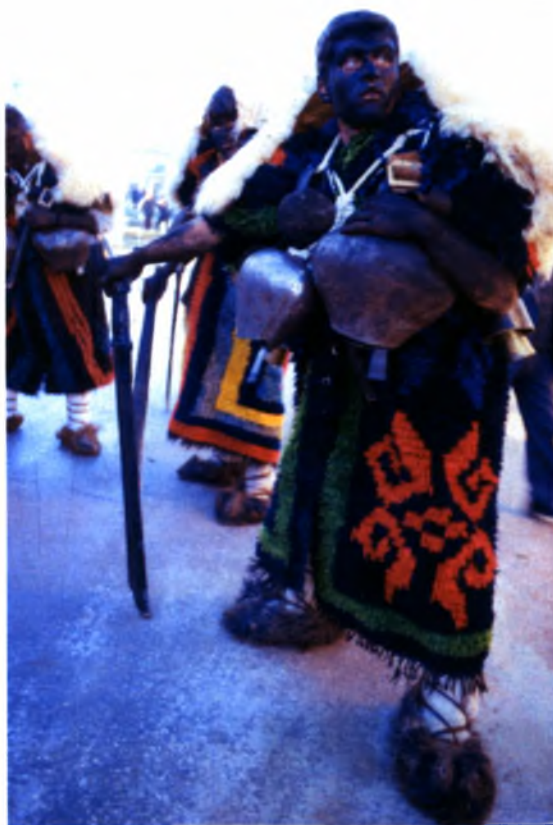
Π.1.7 ΦΑΡΑΓΓΙ ΠΕΤΡΟΥΣΑΣ

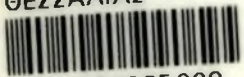
Π.1.8 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000085668